

TREFORT-KERT

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar kulturális és közéleti magazinja

II. évfolyam 1. szám

A magyar
nyelvről

KISS JENŐ

Bábeli
nyelvzavar

BESZÉLGETÉS
VÁRSZEGI ASZTRIKKAL

Mércét adunk

INTERJÚ HUDECZ FERENCCEL

Le Clézio

NOBEL-DÍJ EGY FÖLDLAKÓNAK

Ár: 490 Ft

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara Magyarország meghatározó szellemi műhelye.

Kulturális közéletünk szereplőinek többsége régóta e kampusz falai közül kerül ki.

Íme közülük néhányan:

TREFORT-KERT

AZ ELTE BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI MAGAZINJA

A *Trefort-kert* 2. száma folytatja az ELTE Bölcsészettudományi Kara és a bölcsész világ bemutatását. Nem félünk attól, hogy kifogyunk a nálunk művelt diszciplínák bemutatási lehetőségeiből, és továbbra is azon igyekszünk, hogy minden lapszámunk egy-egy nagy bölcsészterület köré rendeződjék ahogyan az előző szám az irodalom világába kalauzolt. Garancia e szerkesztési alapelv várhatóan hosszú életére az a 66 tanszék, amely a Bölcsészkaron működik s amelynek oktatói és eredményei egyformán megérdemlik a közfigyelmet.

FRANK TIBOR [71]

egyetemi tanár, főszerkesztő

A hangsúlyt ezúttal a magyar nyelv és nyelvészet oktatására és kutatására tettük. Kiss Jenő nyelvész akadémikus állított össze egy csokorra való tanulmányt a nyelv mai problémáiról, a nyelvtudomány legújabb eredményeiről. Ehhez kapcsoltuk a Karon folyó szótáríró és nyelvészeti kutatómunka tárgykörében frissen megjelent könyvek bemutatását, a Bölcsészkar ugyanis a magyar szótárírás központja. De ide csatlakozik a 2008. évi irodalmi Nobel-díjas, Jean-Marie Gustave Le Clézio francia író köszöntése is, aki szerint „A nyelv az emberiség történetének legkülönösebb találmánya: időben mindent megelőz, s általa mindent megoszthatunk egymással. Nyelv nélkül nem lenne tudomány, technika, jog, művészet, és nem lenne szerelem.”

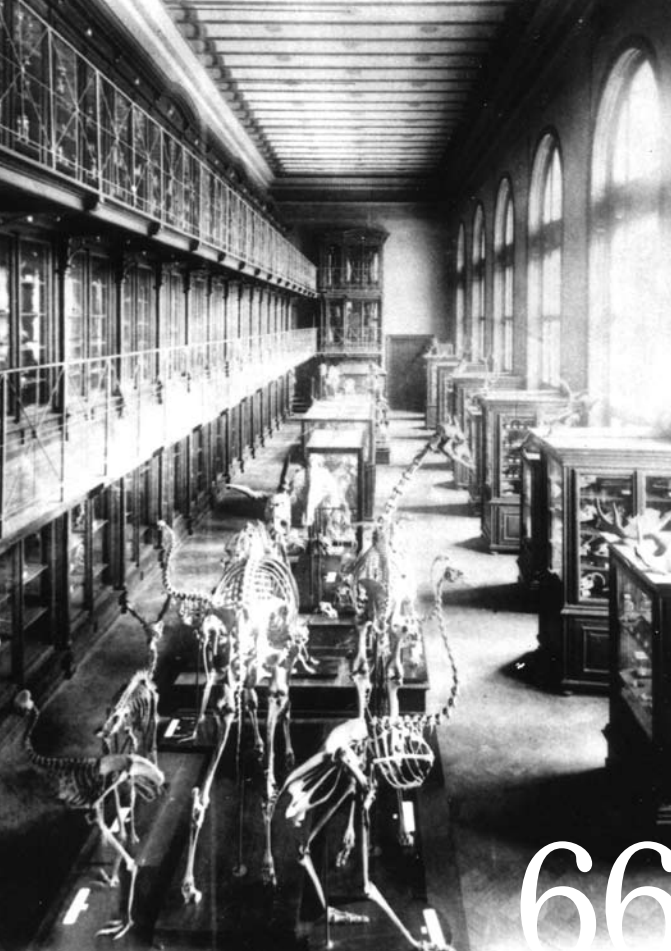
Különösen fontosnak érezzük a nyelv szerepét egy olyan közegben, amelyben a napi kommunikáció elsvárosodása egyre gyorsuló folyamatnak tűnik. Sematikus a diákjaink magyar kifejezésmódja, hódít a nyelvi sablon, nincs igény a választékos kifejezésmódra. A beszéd s az írás gépiesedik, minősége, kifejezőereje és egyénisége romlik. Elfelejtjük a magyar klasszikusok egykori gazdag szókincsét, kétkötetes szótárt használunk Jókai Mór műveihez, és egyszerűsített szövegeket adunk ki diákjaink számára klasszikusainktól. Megszakad a folyamatosság a nagy magyar kulturális tradíció és a „Modern világ: Az italunk Pepsi!” között. Ami ennél még sokkal súlyosabb, sokszor nem értjük meg egymást, a látszólag azonos nyelv elválasztja a társadalmi csoportokat, generációkat, szegényeket és gazdagokat. Mondhatjuk, hogy ez más nyelveknél is gond manapság, de talán könnyebb a helyzet az ún. világnyelveknél és más az ún. kis nyelvek esetében. Különösen fájdalmas a nyelv jövőképe azokban a kultúrákban, ahol a kisnyelvet beszélők száma folyamatosan csökken. Várszegi Asztrik pannonhalmi főapát a vele folytatott beszélgetésünkben a legfontosabbra: a kérdés morális oldalára is fényt vetett: „Összességében azt gondolom, hogy nagy szükség lenne az írástudók becsületének visszaszerzésére.”

Szavak. Talán soha sehol nem készült annyi szótár Magyarországon, mint a Bölcsészettudományi Karon az elmúlt évtizedekben. Magyar-magyar szótárak, kétnyelvű szótárak, szakszótárak, szlengszótárak, értelmező szótárak. Megannyi híd magyar és magyar között és persze hidak a világba és a világból hozzánk. Ha ezeket a szótárakat nézzük, páratlan akarást látunk az idegen nyelvet beszélők megértésére és a magunk megértésére. És mégis: valahogyan minél több a szótár, annál kevesebb a megértés. Alig mutatkozik képesség az idegen kultúrák „lefodítására”, a magunké értő átültetésére. Ijesztően tudatlanok a televíziós filmek szinkronszövegei, érthetetlenek az Európai Unió joganyag üzenetei, alig javul a magyar népesség idegennyelv-tudása.

A *Trefort-kert* a maga eszközeivel szeretne változtatni ezeken a folyamatokon.

66

A fűvészkerttől az ásványtani múzeumig

„A NYELV általában mindenki számára elsősorban anyanyelve, amelyhez ezer értelmi és érzelmi szál fűzi.”

6-41

TARTALOM

TREFORT-KERT

Szavak (FRANK TIBOR)	3
A nyelv	
Miként is véleked(t)ünk a magyar nyelvről? (KISS JENŐ)	6
Márai Sándor: Halotti beszéd	9
Közmagyar-e a magyar köznyelv? (PUSZTAI FERENC)	10
Vas István: Határozók és kötőszavak	12
Le Clézio	
Nobel-díj egy földlakónak (HORVÁTH KRISZTINA)	13
Uránia (VAJDA LÓRINC)	14
Nobel-beszéd, Stockholm 2008 (KÁROLY KRISZTINA)	16
A megtalált nevek (DÉRI BALÁZS)	18
Üzenet	
Csokiszag a médiakanálisból (BALÁZS GÉZA)	20
Berda József: Óda	23
Az irodalom – amint újraír(at)ja a nyelvtant? (TOLCSVAI NAGY GÁBOR)	24
Bábeli nyelvzavarban élünk – beszélgetés Várszegi Asztrikkal (GÉGÉNY ISTVÁN)	27
Könyveinkről	
Nyelvében él a nemzetiség (BRENNER KOLOMAN)	32
Szórakoztató sokszínűség (BENCZES RÉKA)	34
Befejezés előtt (JUHÁSZ DEZSÓ)	34
Magyar nyelvtan — németül (PÉTERI ATTILA)	36
Súlyos támadásban (LÁZÁR A. PÉTER)	38
Lenyűgöző példaanyag (OSZETZKY ÉVA)	39
Amit a franciá(k)ról tudni kell (ALBERT SÁNDOR)	39
A jég minimálzenéje (KRUPP JÓZSEF)	42
Acsai Roland: Két ég satujában	44

„A Bölcsészkar számomra védő, éltető burkot jelentett, a maga humán, szellemi légkörével — egyfajta menedéket nyújtott a létező szocializmus nem mindig szimpatikus légkörében.”

Ami Amerikában zajlik, történelem (BOMBERA KRISZTINA)	45
Mércét adunk a világnak – interjú Hudecz Ferencsel (GÉGÉNY ISTVÁN)	48
Patrónusok	
Laudatio	52
A „magyarok barátja” (KRÁSZ LILLA)	53
A BTK-ra mindig van időm (KISS JENŐ)	54
Filmekről	
Amerika visszainteget (VARGA ZOLTÁN)	56
Emberi színjáték (FORGÁCS NÓRA KINGA)	56
Első lépés az ELTE-s lét felé (NEMES LÁSZLÓ)	60
Nem luxus a bölcsészettudomány (REIBER GABRIELLA)	61
Anno	
1989 (SZÉCHENYI ÁGNES)	63
A kert	
A fűvészkerttől az ásványtani múzeumig (FARBAKY PÉTER)	66
Az ELTE BTK története (BORSODI CSABA)	70
Programajánló	72
Díjak – másodsor (GYIMESI ZSUZSANNA)	75
In memoriam	
Fábián Pál (KESZLER BORBÁLA)	76
Géher István: in memoriam dr. Péch Zoltán	76
Kubinyi András (DEZSÓ TAMÁS)	77
Németh G. Béla (SZILÁGYI MÁRTON)	77
Beharangozó	78

IMPRESSZUM

TREFORT-KERT 2009/1
 FŐSZERKESZTŐ
 Frank Tibor
 LAPMENEDZSER
 Kóczán András Imre
 koczana@ludens.elte.hu
 SZERKESZTŐSÉGVEZETŐ
 Baudentiszti Ferenc
 szerkesztose@xmeditor.hu
 FELELŐS KIADÓ
 Dezső Tamás dékán
 KIADÓ
 X-Meditor Kft.
 9023 Győr, Csaba utca 21.
 GRAFIKA ÉS NYOMDAI
 ELŐKÉSZÍTÉS
 Local Pencil Stúdió
 www.localpencil.hu
 NYOMDA
 Palatia Nyomda Kft.
 CÍMLAP
 Scanpix Sweden/REUTERS/
 Vándorkő

Miként is véleked(t)ünk a magyar nyelvről?

„A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékaival” — vallotta Kazinczy, igazat és szépen szólva. Mintha nekünk, XXI. századiaknak is írta volna: a nyelv bennünk se csak jól-rosszul megtartott anyanyelvi óráknak és idegen nyelv(ek) nem feltétlenül kedvteli tanulásának az emlékét idézze föl! A nyelv több is és más is, mint ahogy tudni véljük.

KISS JENŐ [66]
egyetemi tanár, akadémikus

Kazinczy igazát a nyelvész csak megerősíteni tudja: a nyelv oly mértékben izgalmas, összetett, s egyetemes jegyei ellenére káprázatosan sokszínű és változatos jelenség, hogy ámulhat az, aki megkísérli titkainak a megfejtését. Heidegger bölcs megállapítása szerint az ember (a homo sapiens) „nyelvbe foglalt létező”, s mint ilyen, nyelv nélkül nincs — ahogy persze nyelv sincs nélküle. S „a” nyelv általában mindenki számára elsősorban anyanyelve, amelyhez ezer értelmi és érzelmi szál fűzi. Az emberre jellemző az értéktulajdonítás — a nyelvvel való kapcsolatában is. Véleményeket a magyarról is megfogalmaztak itthon és külhonban egyaránt, nem is keveset — pozitívakat és negatívakat egyaránt.

Rövid eszmefuttatásom tárgya a magyarról szóló néhány, a magyar nyelvű közösség tagjai körében korábban és ma is elterjedt vélekedés. A téma művelődéstörténeti és társadalomlélektani értelemben sem érdektelen.

A NYELVROKONSÁGUNKRÓL

1835-ben még nem tudhatta a reformkori magyar értelmiség, hogy a magyar nyelv rokonságának kérdése eldőlt. Ezért írhatta Széchenyi: a magyar „e nagy világ terén egyedül áll, s bár éljen, bár vesszen, örömet vele rokonvér nem oszt, könnyeket érte rokonvér nem hullat”. Bizonyosan nem volt kellemes érzés a honfiúi kebleknek a nyelvi társtalanság keserű érzése, különösen azt tudva, hogy a magyarsággal együtt élő és szomszédos mindegyik népnek — mindenki számára nyilvánvalóan — voltak nyelvrokonai. Az „ugor-török háború”, a magyar nyelv rokonságának kérdéséről folytatott, széles körű figyelemmel kísért tudományos vita a XIX. század második felében lezajlott. Feketén-fehéren igazolódott, hogy a magyar nyelv a finnugor nyelvekkel van

rokonságban. Hogyan lehet mégis, hogy bár az iskolákban ezt a tudományosan igazolt tényt tanítják már hosszú évtizedek óta, az értelmiség egy része, köztük olykor magyartanárok is más véleményen vannak, de legalábbis nem adnak hitelt az összehasonlító nyelvtudomány megállapításának. Egyszerű a válasz: őket a nyelvrokonságban nem a nyelv, hanem az (antropológiai, vérségi) rokonság érdekli. Márpedig az előbbiben nyilatkozni a nyelvtudomány, az utóbbiban pedig az antropológia illetékes. A nyelvész nem állíthatja, hogy a nyelvi rokonság automatikusan vérségit is jelent, és fordítva: az antropológus nem mondhatja, a vérségi rokonság egyúttal nyelvi atyafiság bizonyítéka. Nem is mondják. Ám ha fölmerül egy tekintélyes, netán erős rokon délibabos képe, könnyebb hitelt adni neki, mint a tudomány prózai megállapításainak.

A magyar nyelv rokonalanságának, társtalanságának a hite részben magyarázat arra, miért gondolták a XIX. század elején a magyarról azt, hogy páratlan nyelv. Germán, szláv, újlatin nyelv több is van, ezek hasonlítanak egymásra, sőt a megértés is lehetséges bizonyos fokig közöttük: ezt tudták már akkor is. Nem így a magyar! (Amit Kazinczyék még nem tudhattak, mi jól tudjuk: nincs semmi esélyünk arra, hogy legközelebbi nyelvrokonainkat anyanyelvükön beszélni hallva bármit is megértenénk.) A széphalmi mester erényt kovácsolt a szóban forgó társtalanságból: „a magyar nép csak azért nem enyész el, mert vele együtt egy sehol másutt nem található originális és szép nyelv veszne el”. Irigylésre méltó magabiztossággal utasítja el a herderi jóslatot: „kacagom, amit Herder valahol a magyar nyelv és nép elenyészése felől jövendöl. Herder hamis próféta. A magyar nyelv és nép elenyészni nem fog soha, míg filozófiai lélek fogja kormányozni

Európának dolgait”. Íme itt van a „nyelvben él a nemzet” filozófiai háttere: azért nem veszhet el szerinte ez a nép, mert originális nyelve föltétlenül megőrzendő egyetemes emberi érték.

NYELVÜNK TANULÁSA

Bár az alább szóba hozandó nyelvi mítosz szintén korábbi időkre megy vissza, ma is sokan készpénznek veszik. A magyar nyelv megtanulhatatlanságának tévhitéről van szó. Gondoljunk csak bele! Eleve nem lehet igaz ez, mert mind a mai napig vannak olyan kisgyerekek, akik ezt a nyelvet megtanulják. (Nem is akárhogy! Nem jelent gondot a hároméves magyar anyanyelvű kisgyerekek, mikor kell határozott és mikor általános igeragozást alkalmaznia.) Sőt vannak olyan nem magyar anyanyelvűek is, akik nagyon jól megtanulnak magyarul. Az persze igaz: attól függően, hogy kinek mi az anyanyelve, könnyebben vagy nehezebben tanul meg egy másikat. S a magyar bizony más típusú nyelv, mint a legtöbb többi. De még az a „tompított” kijelentés sem fogadható el, hogy a magyar a világ legnehezebb nyelve. A világon jelenleg körülbelül hat és fél ezer nyelvet beszélnek. Végzett valaki összevető vizsgálatot körükben meghatározott tudományos kritériumok szerint? Nem.

De mi, magyarok is mintha meg lennénk győződve arról, hogy igaz lehet a szóban forgó vélekedés, mert bárhogy töri is valaki a magyart, odavagyunk attól. „milyen jól beszél” az illető magyarul (tipikus kisnyelvtudatú reagálás.) De vajon mikor és hogyan terjedt el ez a vélekedés? A reformkor politikai és nyelvi harcai közepette. Amikor a magyar rendek a pozsonyi diétán a magyar nyelv szélesebb körű használatát szorgalmazták, a horvát követek ellenérve nemcsak az volt, hogy ez a nyelv „a nemes szláv nyelvektől idegen”, hanem az is, hogy a szlávok számára megtanulhatatlan, s mint ilyen alkalmatlan volna arra, hogy egy többnyelvű országban összekötő kommunikációs kapocs legyen.

IDEGEN SZAVAK

Más témakör: hogyan vélekedünk az idegen szavakról? Itt is megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint túl sok van a magyarban, mások szerint nem. Vannak, akik nem szívesen látják őket, sőt a nyelvromlás előidézőit látják bennük (a csehek 58 százaléka is így gondolja egy fölmérés szerint), s vannak, akik jövetelükben csak gazdagodást látnak. Kár, hogy a kelleténél jóval több érzelem, ilyen-olyan elfogultság, tájékozatlanság tart fogságában sokakat. (Elszomorító volt a pár évvel

ezelőtt zajlott „vita” színvonaltalansága.) Maradjunk a tényeknél itt is! Amióta világ a világ, kerülnek át szavak egyik nyelvből a másikba. Nincs olyan nyelv a világon, amelyben ne volnának idegen (illetve jövevény-)szavak. A magyarban is sok van. Ami ma gondot jelent, vagy jelenthet a korábbi nyelvtörténeti korszakokkal szemben, az röviden jelezve a következő: napjainkban folyamatosan, nagy mennyiségben és intenzív jelenléttel áramlanak angol szavak és kifejezések a nyelvközösség tagjai túlnyomó többségének a nyelvhasználatába. Mivel pedig a magyartól eltérő szerkezetű és helyesírású átadó nyelvről, az angolról és angol szavakról van szó, az írott és ejtett forma tömeges elsajátítása nehézségekbe ütközik a nyelvközösség angolul nem jól, vagy egyáltalán nem tudó nagyobbik része számára (hozzáteszem: tudvalévő, növekedőben van a funkcionális analfabéták száma).

Új fogalmak közvetítésének két része volt és van: a megértés (szakmai feldolgozás) és a megértetés (továbbadás, megtanítás, nyelvi közvetítés). Az előbbi többnyire a szakma dolga, az utóbbi akkor a leghatékonyabb össztársadalmi szempontból, ha anyanyelven történik. Ezért az új fogalmak lehetőség szerinti anyanyelvűsödésének elősegítése társadalmi érdekű teendő. Benkő Loránd a régi magyar értelmiség nyelvgyarapító

Fotó: Szigei Sándor

Kazinczy Ferenc

akarátát (emlékezzünk Apáczai enciklopédiájára!) említve írta: „értelmiségi elődeink is tudták ugyan, hogy idegen nyelvi műveltségzők sima átvétele is nyelvi gyarapodás, sőt nyelvünkbe emelésük és terjesztésük szükségszerű is, ha a mögöttük lévő fogalom anyanyelvi szinten és eszközökkel megközelíthetetlen vagy nehézkes. De tudták azt is, hogy az anyanyelvi áttétel egy fokkal több ennél: a közkinccsé tevés megkönnyítése”.

A nyelvi veszélytudat a globalizáció gyorsuló terjedésével fölerősödött az utóbbi évtizedekben nálunk is. A magyarság körében is. Az Európai Unióhoz való csatlakozások mindenütt közbeszéd tárgyává tették a nyelvi kérdést: hogyan tovább, mit hoz a jövő? Az Európa Tanács határozatának értelmében 2001-ben volt „A nyelvek éve”. S ennek keretében végeztek egy fölmérést „Az európaiak és a nyelvek” címmel. Arra a kérdésre, hogy veszélyezteti-e az Európai Unió a megkérdoztetek anyanyelvét, 68 százalék igennel válaszolt — pedig a válaszadók között voltak a németek és a franciák is! A finnek és a görögök voltak a leginkább pesszimisták a maguk 90 százalékos szavazati arányával, de a spanyolok 74 százalékos szavazataránya is feltűnő.

A nyelvi veszélytudat soha a történelem folyamán nem tudatosult annyira, mint manapság (ígaz ez a biodiverzítás fenyegetettségre is). Nem tudatosult, mert kevesebb ok volt rá. Tudnunk érdemes, hogy a nyelvi veszélytudat nem nyelvi eredetű. A népi veszélyérzet nyelvi síkra is történő áttevődéséről, illetve a kettőnek az összekapcsolásáról van szó. Nálunk az előbbiről a tatárjárás idejéből vannak

az első adatok, az utóbbira pedig a XVIII. század végéről. Mi történt? Az, hogy ekkor, a nemzetté válás idején irányul a figyelem a magyar nyelvre mint politikai eszközre, mint a nemzeti összetartozás legegértelműbb kifejezőeszközére. A XX. század újabb tápot adott a magyarság nyelvi veszélyérzetének is. Trianon után a magyar nyelv presztízse csökken, beszélői mintegy harmadának anyanyelv-használati lehetőségei a többnyire agresszívan asszimiláló utóállamok politikája következtében beszűkülnek. Péntek János szerint „a magyar minden környező országban alárendelt státusú és alacsony presztízszű nyelv, használatát csak alacsonyabb szinten tartják természetesnek”. Növekszenek az asszimilációs veszteségek (akár sokkolók is lehetnek a 2001-es népszámlálási adatok), nyilvánvaló jelei mutatkoznak a nyelvi különfejlődésnek. Közismert továbbá, hogy a magyarság biológiai fogyása gyors. Bizonyos vizsgálatok a nemzeti identitástudatnak s vele összefüggésben az anyanyelvi öntudatnak a gyengülését mutatják. S úgy látszik, nincs felkészülve a magyar nyelvközösség arra az új nyelvi helyzetre sem, amelyben az EU-s csatlakozás után találja magát: a két- vagy többnyelvűség pedig nem átok (éppen ellenkezőleg!), s kizárólag az azon nyelvűek közösségétől függ, mi lesz az anyanyelvvel. A nyelvek ugyanis nem kihalnak, hanem beszélőik hagyják el, cserélik föl azokat.

JÖVŐBELI KILÁTÁSAINK

Ma is eléggé általános az a vélekedés, hogy a magyar nyelv jövőbeli kilátásai bizonyos korábbiakhoz képest nem rózsásak. Ezt ma a magyarság gazdasági állapota, versenyképességének csökkenése látszik alátámasztani, miként az a családás is, amely a rendszerváltoztatás óta eltelt időben az 1990 körül még sok reményt tápláló közösséget nyomasztja. A vélekedés mögött annak a megérzése, sejtése, vagy talán ismerete rejtőzik, amit a nyelvszociológia axiómaként fogalmaz meg: csak versenyképes közösségeknek van versenyképes nyelve. Ha tehát baj van a közösség versenyképességével, előbb-utóbb nyelve is megsínyli azt. (Egyéb-ként a hírhedett Herder-jóslat is lényegében erről szólt! Megjegyzés: érdekes olvasmány a „Magyarország. Le is út – fel is út. Mi lenne, ha máról holnapra eltűnne?” Szerkesztette: Hankiss Elemér és Heltai Péter. Bp., 2008!) Fölmerül a nyelv romlásának a rémképe is, és sokan tudni vélik, hogy a magyar nyelv romlik, s két fő okot neveznek meg: a magyarba kerülő nagyszámú angol szót, kifejezést és a nyelvhasználat durvulását, a stílus közönségesedését. A romlás nyelvi

szerkezzetani értelemben értelmezhetetlen. Nincs ugyanis semmi olyan a nyelvekben, amely penészgombaként vagy daganatos sejt-ként romlásukat, végkifejletként pusztulásukat okozhatná. Bármit veszünk át idegen nyelvekből, azok sem okoznak önmagukban s szerkezzetani értelemben nyelvi romlást. (Az angolnak régen el kellett volna „romlani”, oly sok jövevényszó van benne!) Nyelvhalált vizionálni nem lehet tehát nyelvromlásra hivatkozva. A nyelvhasználat durvulása — bármennyire rossz is adott esetben a véleményünk erről — megint csak nem okoz nyelvromlást a szónak szerkezzetani értelmében. Ezek szerint minden a legnagyobb rendben van? Ezt sem mondhatjuk. Ha egy standardizált nyelvet minden területen — családi körben, a nyilvánosság színterein, a szépirodalomban és a tudományokban, szóban és írásban — használja közössége, akkor nincs ok a félelemre. Ha bizonyos területeket átenged egy másik nyelvnek, akkor rálép egy útra, amely nyelve versenyképességének csorbulásához vezet előbb-utóbb. Ugyanis bizonyos területeken (gondoljunk a szakmákra például) az anyanyelv nem használata miatt a nyelv ezen része (szókészlete, frazeológiája) nem bővül a szükséges mértékben, emiatt pedig csökken használhatósága, „piaci értéke”. (A kisebbségi nyelvhasználatból jól ismerjük ezt a jelenséget: a korlátozott használatú nyelvek versenyképessége csökken, nyelvi hiányok lépnek föl, egy idő után pedig funkcionális szegényedés, sőt szerkezzetani értelemben vett zsugorodás is bekövetkezik!) Márpedig versenyképesen csak azon az anyanyelven lehet gondolkodni is, amely nyelv magas teljesítőképességű. Kiefer Ferenc szerint „Ha szakmai kérdésekről megfelelő magyar szókincs hiányában csak angolul tudunk majd egymással tárgyalni [...], akkor félok, hogy nyelvünk elveszíti fejlődőképességét s ennek következtében előbb-utóbb elsatnyul, s alkalmatlanná válik a kommunikációra”. De Swaan szerint „Ha félelemre nincs is ok, az éberség mindenképpen indokolt. Az angol a nyelvhasználat újabb területeire törhet be, és a nemzeti nyelv éppen azokat a funkcióit veszítheti el, melyeknek tekintélyét köszönheti”. Phillipson sem ok nélkül írta, hogy ha a kisebb nyelvek közösségei nem tesznek tudatosan semmit sem anyanyelvük fejlesztése, belső nyelvhasználati színtereinek a megtartása érdekében, nagy kockázatot vállalnak. Ez az, amit tudatosítani szükséges — mindene előtt az értelmiségnek. Bárhogy vélekedjünk is részletkérdésekről, egy dolog bizonyos: a magyar nyelv jövője a magyar anyanyelvűek kezében van, senki más nem felelős érte.

MÁRAI SÁNDOR

Halotti beszéd

Látjátok feleim szem'tekkel, mik vagyunk.

Por és hamu vagyunk.

Emlékeink szétesnek, mint a régi szövetek.

Össze tudod még rakni a Margit-szigetet?...

Már minden csak dirib-darab, szilánk, avitt kacat.

A halottnak szakálla nőtt, a neved számadat.

Nyelvünk is foszlik, szakadoz és a drága szavak

Elporlanak, elszáradnak a szájpadlat alatt.

A „pillangó”, a „gyöngy”, a „szív” – már nem az, ami volt,

Amikor a költő még egy család nyelvén dalolt

És megértették, ahogy a dajkaéneket

A szunnyadó, nyugós gyerek álmában érti meg.

Szívverésünk, titkos beszéd, álmunk zsványoké,

A gyerekeknek Toldi-t olvasod és azt feleli: oké.

A pap már spanyolul morogja koporsónk felett:

„A halál gyötrelmei körülvettek engemet!...”

Az ohioi bányában megbicsaklik kezed,

A csákány koppan és le hull nevedről az ékezet.

A tyrrheni tenger zúgni kezd s hallod Babits szavát,

Krúdy hárfája zengi át az ausztrál éjszakát.

Még szólnak és üzennek ők, mély szellemhangokon,

A tested is emlékezik, mint távoli rokon.

Még felkiáltasz: „Nem lehet, hogy oly szent akarat...”

De már tudod! Igen, lehet... És fejtet a vasat

Thüringiában. Posta nincs. Nem mernek írni már.

Minden katorga jeltelen, halottért sírni kár.

A konzul gumit rág, zabos, törli pápaszemét,

Látnivaló, untatja a sok okmány és pecsét. –

Havi ezret kap és kocsit. A Mistress s a baby

fényképe áll az asztalán. Ki volt neki Ady?

Mi volt egy nép? Mi ezer év? Költészet és zene?

Arany szava?... Rippl színe? Bartók vad szelleme?

„Az nem lehet, hogy annyi szív...” Maradj nyugodt. Lehet.

Nagyhatalmak cserélnek majd hosszú üzenetet.

Te hallgass és figyelj. Tudjad, már él a kis sakál,

Mely afrikai sírodon tíz körmével kapál.

Már sarjad a vadkaktusz is, mely elfedi neved

A mexikói fejfán, hogy ne is keressenek.

Még azt hiszed, élsz?... Valahol?... És ha máshol nem is,

Testvéreid szívében élsz?... Nem, rossz álom ez is.

*Itt tartat feleym zuntuchel Sermo sup sepulchrum.
Amie yognuc. ysa pur' el' chomuy uognuc. Menyi maloffben
teruntteve deve niv isemueit adimur. el' ochata vola neki
paradisumit hasoa. I smexl paradifumben uolov gumicetut
munda neki elue. Heon tiluta wt ig' fa gumike tvl. Ge-
munda neki merer nu eneye. ysa ki noyuy endul oz gumil
tvl. halahet halalait holz. Daalaua elohat teruntteve isen
tvl. ge' feledeve. Ungede urdmug uretvinec. el' eyez oz tiluyt
gumil' tvl. el' oz gumil'ben halalit eyez. Ge' oz gumil'itec vvl
k' eteruy uola vize. hug turehucar migz' z' ochata vola.
Yam heon muga nec. ge' mend w' fovanec halalit eyez.*

Még hallod a hörgőpanaszt: „Testvért testvér elad...”

Egy hang aléltan közbeszól: „Ne szóljon ajakad...”

Egy másik nyög: „Nehogy, ki távol sír e nemzetem...”

Még egy hörög: „Megutálni is kénytelen legyen.”

Hát így. Keep smiling. És ne kérdjed senkitől: miért?

Vagy: „Rosszabb voltam, mint ezek?...” Magyar

voltál, ezért.

És ész voltál, litván, román... Most hallgass és fizess.

Elmúltak az asztékok is. Majd csak lesz, ami lesz.

Egyszer kiás egy nagy tudós, mint avar löfejet,

A rádióaktív hamu mindent betemet.

Türd, hogy már nem vagy ember ott, csak osztályidegen,

Türd, hogy már nem vagy ember itt, csak szám egy

képleten,

Türd, hogy az Isten türi ezt s a vad, tajtékos ég

Nem küld villámot gyújtani, hasznos a bölcsesség.

Mosolyogj, mikor a pribék kitépi nyelvedet,

Köszönd a koporsóban is, ha van, ki eltemet.

Őrizd eszelősen néhány jelződet, álmodat,

Ne mukkanj, amikor a boss megszámolja fogad.

Szorongasd még a bugyrodát, rongyaidat, szegény

Emlékeid: egy hajfürtöt, fényképet, költeményt –

Mert ez maradt. Zsugorian még számbaveheted

A Mikó utca gesztenyefáit, mind a hetet,

És Jenő nem adta vissza a Shelley-kötetet,

És már nincs, akinek a hóhér eladja a kötetet,

És elszáradnak idegeink, elapad vérünk, agyunk,

Látjátok feleim szem'tekkel, mik vagyunk?

Íme, por és hamu vagyunk.

(Posillipo, 1950)

Közmagyar-e a magyar köznyelv?

A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom

PUSZTAI FERENC [63]
ny. egyetemi docens

A cím Kiss Jenő leleménye. Bármennyire szójátékosnak mutatkozik, mégsem az. Már csak azért sem, mert mint minden fontos, aktuális kérdésben, ebben is további kérdések rejtőznek.

A régóta élő *köznyelv* szakszó hol a nyelvi standard (az úgynevezett irodalmi nyelv) és a nyelvjárások közti nyelvváltozatot, hol a mindennapi, spontán, azaz nagyjából a beszélt nyelvi változatot, hol magát a standardot jelöli. Ez utóbbi értelmezés a köztes változatot a *beszélt köznyelv* szókapcsolattal, illetőleg a *beszélt köznyelv* és az *írott köznyelv* megkülönböztetésével fejezi ki.

Az új *közmagyar* terminológia „a magyarországi nyelvváltozatokon kívül magában foglalja a határon túli magyar beszélők közössége által használt” (Lanstyák István) Kárpát-medencei léptékű nyelvváltozatokat is. A szakszói újítás hátterében a trianoni döntés után különböző államokban, tehát más-más államnyelvi környezetben élő magyarság nyelvváltozatai állnak. Ez a – határtalanításnak is nevezett folyamat és törekvés (Lanstyák István) – több izgalmas problémát vetett fel, folyamatos viták közegében. Közülük ezúttal kettőről szövegek. Egyrészt a határon túli szókészleti elemeknek a szótári rögzítéséről, másrészt a közmagyarnak az úgynevezett magyarországi magyarral való viszonyáról.

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

A *közmagyar* megnevezés felbukkanása előtt csak két „határtalanító” szemléletű példa említhető: a Magyar nyelvjárások atlasza és a még befejezetlen Új magyar tájszótár. Az elmúlt években azután – részben ezen dialektológiai előzmények ösztönzésére – sorjáznak kezdtek a más típusú szótárak: a 2003-ban megjelent átdolgozott Magyar értelmező kéziszótár, a 2004-es Osiris Helyesírás, a 2007-ben közzétett Értelmező szótár+ és a Tolcsvai Nagy Gábor szerkesztette Idegen szavak szótára. Korántsem véletlen, hogy rendre szótárak jelentek meg az új igényt megjelenítő próbaváltozatokkal. A szókészlet ugyanis bővelkedik olyan nyelvhasználati sajátosságokban, amelyek a nyelvhasználók számára is jól érzékelhetők, sőt a szövegtanítás, szóértelmezési gondok miatt mintegy „érzékenyítő” hatásúak is. Rendkívül fontos azonban annak a látszatnak az elhárítása, hogy a közmagyar határtalanítás a lexikográfia belügye. Ezért többek által szorgalmazott sürgősséggel a nyelvtanításban is érvényesülnie kell ennek a szemléletnek. Eddig ebből a körből csak a Kiefer Ferenc szerkesztette kötet, A magyar nyelv kézikönyve említhető. Igaz, ez 2003. évi megjelenésével az új sorozat élén áll.

Kiss Jenő a Kéziszótár átdolgozásáról írt ismertetésében őt, nem csupán megfontolásra ajánlott, hanem valóban választ váró kérdést fogalmazott meg. Az első kérdéspár így hangzik: „Csak köznyelvi szavakat

„Rendkívül fontos annak a látszatnak az elhárítása, hogy a közmagyar határtalanítás a lexikográfia belügye. Ezért többek által szorgalmazott sürgősséggel a nyelvtanítás minden ágában érvényesülnie kell ennek a szemléletnek.”

tartalmazzon az ÉKsz? Ha másokat is, milyeneket, mennyit és mi célból?” A kezdő kérdésre a Kéziszótár mindkét változata határozottan nem válaszolt. Az 1972-es alapkiadás „a magyar irodalmi nyelv és a mai magyar beszélt nyelv szókészletét” ölelte fel, a 2003-as átdolgozás pedig olyan általános szótár, amely „a szaknyelvi és a nyelvjárási szókészletnek a köznyelvvél (még, vagy már) szorosabban érintkező mintegy közös rétegeire, sőt a határon túli regionális változatokra is” kiterjed. Kiss Jenő kérdésének második része azonban éles fényvilágot rá arra, hogy értelmező szótáraink megírásakor, illetőleg ezek elemzése során eddig nem fordítottunk kellő figyelmet a *nem köznyelvi* lexikai elemeknek az arányával, típusaival kapcsolatos tényekre és összefüggésekre, s főként nem tártuk fel a felvételükben megmutatózó (azaz, eszerint inkább lappangó) következettséget vagy következetlenséget.

A részkérdések közül mindenképpen kiemelendő a *szinonimáké* – akár a köznyelv, akár egy-egy nyelvváltozat, akár a szótári megjelenítés szempontjából értelmezzük is a dilemmáit. A határon túli nyelvváltozatok körében Lanstyák István úgy foglalja össze a szinonimikus kapcsolatok szerepét, hogy előtte határozottan elítéli a regionális változatok közmagyarral való cseréjének koncepcióját, a helyettesítés erőszakolását: „Az a gyakorlat, amely a határon túli magyar nyelvváltozatok sajátos elemeit megbélyegzi, s mindenfajta kontextusban a közmagyar formával kívánja őket helyettesíteni, a nyelvcsere-helyzetben lévő közösségeket létükben veszélyezteti, s rendkívüli károkat okoz nekik”. Nagyon kényes ponthoz érkezünk, ahhoz, ahol higgadtan ki kell mondanunk: a közmagyar és a regionális változat *szembesülése* nem azonos a becsmélő nyomatékkal erőszakolt közmagyarrá *váltással*. A szembesülés tudniillik kikerülhetetlen, mert óhatatlanul nyelvhasználati döntéseket jelent, s ezek kisebb-nagyobb feszültségeket hordozhatnak. Ez a megállapítás természetesen *minden nyelvváltozatra* érvényes. A köznyelvhez

való viszonyoknak, a várható változásoknak a négy legfontosabb típusa tudniillik a következő: 1. a nyelvváltozati elem nyelvi státusa változatlan marad; 2. közmagyarrá válik (alkalmankénti alak- és/vagy jelentésváltozással); 3. a közmagyar hatására ritkábbá válik; 4. a közmagyar lép a helyére. Azaz maradhat, terjedhet, ritkulhat és törölhető.

SZINONIMASOROK

Szemléleti és gyakorlati szempontból, valamint a közmagyar szándékok sikeres kibontakoztatása érdekében egyaránt pártolando azonban Lanstyák István „nyelvtervezési” várákozása: „a határon túli magyar nyelvváltozatok sajátos elemeinek »legitimálása« egyébként sem jelenti azt, hogy közmagyar megfelelőiknek háttérbe kellene szorulniuk. Inkább az ellenkezője várható: a beszélők számos határon túli magyar szónak nem ismerik közmagyar megfelelőjét, így ha ezek bekerülnek a szótárakba, végre lesz rá lehetőségük, hogy könnyen megismerkedjenek ezekkel a közmagyar szinonimákkal, s – amikor és ahol szükségesnek látják – használgassák is őket”. Kiss Jenő kérdésére adott, publikált válaszában a Kéziszótár további átdolgozásaira gondolva én is markánsabb szerepet jelöltem ki a szinonimáknak: „felvehetünk olyan nem köznyelvi szavakat, amelyeknek van (szótárazott) köznyelvi szinonimájuk. ... Ezeknek a köznyelvi és nem köznyelvi tagokat összefűző szinonimasoroknak, *mint soroknak*, van helyük az Értelmező Kéziszótárban”. A szinonimasoroknak a közmagyar és a nyelvváltozat pillérei között kiépítendő hidjai nem a nyelvi fantazmagóriák körébe tartoznak. A szinkroniába ágyazódó rokonértelműség tudniillik nemcsak köznyelvi vagy nyelvváltozati tagok alkotta „tisza” sorokban jelenhet meg, hanem köznyelvi és nyelvváltozati tagok vegyes láncában is.

Jó ideje polémiákat gerjeszt, ha a nyelvbe, a nyelvi állapotba és a nyelvi változásokba való *tudatos*, cselekvő beavatkozást valaki kezdeményezi, tervezi vagy főként, ha vállal-

Nobel-díj egy földlakónak

Rendkívül rokonszenvesek a friss francia irodalmi Nobel-díjas, Jean-Marie Gustave Le Clézio első nyilatkozatai: igen, a díj megerősítés, örülni fog neki, ha megkapja, mert azért ír, hogy válaszokat kapjon — és a díj egyfajta válasz. Mindenekelőtt azt üzeni, hogy folytatni kell a regényolvasást. Mellesleg szentel egy gondolatot az irodalom szorult gazdasági helyzetének, a fiatal írók nehézségeinek...

HORVÁTH KRISZTINA [’88]
egyetemi docens

Az a hír járja róla, hogy nem olvas újságot, és nem hallgat rádiót. Nem Franciaországban él, de nem érzi magát sem száműzöttnek, sem Robinsonnak. Az új-mexikói Albuquerque-ben tanít. Érdekes módon leginkább Amerikában tanítják őt is, bár vagy másfél évtizede a francia egyetemi és doktori disszertációk egyik leggyakrabban választott témája.

Azt olvasom, világpolgár. Ízlelgetem a szót, valahogy sántít benne a polgár: J.M.G. Le Clézio annyira nem polgár, nem tagja semmilyen „polisz”-nak, s ha nem is átkozza ki a várost, ő igazán nem város lakó. Nomád, ami nem azt jelenti, hogy gyökértelen, csak azt, hogy mozgásban van. A megtelepedés, röghöz kötődés számára értelmetlen.

Rebesgették már, hogy ő kapja. A franciák hittek is benne, meg nem is, hogy Claude Simon 1985-ös Nobel-díja után ismét francia írók illett a kitüntetés. (A 2000. év díjazottja, Kao Hszing-Csien ugyan francia állampolgár, és franciául is ír, hogy mégsem szerepel – mondjuk Kunderával ellentétben – a mai francia szerzők kánonjában, ez külön tanulmány témája lehetne.) Le Clézio ellen szót, hogy többen költőt vártak, az efféle, műfaji kirekesztésnek azonban már régóta nincs sok értelme az irodalomban. Ráadásul Le Clézio elbeszélései éppen azt a fajta lírai attitűdöt képviselik, amit az irodalmi mítoszokkal foglalkozó kritikusok „mitikus-poétikus magatartás”-nak hívnak. Ma ezt úgy mondanánk, hogy az irodalmi térben a létezés tragikumának feloldását keresi, s hiszi, hogy ez ember számára elérhető, ha csak pillanatokra is, az emberi sors térbeli, időbeli, társadalmi determináltsága alól való felszabadulás lehetősége. Számára ez a lehetőség az írás. Ahogyan azt egy prousti parafrázisában megfogalmazza: „az író ember a mindenséget tartja

ja. Akárhogy tekintünk is a közmagyar feladatokra, ezúttal (is) bizony kezdeményezni, tervezni és cselekedni kell. Igen, itt és most nyelvi folyamatokba, a nyelvi változások elváló lehetőségei közül tudatosan választva, be kell avatkozni. Egyébként pedig aligha vitatható, hogy bármilyen nyelvtervezési, nyelvpolitikai tervet, tervezet vagy program tettekészség, tette váltás nélkül üres szó. Tudományoskodó habverés vagy lakkozó felületkezelés. „Az persze értelmes és legitím kérdés” írja Lanstyák, „hogyan az ilyen vizuális megjelenítés [ti. a szótárakba való felvétel] milyen hatással lehet e szavak és a határon túli magyar állami változatok további sorsára: vajon inkább a további szétkülönbözés vagy ellenkezőleg: az egységesülés irányába hat-e. Jómagam úgy gondolom, hogy a határtalanítás mindkettőt elősegítheti, attól függően, milyen nyelvtervezési lépésekkel kapcsolódik össze, s a nyelvtervezés milyen nyelvpolitikai feltételrendszerbe illeszkedik be”. Íme, az ütelágazás. Szétkülönbözés vagy egységesülés? Lehet választani. Lehet cselekedni. Vagy majd a nyelv ügyis tudja, mit akar?

HATÁRTALAN NYELV

Az új közmagyar és a hagyományos köznyelv viszonyáról választ igénylő állásfoglalást olvashattunk Lanstyák István könyvében: „a határtalanításról érdemes még elmondani, hogy ennek fokozatai vagy inkább mélységi szintjei vannak. Ami eddig e területen történt, ... még csak az első szint, a ht [ti. a határon túli] nyelvváltozatok bizonyos szegmenseinek kutatása, leírása, a ht nyelvváltozatok elemeinek és nyelvtani jelenségeinek közvetlen beépítése szótárakba, s idővel remélhetőleg nyelvtanokba és a nyelvhasználati, helyesírási, s más kézikönyvekbe is. Ez után kellene következzen a második, mélyebb szint, annak az érzékenységnek a kialakulása, amely a magyarországi magyar kutatókat is arra ösztönzi, hogy tisztázzák: leírásuk tárgya az egyetemes magyar nyelv-e, vagy a magyarországi magyar nyelv, illetve ezek melyik változata, változatai. Mert lehet természetesen úgy is többközpontú szemlélettel írni szótárt vagy nyelvtant, ha egy szó sincs benne a határon túli magyar nyelvváltozatokról – elég annyi, hogy a szótár vagy nyelvtan ne »magyarnak«, hanem »magyarországi magyarnak« mondja magát. Ha ettől a magyarországi kollégák ózdkodnának, akkor viszont vállalniuk kellene a »magyar« szó használatának minden következményét”.

Értsünk szót: a „magyarországi magyarnak” és a „magyarnak” a megkülönböztetése, pontosabban szembesülő pozícióba állítása mindenekelőtt visszavisz

bennünket a többközpontúság vitájának bozótosába. Aligha érthető másként ugyanis ez a megjelölés, mint úgy, hogy az úgynevezett magyarországi magyar a magyar nyelvi változatok (ha tetszik, a magyar nyelvi központok) egyike, és a közmagyar, a közös (magyarországi, szlovákiai, kárpát-aljai, vajdasági, horvátországi, szlovéniai, őrvidéki változatok fölé boltozódó) magyar kialakítandó, mert magyar köznyelv – a szó fogalmilag szabatos értelmében – nincs (még), csak egy magyarországi, magát jogosulatlanul magyarként meghatározó változat, nyelvi központ.

Erre az álláspontra már eleve csak akkor helyezkedhetünk, ha elfeledkezünk arról a történelmi–nyelvtörténeti tényről, hogy a magyar nyelv egységesült változatának kifomálódása, összezsírozódása nem a mai Magyarország határaitra korlátozódva zajlott le. Akármilyen magasra emeljük a becsülésünkben az 1920 utáni évtizedekben regisztrálható gyarapodását a magyar szókészletnek, alaktannak, stílusnak

— a magyar standard fundamentuma, állományának meghatározóan fontos része egy területét, népességét, nyelvi viszonyait tekintve más léptékű Magyarország öröksége. Másként megfogalmazva: a határon túli magyar nyelvváltozatoknak nemcsak a mai „magyarországi magyarhoz”, hanem a *közös örökséghez* való viszonya, viszonyítása is lehetséges és szükséges. S ha a *közmagyar* terminológiának korrekt jelentést akarunk adni (amit én a megváltozott [!] viszonyok érzékeltetőjeként, mindig is pártoltam, s mostani írásomban is rendre használtam), akkor nem gyömszölhetünk bele egy olyan tartalmat, amely azt sugallhatja, hogy a *köznyelv* helyébe azért kerülhet(ne) a *közmagyar*, mert jóvá kell tenni egy torzítást.

Egyébként pedig, ha még tehetném, azonnal megbíznék egy tehetséges tanítványt, lásson hozzá „A magyar nyelvújítás nyelvpolitikája és nyelvtervezése” című dolgozat elkészítéséhez.

VAS ISTVÁN

Határozók és kötőszavak

*Jöllehet ez és jóllehet az és jóllehet garmadával,
Mindazonáltal, jaj, mindazonáltal az egész is mindazonáltal,
Feltéve ha és feltéve hogy és feltéve azt, amit,
Ennélfogva és immár az úgyse, a mégse aligha segít,
Mert bőven van itt a mivel, a miáltal, a minekutána,
Nyilvánvalóan terjed a továbbá komor hiánya,
Hiába itt a noha, sőt hátha, a talán, a még,
Tudvalevően elégtelen itt az elég meg a sosem elég,
Hovatovább, ha ezért, ha azért, ha akárhogy, mindenesetre,
Elvégre, végre és végül is mindegy már, elkezdve vagy
berekesztve,*

*Tehát és pedig és ahogy és sehogy és valahogy mégis,
És ha egyúttal, akár beleértve, aznap azért is,
Mert a főnevek, igék, a képek is egyszersmind kihullanak,
S marad a közbeszéd maltere, csikorgó, ügyetlen vivőanyag,
De ha elárasztanak az esetlen határozók, a kopár kötőszavak,
Végeredményben nem fontos más, csak a csak meg a csak
meg a csak.*

a tekintetével... egyenként kiragadja a szavakat az értelmetlenség-ből, lassan, szótagonként állítja helyre a világ hosszú mondatát.”

Le Clézio huszonhárom évesen, a strukturalista pezsgés közepette robbant be az irodalomba, mindjárt egy Renaudot-díjjal (úgy hírlík, a Gallimard-nak név nélkül elküldött *A jegyzőkönyv* kis híján a Goncourt-t is elnyerte 1963-ban.) Az azóta eltelt közel fél évszázad, s majd félszáz kötet rendkívüli változatossága mellett a kezdetektől fogva világos, hogy Le Clézio számára az irodalmi megoldás, a nyelv menekülőút, a társadalomból való kiszakadás lehetősége. Eleinte úgy tűnik, regényeiben és novelláiban a földi pokol ábrázolása a nyugati civilizáció nagyvárosának Orwellt vagy Huxley-t idéző vízióiban jelenik meg — a sokféle irodalmi hatást nyíltan vállaló, ekkor még dekonstrukciósnak érzett-remélt író prózájában. A társadalomból való kiszakadás tipikus formája korai műveiben a városi erőszak, a deviancia, az örület vagy az öngyilkosság, mintha szereplői múltbéli, gyakran kollektív bűnökért akarnának vezekelni.

Aztán a hetvenes évek elejétől az életrajzzal szoros összefüggésben a metafizikus válasszerés egészen más irányt vesz műveiben, és felsejlik egy másik, paradicsomi világ, a föld romlatlan, mert romolhatatlan szépségeinek keresése, saját szavával az „anyagi extázis”, ami nem tudatvesztés, nem amolyan vallásos révület, hanem a földi világra való rácbredés, az anyag ásványi szépségére

„**Bizonyos értelemben Le Clézio valóban kiscserkész, az örökérvényű, politikailag korrekt Grál-lovag, aki Benedek Elek elhíresült fordulataival élve zsidó, ha bántják a zsidókat, arab, ha bántják az arabokat, nővé válik, ha bántják a nőket, annyira nővé, hogy ha mondjuk kedve szottyanna felesége, Jemia nevéen írni, lelkesült dzsender-kritikusok boncolgatnák rajta a női írás rejtelseit.**”

való rácsodálkozás. Ekkortájt — nyilván a mágikus realizmus fogalmára utalva — Le Clézio kapcsán „metafizikus fikcióról” beszélnek. Prózája formailag letisztult, látszólag egyszerűvé való nyelvezetéből ugyanakkor árad a poézis. Később megjelenik a világgal való kibékülés másfajta lehetőségeként a Másikkal, a társsal való találkozás. A gyermeki lélek tisztasága előtt adózva Le Clézio meséket is ír, valódi gyermekmeséket. Az elidegenedés és a lázadás helyét átveszi műveiben az elszakadás. Elszakadás térben és időben, távoli tájak és távoli korok személyessé váló élménye, egzotikus népek néha a földrajzi távolságnak is fittyet hányó keveredése. Elszakadás a modernről – irodalmi értelemben is. Mintha a többieket megelőzve fordított volna hátat a formai kísérletezésnek, s ismerte volna fel, hogy az irodalom nem mondhat le sokszor megvetett,

J. M. G. LE CLÉZIO:

Uránia

(részlet)

– Meséj Camposról! – kértem. Raphael gyanakvoan nézett rám. – Épp olyan hely, mint bármelyik – felelte. – Nincs ott semmi különös. Egy közönséges falu.

A fiatalember arckifejezése megváltozott, hirtelen távolságtartóvá, el-lenségessé vált. Rájöttem, hogy kérdésem zavarta, megérezte benne a kíváncsiságot. Nyilván nem én voltam az első, aki felfigyelt a megjelenésére, a ruházatára. Biztosan megszokta már, hogy távol tartsa az alkalmatlankodókat.

Arra gondoltam, másként teszem fel a kérdést, hogy kevésbé tűnjön vallatásnak, ám ő, úgy látszik, megsejtette szándékomat, és másról kezdett el beszélni:

– Ha tényleg tudni akarod, Québecben, Rivière-du-Loup-ban születtem. Amikor anyám meghalt, apám Camposba vitt, mert már nem tudott gondoskodni rólam.

Egy pillanatra elhallgatott, azt hittem, mindjárt folytatja a történetet, de ismét témát váltott:

– Tudod, Camposban van egy szokás. Amikor a fiúk és a lányok felserdülnek (a *desarollado* kifejezést használta, ahogy az indiánok szokták), el kell hagyniuk a falut és elmenni, ahová csak akarnak, világot látni. Sokan a nagyvárosokat választják, Guadalajarát, Mexikóvárost. Aki megengedheti magának, külföldre utazik, az Egyesült Államokba vagy Costa Ricába. Én a tengert akartam látni, mert amióta eljöttem otthonról, egészen elfelejtettem, milyen is az. Így hát felszálltam a Manzanillóba menő buszra. A pénzen, amit kaptam, műanyag játékokat vettem, amiket aztán piacokon és strandokon árultam. Később vettem magamnak egy órát. Mostanra elfogyott a pénzem, úgyhogy visszamegyek Camposba. Tessék, mindent elmondtam.

Láthatóan elégedett volt, hogy elmesélte ezt a kis történetet. De én nemigen hittem az egészet. Az volt a benyomásom, hogy ravaszág rejtőzik a gyermeki naivság álarcá mögött. Megvannak az előre kész válaszai, s a megfelelő alkalommal csak előhúzza őket a tarsolyából.

– És tetszett a tenger Manzanillónál?

Ettől megenyhült, visszatért gondtalan arckifejezése.

– *Csodálatos volt – mondta. – Olyan hatalmas, óriási, és ahogy a hullámok mossák a partot, megállás nélkül, éjjel-nappal...! Vajon honnan jönnek?*

Csillogó szemmel nézett rám. Megértettem, hogy mindezt nemcsak úgy mondja, hanem igazán érdeklő a válasz.

– Nem tudom – feleltem. – A világ másik végéből, Kínából vagy Ausztráliából, gondolom.

De a válasz nem elégítette ki, úgyhogy ismét Camposról kezdett beszélni.

– Tudod, Campos, ahol élek, egy picike falu egy völgy végében, egy magas hegy lábánál. A lelegején, amikor megérkeztem, azt hittem, semmi sincs azon a hegyen túl, azt hittem, az ott a világ vége. Eszembe jutott az otthonom, Rivière-du-Loup, és meg akartam szólni, hogy hazamenjek. Aztán megfeledeztem róla, és hozzászoktam, hogy az apám nélkül élek. Örültem, hogy eljutok Manzanillóba, hogy

„**Amikor a fiúk és a lányok felserdülnek (a desarollado kifejezést használta, ahogy az indiánok szokták), el kell hagyniuk a falut és elmenni, ahová csak akarnak, világot látni. Sokan a nagyvárosokat választják, Guadalajarát, Mexikóvárost. Aki megengedheti magának, külföldre utazik...**”

láthatom a várost, a sok embert, a tengert. Minden este a parton üldögéltem, és a hullámokat bámultam.

Az autóbusz kanyargós úton kapaszkodott fel a hegyre. Innen már nem lehetett látni sem a río Armería medrét, sem a kopár síkságokat. Ám egy szorosból kiérve megpillantottuk a két vulkán, a vízhányó és a felhők közé vesző tűzhányó fenséges sziluettyét.

Elárultam Raphaelnek a vulkánok nevét.

– Csodálatos! – lelkesedett, majd mint valami kinyilatkoztatást, hozzátette: – A világ tele van gyönyörű dolgokkal, és az ember képes leélni az életét anélkül, hogy megismerné őket.

– Könyvekből is meg lehet ismerni őket. Jársz iskolába abban a Campos nevű faluban? – kockáztattam meg a kérdést.

Raphael továbbra is a vulkánokat bámulta. Biztosan nem volt ínyére a kérdés, egy pillanat múlva mégis válaszolt rá.

– Camposban nincs iskolánk, ahogy ti nevezitek. Camposban a gyerekeknek nem kell iskolába járniuk, mert a mi iskolánk ott van mindenütt. Nálunk mindig iskola van, éjjel-nappal. Iskola mindaz, amit mondunk, amit teszünk. Mi is tanulunk, de nem könyvekből és képekről, hanem másképp.

Lassan, szinte suttogva beszélt. Amit mondott, az ő számára magától értetődő volt. És valamiképp ott, a hegyek között zötykölődő buszban, a hatalmas vulkánok tövében valóban egyértelmű volt és megkérdőjelezhetetlen.

– Tanítóink és tanítónőink is vannak, a fivéreink és nővéreink, ők tanítják meg nekünk mindazt, amit tudnunk kell.

– Írni-olvasni is? Meg a számokat, az algebrát, a geometriát, a természettudományokat, a földrajzot, a történelmet? És ez nem iskola? Ezzel sikerült megnevetetnem. Nem úgy nevetett, ahogy a korabeli fiúk szoktak. Azt hiszem, soha senkit nem láttam még így nevetni. Nemcsak a szeme, hanem a szája, a torka, az egész teste is némán kacagott.

– Miért nevensz? – kérdeztem. – Valami vicceset mondtam?

Raphael a karomra tette a kezét.

– Bocsáss meg, barátom! Nem akartalak megbántani. Amiről te beszélsz, azt mind el lehet olvasni a könyvekben. Úgy értem, azokban a könyvekben, amiket ti, többi mexikóiak használtok.

Szerettem volna tiltakozni, hogy igazából nem is vagyok mexikói, de éreztem, hogy ennek semmi jelentősége.

Raphael végül hajlandó volt többet is elárulni.

– Camposban nem azt mondjuk, hogy matematika, algebra, geometria, földrajz és más tudományok, amikről az előbb beszélteél. – Itt egy pillanatnyi szünetet tartott, közelebb hajolt hozzám, és a fülembe súgta: – Azt mondjuk: az igazság.

Bevallom, attól, ahogyan kiejtette ezt a szót: *verdad*, libabőrös lett a hátam. Ettől a pillanattól fogva kezdtem hinni Campos létezésében.

Vajda Lőrinc [198] fordítása

(Le Clézio *Uránia* című regénye 2010-ben jelenik meg az *Ulpus-ház* kiadónál)

Fotó: Bob Strong/REUTERS/Vándorkó

XVI. Károly Gusztáv svéd király átadja az irodalmi Nobel-díjat

kitaszított, agyondolgoztatott olvasójáról. Az Új Regény nagy teoretikusa, az éles szemű Jean Ricardou „keleti ábrándokat szövő kiscserkésznek” nevezi. Ricardou-nak kiváló meglátásai vannak, de 1971-ben még nem tudhatta, hogy alig egy évtizeddel később a francia regény újabb, poszt-metafikcionális fordulatot vesz, s visszatér a figurativitáshoz, az emberi történethez, vagy akár a társadalmi szerepvállaláshoz. Bizonyos értelemben J.M.G. Le Clézio valóban kiscserkész, az örökérvényű, politikailag korrekt Grál-lovag, aki Benedek Elek elhíresült fordulataival élve zsidó, ha bántják a zsidókat, arab, ha bántják az arabokat, nővé válik, ha bántják a nőket, annyira nővé, hogy ha mondjuk kedve szottyanna felesége, Jemia nevéen írni, lelkesült dzsenderkritikusok boncolgatnák rajta a női írás rejtelseit. Le Clézio a bálnákkal van, a közép-amerikai indiánokkal, a nyugat-szaharai törzsekkel, a megerőszkolt asszonyokkal, a mindenkori elnyomottakkal, páriákkal — és most, a Nobel-díj után vélhetően még inkább előtérbe fognak kerülni életművének szociopoétikai olvasatai. Ha bizonyos értelemben idealista is, Le Clézio nem idealizál, ha úgy adódik, könyörtelen realizmussal ábrázolja például a gyermeki kegyetlenséget, az asszonyi gonoszságot, és semmi sincs távolabb tőle, mint a jó vadember felvilágosodás korabeli mítosza. Az egzotikus népeket inkább az antropológus hitelességével, mint az izgalmat kereső turista kandi tekintetével látatja. A múltat nem megtorolni, csak megérteni akarja. Nincs választott hazája, csak a nyelv. Tavaly negyvenedmagával írt alá egy kiáltványt — a világzene fogalmának analógiájára — a „francia nyelvű világirodalomért”, hogy a francia irodalom végre túllépjen a poszt-kolonizális, francia-frankofón megosztottságon. „Franciául írok, tehát frankofón író vagyok” – tartja magáról, miközben brit apja mauritiusi családját, vagy éppen felesége nyugat-szaharai őseit kutatja.

Nem, Jean-Marie Gustave Le Clézio határozottan nem világpolgár, nem is világotutazó, hiszen életvitelszerűen lakja a távoli tájakat — ő egyszerűen „világfalu-lakó”, ha úgy tetszik: földlakó.

Nobel-beszéd, Stockholm 2008

(Részlet)

Az irodalom két szempontból is szükséges: mindenekelőtt azért, mert az irodalom nem más mint nyelv. A *letters* szó első jelentése: ami írva van. Franciául *roman* az a prózai írásmű, amelyet a középkor óta először azon a nyelven írtak, amelyen a nép beszélt, egy „római” nyelven. A novellát jelentő *nouvelle* szintén az újdonságból származik. Nagyjából ugyanebben az időben Franciaországban a *rime*-ből (rím) eredő *rimeur* szó kikopott a használatból, és a költészetet és a költőket *poëin* (alkotni) görög igével kezdték jelölni. Az író, a költő, a regényíró mind alkotó. Ez nem azt jelenti, hogy nyelvet alkotnak; hanem azt, hogy a nyelv révén szépséget, gondolatokat és képeket alkotnak. Ezért nem létezhetünk nélkülük. A nyelv az emberiség történetének legkülönösebb találmánya: időben mindent megelőz, s általa mindent megoszthatunk egymással. Nyelv nélkül nem lenne tudomány, technika, jog, művészet, és nem lenne szerelem. De ha nincs kivel beszélnünk, e találmány virtuálissá lesz: elsovrad, elfogy, eltűnik. Az írók bizonyos mértékben a nyelv őrei. Regényeik, verseik, drámáik írásával tartják életben a nyelvet. Nem egyszerűen felhasználják a szavakat — hanem éppen ellenkezőleg, ezáltal szolgálják a nyelvet. Dicsőítik, finomítják, alakítják, mert a nyelv általuk és miattuk létezik, s koruk minden társadalmi és gazdasági változását nyomon követi.

A múlt században, amikor megjelentek a rasszista elméletek, szokás lett a kultúrák közötti alapvető különbségeket emlegetni. Abszurd hierarchiát állítottak fel, és összefüggést kerestek a gyarmatosító hatalmak gazdasági sikerei és vélt kulturális fölénye között. Ezek az elméletek lázas, kóros gerjedelemtént helyenként újra meg újra feltörnek a neokolonializmus és az imperializmus védelmében. Azt halljuk, hogy vannak nemzetek, amelyek lemaradtak a fejlődésben, s így nyelvi jogokat sem szereztek, mert elmaradt a gazdaságuk és technikailag idejétmúlt. De vajon akik kulturális felsőbbrendűségüket hirdetik, felfogják-e, hogy a világ összes népe — fejlettségi szinttől függetlenül — mind használ valamilyen nyelvet? Vagy, hogy e nyelvek mind rendelkeznek azokkal a logikus, összetett, strukturált és analitikus jegyekkel, amelyek által kifejezhető a világ, s melyek alkalmassá teszik arra, hogy tudományról beszéljünk vagy mítoszokat alkossunk.

Miután igazoltam a létjogosultságát ennek a kétes és kissé idejétmúlt lénynek, akit írónak neveznek, hadd térjek rá a másik okra, amiért szükség van az irodalomra, mivel ennek már több köze van a könyvkiadás nemes mesterségéhez.

Manapság sok szó esik a globalizációról. De senki sem gondol arra, hogy ez a jelenség Európából indult el, még a reneszánsz idején, a gyarmatosítás korának a kezdetén. A globalizáció önmagában se nem rossz, se nem jó. A kommunikáció meggyorsította az orvoslás és a tudomány fejlődését. Az ismeretek általánossá válásával egyszer talán még a konfliktusok kialakulása is megelőzhető lesz. Ki tudja, talán Hitler se vihette volna végbe bűnös szándékait, ha létezett volna akkor már az internet – közneveltségbe fulladt volna az egész terv.

Ma az internet és a virtuális kommunikáció korszakát éljük. Mindez nagyon jó, de mit érne e sok elképesztő találmány az írott nyelv és a könyvek tanításai nélkül? Utópia, hogy minden földlakó rendelkezze LCD-kijelzővel. Vajon nem egy új elítelt teremtünk-e, amikor választóvonalat húzunk az emberek közé aszerint, hogy hozzáférnek-e a kommunikációs eszközökhöz és a tudáshoz? Nagy nemzetek és civilizációk merültek el az időben, mert nem fogták fel, hogy ez megtörténhet velük. Másrészt ma is vannak olyan, kisebbségnek minősített nagy kultúrák, amelyek mind a mai napig képesek voltak fennmaradni, hála a szájhagyomány útján átörökített tudásuknak és mítoszaiknak. Feltétlenül el kell

„A nyelv az emberiség történetének legkülönösebb találmánya: időben mindent megelőz, s általa mindent megoszthatunk egymással. Nyelv nélkül nem lenne tudomány, technika, jog, művészet, és nem lenne szerelem.”

ismerni, hogy milyen sokat adtak az emberiségnek ezek a kultúrák. Ámde akár tetszik, akár nem, már nem a mítoszok korában élünk. Az egyenlőséget és a kölcsönös tiszteletet csak úgy lehet megalapozni, ha minden gyermek részesül az írás jótéteményéből.

Ma, a gyarmatosítás utáni korban, az irodalom kínál alkalmat az embereknek, hogy kifejezzék magukat, hallassák a hangjukat és meghallgattassanak, akárhánnyféleképpen szóljanak is. Az emberi hang, és szó nélkül a csend világában élénk.

A kultúra – globális szinten – mindannyiunké. De a felelősség mégis leginkább az olvasóké és a könyvkiadóké. Nem vitás, igazságtalanság, ha a Kanada északi táján élő indiánnak a hódítók nyelvén, franciául vagy angolul kell megszólalnia ahhoz, hogy hallattassa a hangját. És illúzió azt remélni, hogy Mauritius vagy Nyugat-India kreol nyelvét éppoly könnyű meghallani a világban, mint azt az öt-hat nyelvet, amely ma abszolút uralkodó a médiában. Ha azonban a fordítás eredményeként mégis hallhatjuk a hangjukat, akkor valami új történik, és ez optimizmusra adhat okot. A kultúra – mint mondtam – mindannyiunké, az egész emberiségé. De ahhoz, hogy ez tényleg így legyen, mindenkinek egyenlő esélyt kell adnunk, hogy hozzájuthasson a kultúrához. És ennek legideálisabb eszköze a könyv, bármily ódivatú legyen is. Praktikus, könnyen kezelhető és gazdaságos. Olvasásához nem kellene bonyolult technikai eszközök, és jól visel bármilyen éghajlatot. Egyedüli szépséghibája – és itt most elsősorban a kiadókhöz szólok –, hogy számos olyan ország létezik, ahol még mindig nagyon nehéz hozzájutni. Mauritiuson vagy regény vagy egy verseskötet ára elviszi a családi költségvetés nagy részét. Afrikában, Délkelet-Ázsiában, Mexikóban vagy a dél-tengeri szigeteken a könyv elérhetetlen luxusnak számít. De van megoldás erre a helyzetre is: közös kiadványok megjelentetése a fejlődő országokkal, pénzügyi alapok létrehozása kölcsönkönyvtárak és mozgókönyvtárak létesítésére, és legfőképpen több figyelem azokra a műalkotásokra, amelyek az ún. kisebbségi – valójában gyakran többségi – nyelveken születnek. Mindezek segítségével az irodalom a jövőben is az a csodálatos eszköz maradhat, amely lehetővé teszi az önmegismerést, mások felfedezését és az emberiség közös hangversenyének élvezetét, témái és modulációi teljes gazdagságában.

A Nobel-beszéd teljes szövege angolul és franciául letölthető: http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2008/clezio-lecture_en.html; http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2008/clezio-lecture_fr.html

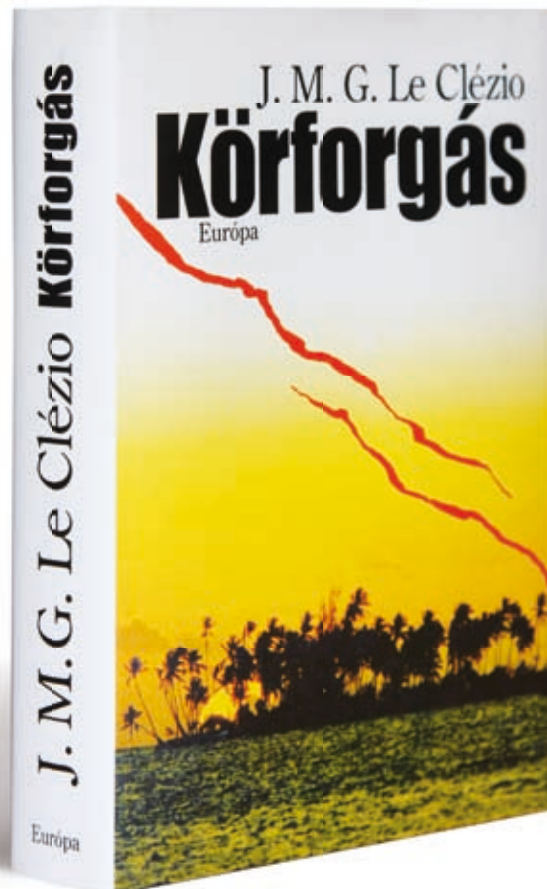

A megtalált nevek

DÉRI BALÁZS [77]
egyetemi tanár

„Nem tudom, miért gyalogoltam a földeken keresztül, de boldog voltam, újra megtaláltam a sok nevet, amit valaha ismertem...” — mondja Kiambé-Kilwa-Balkis, az 1817-ben Mauritiusra hurcolt rabszolganő. Le Clézio három fő mesélőjének egyike a *Körforgás* című regényben. Az író ügyes fogása, hogy e tanulatlan figurával mondatja ki a regény egyik vezérmotívumát. A nő öregkorában boszorkány — a regény is a neo-mágikus, neo-mitikus világszemlélet jegyében fogant: a nevek tudása hatalom az egész világ, még a túlsó fölött is. A rabszolganőnek a nevek megtalálása a szabadság jele. Ami az írórt illeti: márquezi a gesztus följegyezni a szavakat, a Nevet — a végső

„Annyira világosak a párhuzamok, hogy szinte érdektelenek, s különösen nem tekinthető életrajzinak a regény. Nem emlékezés, hanem tárgya az emlékezés maga.”

felejtés elől. Ha erre valaki nem képes, mert írástudatlan rabszolga, vagy megvakult, mint Cathy Marro, Catherine néni — akkor le kell jegyezni világ-tudásukat. Ezt teszi Jean Marro, a kamaszból sokat-tanult fiatal felnőtté vált fő mesélő — és ők mind, mondani sem kell, Le Clézio is. Most, a nyilvánvaló önéletrajzi vonatkozások miatt közvetlenebbül, mint ahogy egy szerző máskor „azonos” a figuráival. Le Clézio alig idősebb, mint Jean. Nizzában született, ahol a kamaszfiú a Kataviva-ház manzárdlakásában a vak öregasszonyt mesélteti, s ahol a késő gimnáziumi években meghatározó barátságok születnek és az algériai háború közt hirtelen érik felnőtté. Le Clézio szülei Mauritiusról valók, ahol a regénybeli Marrók nemzedékei éltek, s amelyről (a rozilisi házról, mint vesztett édenről) mesél a vak hölgy. S ahová — azért, valljuk be, kicsit egyszerű

ötlet, vagy éppen ez kell a díjhoz? — Jean is visszatér. Párja, Mariam algériai kabil — Le Clézio felesége marokkói. Jean Londonban tanul orvosnak, az olimpia idején Mexikóban van — a regényíró is hosszabban élt Nagy-Britanniában, Mexikóban (most Új-Mexikóban tanít). De Bangkokban is volt — Jean brit apja és a siketnéma kislány, akinek a fiú különös rajongója, Indokínából vetődik Nizzába. Annyira világosak a párhuzamok, hogy szinte érdektelenek, s különösen nem tekinthető életrajzinak a regény. Nem emlékezés, hanem tárgya az emlékezés maga.

„Az emlékezés nem valami absztrakció, gondolta Jean; hanem anyagi természetű, amolyan hosszú rost, amely körülfonja a valóságot...” A felejtés-emlékezés tematikájában, a mese rostjának szövésében, persze, nem csak a mitikus realizmus kapcsán emlegetett Márquezhez kapcsolódik Le Clézio. Az archaikus görög eposzokhoz nyúl vissza, annak is egyik eredőjéhez, a katalógusköltészetéhez. Ahogy az Ilias a Trójába induló hajók hőseinek emlékét tartja fenn, úgy sorolja a mai francia, de nem egyszer, mint Homéros, hanem mániásan, a Mauritiusra tartó Marro-ős hajónaplójából (a francia is görög szót használ: *nauskópia*) a Indiai-óceánon cirkáló hajókat. Catherine néni elbeszéléséből mauritiusi franciák családneveit, kreol kifejezéseket, majd a legfiatalabb Marro följegyzéseiből és beszámolóiból az Algériában megölt felkelők számadatait, filozófiai írások címeit, filmeket és filmszíneseket, nizzai és londoni utcaneveket, lakókat a Katavivában, a Mexikóváros körüli vulkánokat — nyakláncformájú képersbe rendezve. És megint csak az ő-Marrótól a francia forradalom, a valmyi csata immár nem névtelen kisémbereit, a breton legényeket.

Jean Eudes Marro (Jean Marro nagyapja nagyapjának nagyapja) egy ezüstsüvegű és végében Marcus Aurelius idézeteivel egy latin nyelvtant vitt magával a forradalom önkénteseiként a csatába, hogy a szokatlanul szájalmasra, kisszerűre festett forradalom után feleségével együtt Mauritiusra költözzék. Magával vitte a latin

nyelvtant és a filozófust is. Az ükunokák nemzedéke kiüzetik a paradicsomból, viszza Franciaországba, aztán Jean, az utolsó gimnáziumi években a preszókratikusokkal gondolkodó fiatalember ebből a könyvből tanul latinul, majd londoni, mexikói és bretagne-i kanyarral visszalátogat a szigetre, és (na, ez kissé lektúr-ízű fordulat!) fia a mauritiusi látogatáson fogantatik a kabil filozófusnőben. Parmenidésnek van ezek szerint igaza: a világ állandó. Revolúció — *körforgás-visszatérés*. (Komolyan vegyük-e Le Clézio ezoterikus-szinkretista történelemfilozófiáját?) Revolúció — *visszatérés-forradalom* (Párizsban, aztán rabszolgafelkelés a szigeten, lázadás Mexikóban, végül újra a 68-as Párizsban). Sőt a revolúciónak, ha már hősnőnk, Catherine néniért érte egy stich hinduizmus is, akkor legyen (van!) egy kis hippigyanús *reinkarnáció* jelentése is. Lehet elemezni a latin-francia szót a címétől kezdve: *Revolutions*. Az ember hol nagy ötletnek, hol túl átlátszónak tartja az ál-naivul elhintett, új meg új jelentésben való előfordulásokat, amelyek magyarra visszaadhatatlanságán mindig jól lehet károgni. Annál érdekesebb — nekem —, hogy Le Clézio franciaéhoz képest elég meglepően rántja le a leplet a mitikus önazonosságképző szimbólumról: a Forradalomról. Ettől

a görög-római-zsidó-keresztény előre haladó történeti gondolkodástól, lényegét tekintve idegen gondolatról: tudniillik a forradalom etimológiailag visszafordulást jelent. Változatlanságot: ugyanabba a vízbe lépünk — aztán fölébredünk az álmodozásból. Másban is meglepő a könyv: a franciaországi nem francia identitások dolgában. A kikötővárosok színes bevándorló forgataga nem zavaró az egynyelvű nemzetállamban, mert úgyis a beolvadás vár rájuk. De a bretonok, a Marrók! Meg az okszitánok, katalánok — azokat is említi Le Clézio. Szívesen olvasnám róluk az első nagyregényt. Meginogni látszik az egynyelvű Franciaország mítosza?

Miért is írok a mai francia irodalomban amatőrként Le Clézioról és erről a regényről? (Olvastatja magát, az bizonyos, de hogy egészen a Nobel-díjig?) Elsősorban azért, mert a magyar *Körforgás* íróasztalomtól, ha jól számolom, húsz méterre született, a latin-görög tanszéki könyvtárban. Az Európa Kiadó jól döntött, hogy a 2003-as megjelenés után hamarosan megbízást adott Vajda Lőrincnek, latin-francia szakot végzett (sajnos, már csak volt) fiatal könyvtárvezető kollégámnak, aki persze tudtommal fordított munkaidejében is, de néha bűnbánóan nézett föl, amint a vaskos könyvben tempon is lassan haladt előre... Nem látszik,

hogy birkózott volna a szöveggel, pedig ha más nem, a sok egzotikus növénynév, a folyton változó helyszínek leírásának sajátos szókincse, a filozófiai eszme-futtatásoktól a nagyvárosi szlengig és a kreol nyelv jelenségeiig sok-sok regisztert jelent. Első nagy fordítása bámulatosan gazdag, mégsem toladó, hajlékony és kecses nyelven született meg. (Kár, hogy a könyvkritikák ma már rendszeresen egy lényeges szót sem vesztenek a fordítókra...) Nem hasonlítottam össze egyetlen mondatát sem az eredetivel — ez most nem érdekel. A lényeg az, hogy gyakorlatilag hibátlan a nyelve. Orromban érzem az ébenfaerdő altalaját a mauritiusi szurdokban, Catherine néni vaniliacukros bundáskenyerét és vanília teáját, a londoni pincekocsmák nehéz kipárolgásait és a nizzai olajfaligetben szerettek illatát, és a szelet, amely mindig, minden helyszínen a tenger felől fúj. „Avel aveliyou oll avel”, mondja a könyv kreol mottója. Szél, szelek, minden csak szél. Ez is görög, orphikus utánérzés lehet Le Cléziónál: a kezdetek kezdetén Éj-madarat a Szél termékenyítette meg. Az ősmadar ezüsttojásából kelt ki Erős, a fényes és fénybe borító. „Minden egyszerre tele van fényel és láthatatlan éjszakával” — kiáltja Jean, Parmenidést idézve, a gimnáziumi filozófiaórán.

Le Clézio szülei Mauritiusról valók, ahol a regénybeli Marrók nemzedékei éltek

Csokiszag a médiakanálisból

A celebműsor egyik vezetője megállapítja: „Volt egy kis csokiszag a levegőben”. Tényleg, mintha áradna valami a médiakanálisok felől. Töprengésem tárgya a bulvársajtó és bulvármédia nyelve. Mint antropológus nyelvészhez illik: a kitűzött cél semleges, sőt inkább szeretnivaló, élményközeli. A bulvár és persze nyelve szerethető. A bulvár örömforrás. De milyen?

BALÁZS GÉZA [84]
egyetemi tanár

A BULVÁROSODÁS TITKA

Kortünet, hogy a sajtó bulvárosodik, a média kommercializálódik — a nyelvhasználat ugyanúgy. A bulvárt sokan olvassák, többen, mint az úgynevezett „minőségi”, szeriöz lapokat. A „hasonló a hasonlóknak örvend” elve alapján egyre jobban hasonlítanak egymásra az újságok, a rádió- és tévéműsorok. Mindenütt ugyanazok a szereplők, ugyanazok a manírok, ugyanaz a nyelvhasználat.

Biztos van valami titka a bulvárosodásnak. A titok az ember evolúciós sajátossága: a lehető legkisebb energiabefektetésre és az ellentmondásmentességre való törekvés. A homeosztatisztikus állapot, amelyet nevezhetünk boldog, súlytalan lebegésnek is, az ember harmóniakereső vágyának az eredménye. A vágyakban leginkább az szerepel, hogy naphosszat heverjen egy illatos tavaszi réten, gondtalanul majszolgasson alpesi csokoládét, legyezgesse egy kis erotika — legföljebb egy csipet szexszel —, fogyasszon „lájtos” gyümölcs- vagy szeszes italokat, „bealudjon”, bulvárregényt és -sajtót olvasson, habkönnyű kereskedelmi műsorokat nézzen — benne jó nőket és pasikat —, trendi ruhákat viseljen, érezze a bódító illatokat, az öblítőszeres pihe-puha lágyságát, lakása pedig legyen egy lakóparkban, a kék Duna mellett, jachtkikötővel...

Ezt a vágyat a Sigmund Freud által leírt boldogságelv mozgatja: „mi az, amit maga az ember ismer el magatartásával élete céljának és szándékának, hogy mit követel az étlettől, mit akar benne elérni... boldogságra tör, boldog akar lenni, és úgy maradni... Észrevehető, hogy egyszerűen az örömelv programja az, mely az életcél kiszabja.”

Miért és hogyan szolgálja a bulvársajtó, valamint a nyelvhasználat az örömelvet? Például úgy, hogy tematikájában emberi

ösztönökre épít: szerelem, erotika, szex, étkezés, játék, szórakozás. Ehhez álmokat teremt: szex & New York & celebek. A bulvár tematikája voltaképpen egy metamédia-tematika, vagyis „média a médiáról” világ. Nyelvészeti értelemben többszörös tükrözés, amely az elemezhetetlenségig torzítja a valóságot.

A bulvár már ismert, vagy könnyen fogyasztható sémákat kínál. Szájba rágott étel. Gyorsétertem. A sematikus ábrázolásmódot nyelvi értelemben a grammatikai és stilisztikai eszközök egyoldalúsága, a jelentések egyértelműsége, a metaforákban és metonimiákban, vagyis az átvitelekben való szegénység — egyúttal azonban a gyorsaság, a „turbónyelv” jellemzi.

A BULVÁR EGYSZERŰSÉGE

A bulvár egyszerűsít. A világ kaotikus, bonyolult, kiismerhetetlen, a bulvársajtó világa viszont habkönnyű, rózsaszín, konfliktusszegény; gyorsan oldódik, mint egy pezsgőtabletta; nincs idő a fejfájásra. Nem bántja mélyebb összefüggés, előzmény és következmény, a pillanat, a mozzanat a lényeg: „elköltözött/talán elköltözött/gondolkodik azon, hogy elköltözzön/megfontolja, hogy visszaköltözzön/viszszaköltözött”. A nyelvi egyszerűsítésre is hozhatunk példát. Egy mondás szerint a sportriporterek összesen száz szót tudnak... Ez persze túlzás, de a sportújságot olvasva, a sportközvetítéseket hallgatva, tényleg úgy tűnik, hogy nagyon behatárolt a szókészlet. Más kérdés, hogy azt a kevés szót viszont remekül keverik. A bulvár beszédmód leereszkedő, s laptól függően a tíz-tizennégy éves gyermekek nyelvi világához közelítő. Ebben nincs semmi szégyellnivaló, mert a retorikakönyvek szerint az amerikai elnökök beszédmódja évtizedek alatt a húszévesekre belőtt beszédmódról a nyolc-tíz évesekére

Fotó: Balogh László/REUTERS/Vándorkó

Bulvár, azaz fürdünk a csokiban

csökkent. Talán ezért is választanak egyes politikusok szóvivőket a bulvár világából?

A bulvár arra alapoz, hogy az ember vágyakozik a pillanat örömére. A bulvár képes megállítani az időt, és képes nyújtani a pillanat élményét. Erre a nyelvben a közhelyek, valamint a korjellemző, „trendi” szavak lehetnének a legjobb bizonyítékok. Így lett a felkapott emberből sztár, most pedig celeb, a szimbolikusból emblematikus, aztán pedig ikonikus, sőt ikon.

A bulvársajtó megadja a részvétel örömet, mert az ember szeret benne lenni az eseményekben. Az elemző, értékelő sajtóra a post festa(m), az ünnep utáni életérzés a jellemző; bölcsészkedő széplelkeknek való öröm csupán. Az „itt és most”-ra legjobb nyelvi példák a bejárattott nevek. Izzalmat kelt, ha azt hallják: Stahl Judit, Stohl András vagy Stihl-fűrész...

TÖRJÜK A TABUKAT!

Az ember szeret felszabadult lenni. A bulvár humorral ajándékoz meg. Bármiből képes humort csinálni. Például: „a képviselőknek nem lesz hely a föld alatt”. Nem arról van szó, hogy nem temetik el őket (ósi szokással ütköznek a tett) — hanem arról, hogy a Parlament elé épülő mélygarázsban nem biztosítanak nekik helyet. (Kiszólás: nem hiszem.)

Örömet jelent a tabutörés is. A tabuk korlátozzák az egyén és a közösség életét – nyilván jól fölfogott gazdasági, ökológiai, szociális okokból. A tabuk feszegetése vagy átlépése öröm, mert a szabadság érzetét kelti. A nyelvhasználatban ezt mutatja a nyelvtabu-törés. Volt időszak, hogy azt vallották: „nem tűri a nyomdafesték”. A bulvárban most már csaknem mindent tűr a nyomdafesték. A tabutörésnek persze fokozatai vannak. A „négybetűsnek” mondott szavak szinonimái, vagy körülírásai: „fajlfenntartásra utaló szó”, vagy elferdült változatok: cseszd meg, wazzeg. A beszédmód alapja a szleng. Előbb a bulvárban tört utat magának, a blogtérben viszont már kötelezővé vált. „Anyázás nélkül nem kezdődhet cikk” — gondolom ez az Index jelmondata.

Valljuk be, van egy (két...) hibánk. Szeretünk kukkolni. Vagy intimpistáskodni. A bulvár megadja a kukkolás élményét, bepillantást enged az intimszférába, ahol kivillan a hasihusi vagy a segghusi. (Kiszólás: Gömöri György szómagyarításai.)

Az ember kapcsolatait folyamatosan gondozza, ráadásul vágya, hogy őt is folyamatosan ápolják. Ezt a jelenséget az etológiában kurkászásnak, bolházásnak nevezik, az antropológiai irodalomban fatikus rítusnak, beszédnek, amelynek legfőbb műfaja a pletyka. A pletyka a bulvár

örök forrása és terméke. A bulvár maga a fatikus beszéd. Követése után konstatáljuk: nem tudtunk meg semmit. A fatikus beszéd lényege, hogy nem szól semmiről, pontosabban semmiségekről szól, időjárásról, öltözködésről, kedélyállapotról, egészségről, testsúlyról... Ez azonban csak azok számára üresség, pusztá szócséplés, fecsegés, akik még megszokták, hogy a sajtó információkat is tud közölni. Ha arra gondolunk, hogy Náncsi néni és Mária néni miről beszélgetnek a kispadon: „jár a szájuk, mint a rokka, letyepetye, lepetye”, nos akkor nem csalódunk a bulvársajtóban. Náncsi és Mária néni is az örömbeszédnek áldoznak, locsognak, pletykálnak, kevés újat mondanak, szentenciáztatnak... — s ugyanezt teszi most már kicsit fejlettebb technikával és bulvárnnyelven a bulvár is.

AZ EMBER ÖRÖMEI

Biztonságerzetet, ezért örömet kelt az emberben az ismétlés, az ismerőség is. Öröm a rím, a ritmus, a tánc. A bulvár kedvenc módszere az ismétlés: visszatérés régi témákra. Minden újszülött számára minden bulvárhír új. Ki az a Feri, Kati, a Kovács család? Nem tudja. De ha egy részt elolvas, akkor a „folytatásban” (modern időjárási szakkifejezés) már tudja és hiányolja Ferit, a lócsiszárt, Katit, a fodrászt,

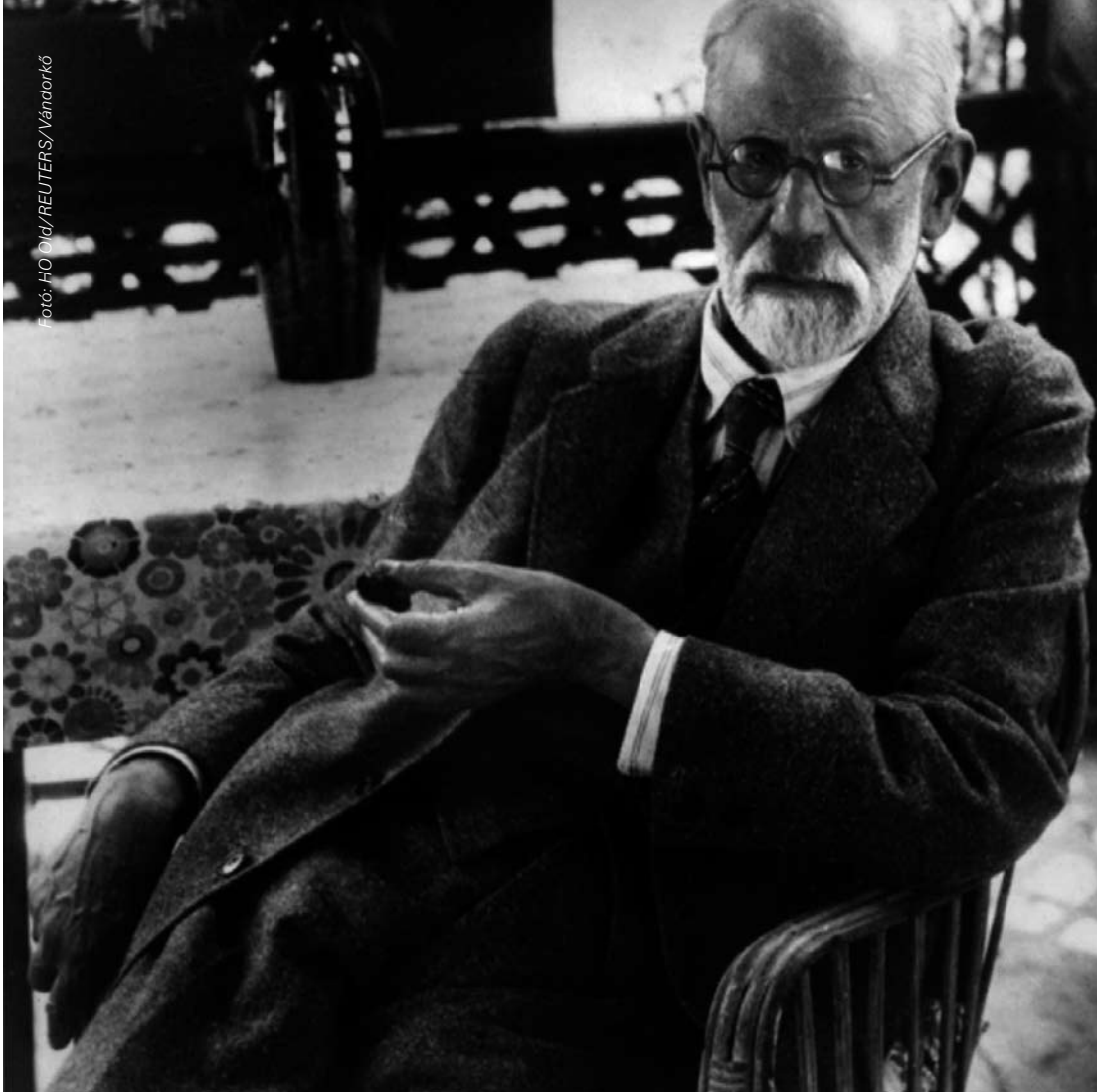

valamint a Kovács családot Médiafalváról. Mert ők már az ő ismerősei...

Tehát a bulvársajtó (és rokona a kommersz média) sokat tud az ember vágyairól, örömelvűségéről, és folyamatosan arra törekszik, hogy ezt kiszolgálja. A sajtó, a média az egyoldalú, száraz politikai, gazdasági, kulturális információs szolgáltatásából folyamatosan elmozdul az örömelvűség felé. Fontosabb a politikus hajviselete, mint ami alatta van.

BOLDOGSÁGKERESÉS

Mint jeleztem, nem kívánom föltétlenül ostorozni a bulvárt, a siránkozó és médiapesszimista (nálunk pluszban hungaropesszimista) értelmiségi attitűdje pedig távol áll tőlem. Csak megfigyelek, elemzek, ráadásul nyelvi anyagon, mert antropológus nyelvész volnék — és utána értékelek, mert népémért, kultúráémért, anyanyelvemért elkötelezett vagyok. Freudtól indultunk, kezdjük az értékelést is vele: „Úgy tűnik, nem vitás, hogy nem érezzük jól magunkat mai kultúránkban...”. Hm, igaza van. Mivel nem érezzük jól magunkat, boldogságkeresésbe fogunk. Ha nem találjuk a boldogságot, jönnek a pótszerek, a gondúzók. „A kábítószerek hatását a boldogságért folytatott harcban és a lelki nyomor távoltartásában annyira jótéteményként méltányolják, hogy mind egyedek, mind népek libidóháztartásában állandó helyet foglalt el... a gondúzók segítségével az ember minden időben kivonhatja magát a valóság kényszere alól és egy saját világban jobb érzetfeltételek mellett oltalmat találhat” — írja Freud. A „más gondúzó” most ne a borocskát értjük („öt nem bántjuk”): „Különös figyelmet érdemel az az eset, mikor az emberek nagyobb része közösen azon kísérletezik, hogy a valóság eszelős átalakításával biztosítsák boldogságukat és a bajtól való védelmet maguk számára”. Freud nem a bulvárra gondolt, amikor ezeket a sorokat leírta, de véletlenül (véletlenül?) tökéletesen ráillik. Fontos a „közösen” módhatározó. Az emberek „közösen kísérleteznek a valóság esztelen átalakítására...” Az egyes embereknek, vagy mondjuk úgy, az emberek egy csoportjának ugyanis van más módszere: „Legtöbbet akkor ér el az ember, ha a pszichés és intellektuális forrásokból eredő örömmyerést kellően képes fokozni. Nekik a sors keveset árthat. Effajta kielégülések, mint a művészek öröme az alkotásban, fantáziaképeik megtestesítésében, a kutatóké problémák megoldásában és a valóság felismerésében különös kvalitással rendelkeznek és bizonyos, hogy egy szép napon képesek leszünk ennek metapszichológiai jellemzését adni”.

Sigmund Freud szerint az ember boldog akar lenni és úgy maradni

Sikerült azóta megnevezni azt az erőt, amely a külvilágtól függetlenítheti az embert. Ez a flow, vagy áramlás. Csikszentmihályi Mihály szerint a flow-élmények spontán cselekedetek, amelyeknek végzése közben az ember úgy érzi, hogy időn, téren kívül kerül, mintha egy áramlat ragadta volna magával. Ezt érzik az emberek kedvvel végzett éneklés, táncolás, sportolás, egy jó könyv olvasása, e dolgozat írása (bizony éjfél tájban...), szerelem és nem föltétlenül csak szerelmeskedés közben, de ugyanilyen érzést élünk át, ha megjavítottuk a kerékpárt, vagy ha szépen rendbe tettük a konyhát. A flow kiemeli az embert az unalmas hétköznapiokról — persze csak akkor, ha képes a lebegésre. Mert a konyha rendbetétele sokunk számára mégiscsak rabszolgamunka, annak az ócska kerékpárnak megint kidurrint a kereké, unom már ezt az állandó „találkozgatást”, térjünk már a lényegre! Ezek nem vezetnek flow-élményhez. A flow lehetősége bennünk van, minden embert megérint, de nem biztos, hogy felfigyelünk rá, és tönkre is tehetjük magunkban.

A flow-ban eltűnnek a mindennapok gondjai, bajai — elmenekülhetünk a hétköznapi gondjai elől, vagyis emberi,

intellektuális tevékenységeink okozzák az örömelvet. A flow és az örömerzét között kapcsolat van. Csakhogy van jó és rossz flow! A jó flow kreativitásra serkent, előrevisz, felszabadít, a rossz flow, a flow-nak mímélése, utánzása azonban leépít: „A mérhetetlen mennyiségű popzenei felvétel, a sok videofilm, a tévéműsorok, a mozifilmek, a ponyvaregények és a bulvár szennylapok hihetetlen méretű figyelmet vonnak maguk felé. Az izgalom képzetét keltik az agyban, de csak addig, amíg nincs szükség semmiféle képességre, s úgy használják az emberek pszichikus energiáját, hogy közben nem növelik az egyén komplexitását” — írja Csikszentmihályi.

SZÖVETSÉG AZ ÖRDÖGGEL

Itt tértünk vissza a bulvárhoz! A bulvárral nem az a baj, hogy ösztöntematikája van, sematikus-leegyszerűsítő, hogy terjeszti a pillanatnyiság-eseményközbeniség, a nevetés, a tabutörés, a kukkolás, a fatikusság és az ismétlés kultúráját, s velük által, mint minden jó kapitalista termék, Mammont szolgálja (bár azért ez is baj egy kicsit), hanem az, hogy iparilag beavatkozik

az emberiség kulturális evolúciójába. Ami lehetne bennünk jó, és előrevívó, komplexebbé tevő, azt ugyanazon örömelv alapján megfordítja, átfordítja a maga javára, vagyis mint Faust, szövetséget kötött az ördöggel, az evilági gyors kielégülések szolgálatára. A maga helyén és mennyiségében a bulvár ártalmatlan: olvassák Önök is nyugodtan a sztorilapot és a Kezicsókolomot minden nyáron, kedvesük mellett heverészve, a Balaton partján. Ha azonban észrevesznek deltás, (telt)karcsú felsőtestűkön egy kis lyukat, azaz kilyukad az oldaluk a kíváncsiságtól, hogy mi lett, lesz Ferivel, Katival és a Kovács családdal, ha észreveszik, hogy számolják az órákat a következő bulvárig, akkor baj van. Akkor hevesen arra kell törekedniük, hogy a jó flow kerítse hatalmába Önöket. Az pedig ott van a mindennapokban: a munkájukban, a tanulásban, a mindennapi élet kihívásaiban, a kreatív önkifejezésben, a baráti és családi kapcsolatok ápolásában. Nyelvi szintre lefordítva, a jó, az építő flow ott van a kultúrában, a kultúra szövegeiben, az irodalomban, a versmondásban, a szertartási szövegekben, a hiteltartott előadásban, az írásban, a szemináriumi dolgozatban, a baráti beszélgetésekben, minden megnyilvánulásunkban, amelyet az odaadás, a szeretet vezérel.

A BULVÁR TÉVÚT

Hogy jelenlegi közérzésünk a „rossz érzés a kultúrában” megváltozzék, a kiindulópont mi magunk vagyunk: kultúránk, nyelvünk, s ennek szövetébe szőtt emberi kapcsolataink. A bulvár tévút! A tévutakon ugyan mindig sokan tévelyegnek, egy értelmiséginek éppen ezért kutya kötelessége beszélni, szólni, „amíg rossz gégéből telik”...

Károsak azok az igék, amelyek azt mondják, hogy a modern „résztvevői, demokratikus kultúrában” nem lehet különbséget tenni a szent és profán, az értékes és értéktelen, a tiszta és szennyezett között. Azt mondják, hogy minden relatív, egybe-mosódott, minden csak értelmezés kérdése. Nem lehet megmondani, hogy mi az értékes és mi nem, és nem tűzhetjük ki a „kiművelt emberfők” képzését, mert azt sem tudjuk, mi az. Meg egyébként is, honnan vesszük hozzá a bátorságot, mindenkinek magának kell kiművelnie magát. Amikor elutasítjuk a paternalizmust, az atyáskodást, akkor nem mondhatunk le a nevelésről, az ember küldetéséről, felelősségéről. Csak küldetéses és felelősségteljes emberiséggel menthető meg a Föld. A művelődés remek programot kíván az emberhez méltó élethez, illetve az ahhoz való visszataláláshoz. Nagy a bölcsészettudományok felelőssége — vegyünk már észre! ■

BERDA JÓZSEF

Óda

1

*Nyelv, sugárzó anyanyelvem,
szavak mélyen csendülő hangversenye,
te húsosan gömbölyű, már-már tapintható anyag;
olyan vagy, mint a zsírral és fűszerrel teli étel,
mint a legnemesebb ital, – szellemünket s vérünk
ritmusát életrehívó!*

*Néked hódol most a költő, e kemény kor énekese!
a költő hódol neked, a büszke és alázatos, ki
belőled formálja, önti szoborba a düh és
öröm kitöréseit, ünnepi torokkal kiáltván:
nincs ami szebb, izgatóbb s illattal telibb volna nálad!
Hasonlatos vagy a fiatal szerelemhez, melynek
üde zamata van még s mely csupa indulat, ellágyulás,
ébredése az éhes gerjedelemnek.
A lobogó képzelet, mely veled él, veled hal, együtt
léleklizik a lélekedetteddel; érzi fenségességed hatalmát!*

2

*Nyelv, te döngő, néha ízesen leder, máskor szelíd zene,
nehéz szavak, vidám és szomorú önkivülete, mit mondjon,
mit zengjen rólad a gyarló szándék, mely dicsérni akar?
Mit mondjon a jámbor, ha észbekap: szebb káromkodni, akár
ördöggel parolázni húrjaidon, mint gyöngye imát mormolni
hiába.*

*Ki gibrics csak s tudomány nélkül sorvad e világban:
nem érti ezt, nem érti mire a mélyen konduló harang, nem
tudja, mit szagol s nincs izlése, ha jó ital olajozza
dalrazendülő torkát. –
Én tudom még: mit adsz te nékem, mily bő jutalomban
részesíts engem, hű gyermekedet, ki emlődön nőtt fel
s nem felejt el soha, hogy nem voltál rest szárnyat adni
az ujjongó képzeletnek; fényed és árnyékod örök sugaraiba
emelni ingatag kedvem hömpölygő hullámait, mikor ócska
ribancok s nyegle urfiak riogása ült lakodalmat, s én,
mint olthatatlan szomjúság, úgy dudoltam dallamod
dicső diadalát, mely időn és téren át ragyog; – akár
a rekkenő nyár a termő életet, mely nem alszik ki
soha, míg ember él e folyton forrongó földi világon.*

Az irodalom – amint újraír(at)ja a nyelvtant?

„Nem találunk szavakat” – e sokak számára meglepő kijelentéssel kezdődik Esterházy Péter *Termelési-regény* (*Kissregény*) című műve. Egy író, aki nem talál szavakat? Egy irodalom, amely szűkében van a nyelvnek? Efféle kérdések fogalmazódhattak meg egyes korabeli olvasókban a könyv kézbevételekor, még 1979-ben. A befogadás e meglepetésekkel teli folyamata azóta is tart, talán ma sem keveseknek. Majd a befogadót további izgalmak is érték, ahogy korábbi ismeretei, elvárásai működésbe léptek.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR [78]
egyetemi tanár

„Nádas Péter az Egy családragény végében a gyermek és a felnőtt nyelvi világát integrálja úgy, hogy mindkét összetevő fölismerhető marad.”

Fotó: Gordon Eszter

„A magyar művelődés mindenkori fő iránya az elmúlt kétszázötven évben a magyar nyelvet elsősorban egy célvű folyamat megvalósulásaként értelmezte. Eszerint a magyar nyelv története a tökéletes nyelvi állapot felé haladás folyamata.”

Hiszen a Termelési-regényben mindjárt az első oldalon (azaz a hetedikén) három lábjegyzetet talál s később még sokat, amelyeket gondos lapozással kell megkeresnie, két könyvjelző segítségével. És mintha ezek a lábjegyzetek nem is kapcsolódnának az eredeti szöveghez, sőt inkább egy újabb szöveget kezdenek kialakítani, némi szaggatottsággal.

Mi történt itt az irodalommal és a nyelvvel? — kérdezték sokan az olvasók közül, egyesek nagy élvezettel, mások idegenkedéssel. Hiszen már korábban is, az 1970-es években, majd a következő évtizedben sorra jelentek meg olyan magyar prózai (és költői) művek, amelyekhez nem illeszkedett feltétlenül a korabeli olvasók addigi irodalmi és nyelvi tapasztalata és elváráshorizontja. A magyar irodalomnak ez az alakulástörténete nem elszigetelten zajlott: egyrészt párhuzamosan, bár kissé késleltetve, főképp az európai irodalmi folyamatokkal (például Proust, Joyce, Woolf, Beckett műveivel viszonyban), másrészt a magyar nyelvközösség hétköznapi nyelvi gyakorlatának megváltozásával együtt. S magának a nyelvnek a lényege is kérdéseket vetett föl: a nyelv fogalma (látszólag hirtelen) gyökeresen más értelmezést kapott.

ÚJ OLVASÁSMÓDOK – PRÓZAI IRODÁK

Új olvasásmódokat kellett kialakítani számos új irodalmi mű újfajta nyelvi teljesítményének megértéséhez. E nyelvi változások és teljesítmények közül néhány említhető itt példaként, a prózából.

Mészöly Miklós prózájában, így a Saulusban vagy a Filmben az elbeszélő nézőpontjának folyamatos jelzése az egyik kiemelkedő elem, ezzel együtt az adott nézőpontból történő elbeszélés alkotottsága. E jellemző az elbeszélés

perspektívátságának viszonylagosságával és egyúttal rendkívüli fogalmi és vizuális pontosságával párosul.

Krasznahorkai László *Sátántangójában* a leírás és elbeszélés az elszemélytelenített elbeszélő és a mindenkori egyik szereplő együttes nézőpontjából történik, a folyamatok időbeliségének különösen erős, lassú hatású leképezésével. Mindez egy, gyakran a hivatalok nyelvéhez közelítő szentelen stílusban, nem egyszer hosszú mondatokban.

Nádas Péter az *Egy családragény* végében a gyermek és a felnőtt nyelvi világát integrálja úgy, hogy mindkét összetevő fölismerhető marad. Az *Emlékiratok könyvében* pedig az összetett magyar mondatnak egy olyan változatát dolgozza ki, amely példátlan fogalmi, szerkezeti és retorikai tágassággal minden olyan lényeges elemet magában tud foglalni, amely a mondat által leképezett központi jelenethez tartozik. Ezt a mondatot az olvasó nem kívülről szemléli, hanem maga is részévé válik, belé helyezkedik.

Temesi Ferenc szótárregényt írt: a *Por* szócikkekbe rendezett anekdoták ábécésorából áll össze fokozatosan regénnyé. Így a szereplők és az elemi események megnevezései nem a megszokott nyelvi módokon kapcsolódnak össze, más megértő művelekkel kell a szöveg egészét feldolgozni.

És Esterházy műveiben sem értek véget a nyelvvel kapcsolatos megrázkódtatások. Hiszen a *Függőben* egyetlen mondat sem záródik le a hagyományos retorika szerint, tagmondatok sora, vagyis maga a folyamatos beszéd a könyv, amelybe az olvasó a könyv elején belép, a végén pedig kilép belőle. A *szív segédigéiben* egy oldalon több szöveg található, az elbeszélő többször jelöltenül megváltozik, anya és fiú egységét is adva. S a *Tizenhét hattíjúk* egy szövegben egyesíti a magyar nyelv számos térbeli és időbeli változatát.

EGYÉNRE SZABOTT NYELVVÁLTOZÁSOK

Az említett írók (és sok társuk) műveikben a számukra és művüknek megfelelő nyelvet, nyelvváltozatot keresték és alkották meg. Nem vagy nem elsősorban kész nyelvi mintákat követtek, hanem a nyelv és a beszélő dialogikus viszonyából eredő lehetőségek egy részét valószínűsítették meg. „A nyelvet ugyanis nem tekinthetjük kész, egészében áttekinthető vagy lépésről lépésre közölhető anyagnak, hanem úgy kell felfognunk, mint ami szakadatlanul létrehozza önmagát, úgy, hogy a létrehozás törvényei meghatározottak, ellenben a létrehozott terjedelme és bizonyos mértékig jellege is teljesen meghatározatlan.” Wilhelm von Humboldt e megállapítása ma sem veszített érvényéből.

A magyar nyelv potenciáljának irodalmi földértése, egyes változatainak autentikus megvalósítása korábbi történeti korszakokban is lényeges tényező volt. Kazinczy programjának részévé tette ezt. Arany János legalább három nyelvváltozatot dolgozott ki életművében: egyet a *Toldiban*, egyet az 1850-es években írt lírai verseiben, és egyet kései korszakában. Babits korai költészete a legkülönbözőbb irodalmi nyelvváltozatokat összegzi, prózája nyelvilleg is összetett, és Móricz is más nyelvet dolgozott ki a *Hét krajcárban*, az *Erdély trilógiában* vagy a *Rózsa Sándorban*. Kosztolányi főképp az *Esti Kornél* novellákban a rövid mondatos elbeszélés egyik első önreferáló magyar változatát dolgozta ki, korábbi prózájától látszólag alig, valójában lényegesen különbözve. Eközben például Márai, Illyés vagy Németh László különböző módokon a szentenderd nyelvváltozat irodalmi tökéletesítésén dolgoztak.

A szépirodalom új irányai tehát a nyelvet olyan potenciálként értelmezték és értelmezik, amely dialogikus kölcsönviszonyban áll az íróval és a befogadóval, mert a személyiség részben a nyelv által képes önmagát megalkotni, s ennek nyomán a történetelbeszélésben a perspektívátság, az események elrendezése megkerülhetlenül variabilis (H. Bertens).

„TÖKÉLETES” NYELVTÖRTÉNET

A magyar művelődés mindenkori fő iránya az elmúlt kétszázötven évben a magyar nyelvet elsősorban egy célvű folyamat megvalósulásaként értelmezte. Eszerint a magyar nyelv története a tökéletes nyelvi állapot felé haladás folyamata. A teleologikus folyamat vagy az abszolút értelemben vett vagy a történetileg elérhető tökéletesség felé tart, értelmezéstől függően. Ezt a folyama-

Bábeli nyelvzavarban élünk

tot kívánta modellálni Simonyi Zsigmond, leírni Pais Dezső és Bárczi Géza. Egy ideig úgy tűnt, hogy a sztenderd nyelvváltozat (az irodalmi nyelv) kodifikálásával ezt a célt el is érte a magyar nyelvközösség. A történelemnek azonban a nyelvekben sincsen vége. A nyelvi potenciál és a nyelvi teljesítmény kölcsönviszonya meghatározó egy nyelv bemutatásában (P. von Polenz). A magyar nyelvközösség az elmúlt évtizedekben a nyelvi teljesítménynek ritkán látható gazdagságát mutatta a nyelvi variabilitás, a nyelvi potenciál sokféle megvalósításával.

E fejlemények súlyos kérdéseket vetnek föl. Ha az irodalom ilyen mértékig történeti és variabilis, nyelvében is, vajon maga a nyelv is hasonlóképpen történeti és variabilis? Ha az irodalmi kánon nagymértékben és gyorsan átalakul, vajon hasonló jelleggel megváltozik a nyelvi kánon is? És ha igen, miképp lehet leírni ezt az alakulástörténetet, annak időszaki eredményét? Mire képes a nyelvtudomány, amikor szembesül e nyelvi fejleményekkel?

A NYELV LÉNYEGE

Még a bölcsészettudományi közhiedelem is a nyelv struktúra voltát hirdeti jó száz éve: a nyelv rendszer, amely a beszélőtől függetlenül létezik, s amely rendszer szabályokból és elemsorokból áll (F. de Saussure). Ez a nézet radikálizálódott akkor, amikor a nyelvet (annak egyetemes elvont rendszerét) az emberi elmébe genetikusan beprogramozott, logikai alapú tudásként mutatta be a generatív grammatika (N. Chomsky). Vajon ezek a természet-tudományos jellegű magyarázatok adják a nyelv lényegét? Ez lenne a nyelv, és ezt kellene leírnia a nyelvtudománynak? Mi marad így az irodalomból, de hasonlóképp a mindennapi beszélgetések egyediségéből, az örök alkotókészségből? A sokszor hirdtetten üres struktúra bűvöletéből kiszabadulni a tudományos leírásban a nyelv visszahumanizálásával lehetséges, egy olyan, alapvetően hermeneutikai nézőpontból, amely a nyelvet a beszélő és megértő ember viszonyában közelíti meg (Gadamer). Az ezredfordulás funkcionális, kognitív nyelvészeti irányzatok erre tesznek kísérletet, elsősorban a mindennapi nyelvhasználat alapján, mind több eredménnyel.

A funkcionális nyelvleírás az előfeltett fogalmakon túl az adatolásból indul ki, elmélet és empiria egyensúlyára és összhangjára törekszik, mindig a posteriori rendszerezéssel (R. Langacker, G. Lakoff). Előzetes meghatározásként a nyelv nem elvont szerkezetek rendszere, hanem az emberi kommunikációban megvalósuló,

jelentéseket hozzáférhetővé tevő aktuális nyelvi struktúrák konvencionális hálózata, amely a társas jelentésképzés, cselekvés és megismerés folyamataiban valósul meg, mindig részben újraalkotva a nyelvet és beszélőjét is (M. Tomasello).

A különböző összetettségu, szintű nyelvi kifejezések nem magukban állnak a nyelvhasználatban, ezért vizsgálatuk és leírásuk is gyakori környezetükben (támogató mátrixukban) válik teljesebbé (R. Langacker). Szoros kapcsolat van a nyelvi szerkezetek és a szerkezetek megvalósulásai, a példányok között. A szerkezetek sémák, amelyek a megvalósulásokat kategorizálják. A sémák – a szabályoktól eltérően – valószínűségi minták, amelyekre nem a biztos megjósolhatóság jellemző. A nyelvi kifejezések helyességét nem a szabályszerűséggel lehet jellemezni, hanem az adekvátsággal, amelyet a beszélői szándék és a hallgatói elvárás valós nyelvi interakcióban határoz meg. A nyelvi kifejezések jellegzetes, részben egyetemes, részben kultúraspecifikus változatai (sémái) adják a megfelelés kereteit.

MEGTALÁLT SZAVAK

A nyelvi rendszer adekvát modellje nem a hierarchia, hanem a hálózat. A nyelvi szerkezetek nyíltak, nincsen mögöttes szerkezetük. A nyelvi kifejezések műveleti jellegűek is. A művelet a nyelvi kifejezés feldolgozása, feldolgozási módja. A produkció és a megértés integrált része a nyelvi rendszernek. A nyelv emergens, amennyiben a kisebb elemekből létrejövő összetettebb struktúrák a kisebb elemekből nem feltétlenül megjósolható új minőséget hoznak létre.

A funkcionális nyelvészeti irányzatok két dichotómiát kétségbe vonnak: eltörlik a határt a langue és parole, illetve kompetencia és performancia, továbbá a szinkronia és diakronia között. A nyelv dinamikus magyarázata nem különítheti el mereven a tudást és a gyakorlatot, másrészt ebből következően is a nyelvi produkciókat

a történeti folyamatok részeként (is) értelmezi, mesterséges elvonatkoztatásnak tartva az egy fiktív időpillanathoz vagy időszakhoz kötött metszetet.

E nyelvleírás középpontjában a nyelvi kifejezések jelentése áll. A jelentésszerkezetek tapasztalatokból származnak, amelyek elvonatkoztatással fogalmi jellegűvé válnak. A tapasztalt jelenségek fogalmi megkonstruálása többféle módon is lehetséges – innen a nyelv és az egyes nyelvek mindig érvényesülő variabilitása, kimeríthetetlen potenciálja, egyszerre egyetemes és kultúraspecifikus jellege.

A funkcionális nyelvészet, a kognitív nyelvtan dinamikus, használati alapú elmélete és módszertana eleve feltételezi a fogalmi és nyelvi megkonstruálások részben erősen konvencionált, részben mindig új megvalósulásait, a mindennapi nyelvi interakciókban éppúgy, mint a szépirodalomban. A szépirodalom természetesen mindig nagyobb önreflexivitást mutat, ezért nyitottabb a nyelvi és megismerési lehetőségek újabb megvalósulásaira, illetve a hagyomány feldolgozására. Ez a készítő erő nem hatástalan más, amúgy szintén alkotó nyelvi tevékenységekre.

Az irodalom tehát talál szavakat, gazdag a nyelvben, miképp a mindennapi beszélők is. Erre a folyamatos történésre a nyelvtudomány empiria és elmélet feszültségviszonyának állandó oldásával válaszolhat.

Fotók: Raczenböck Aliz

GÉGENY ISTVÁN

Asztrik, aki valójában Imre, Bölcsészkar – éltető burok, kolostor mint kommunikációs központ, advent: vásárlási időszak, a kegyelem ma már csak egy műszó. A január végén újabb kilenc évre megválasztott pannonhalmi főapáttal szavaink jelentésváltozásáról, az írástudók becsületének visszaszerzéséről, az elmondhatatlan élmények tolmácsolásáról és egy különös szótáralkotási kísérletről beszélgettünk.

Vannak „nehezebb” interjúalanyok, akikből szinte minden szót harapófogóval kell kihúzni. Néha kegyesebb a sors, s a nyilatkozó bátran, a születendő cikk szempontjából értékelhetően fúzi egymás után a gondolatait. Van egy harmadik, szinte ismeretlen típusa az ilyesfajta találkozásoknak: ilyenkor az újságíró egyhamar elfeledkezik róla, hogy igazából ő most dolgozik, hiszen beszélgetőtársának közvetlensége családias együttlété varázsolja a hivatalos programot.

ÉRDEKES DIÁK, AKI SZERETTE ISKOLÁIT

– Kérem szépen, én készültem – fogad mosolyogva Várszegi Asztrik [76] püspök, bencés szerzetes, s bizony, nem üres kézzel lép ki dolgozószobájából.

Van itt minden: index, doktori oklevél, diploma (viccesen megjegyzi, bár a borítója piros, azért ez nem az a bizonyos „vörös”) és egyéb relikviák lepik el hamarosan az asztalt. A történelem–német szakot végzett öregdiák hatvanon túl is gyermeki lelkesedéssel lapozgat, kutat a múltban, s minden gesztusa arra utal, ő most nem felelni szeretne, inkább társalogni. – *Ez egy történelmi index. Van aláírásom Szabad Györgytől, Manherz Károlytól, Ranschburg Jenőtől... Azt hiszem, érdekes diák lehettem. Az a fura gyerek voltam, aki szerette az iskoláit. A Bölcsészkarra is szerettem járni. Már csak azért is különleges hallgatónak számítottam, mivel fiatal papként kezdtem meg tanulmányaimat Budapesten. Hála Istennek nem én voltam az*

„Tudtam, hogy megfigyelnek. Olyan is volt a hallgatók között, aki jelezte, hogy jelentést kell írnia rólam, és tőlem kérdezte, mit mondjon majd. A tanárok többsége ugyancsak megértő volt...”

egyetlen, mert bár akkoriban a szerzetesközösségek többségét betiltották, velünk, bencésekkel együtt a ferencesek, piaristák és a szegény iskolanővérek tovább működtek. Reverendát ugyan nem hordtunk az egyetemen, de így is tudtunk egymásról, s többen tudták rólunk, hallgatók és

professzorok egyaránt, hogy kik vagyunk. Bár nem kaphattunk ösztöndíjat, nem étkezhattünk a többiekkel a menzán, igazából szép emlékeket őrzök ebből az időből. Nemrég tartottuk a harmincéves évfolyam-találkozónkat itt Pannonhalmán. A teológiai előtanulmányok és a sorkatonai szolgálat miatt hét-nyolc évvel egyetemre került hallgatótársaimnál, de nagyon jól sikerült beilleszkednem. Olyannyira, hogy több évfolyamtársamat menet közben megeskettem. Sőt, ahol annak idején egyetemistávk fogadtak, az Egyetemi Színpadon, ami azóta Piarista Kápolna, már papokat is szenteltem.

„A BÖLCSÉSZKAR VÉDETT, ÉLTETETT”

A lelkes emlékidézés ellenére nehéz elképzelni, hogy a hetvenes évek elején olyan vidám dolog lett volna fiatal egyházi személyként állami egyetemen tanulni. – *Tudtam, hogy megfigyelnek. Olyan is volt a hallgatók között, aki jelezte, hogy jelentést kell írnia rólam, és tőlem kérdezte, mit mondjon majd. A tanárok többsége ugyancsak megértő volt – azért soha nem kaptam rosszabb jegyet, mert pap voltam. Egyik vizsgámon a professzor az indexben szereplő nevem — Várszegi Imre Asztrik — kapcsán arról érdeklődött, hogyan került oda az a harmadik tag a végére. Mondtam, hogy bencés vagyok, utóbbi a rendi nevem. Erre feltette az első vizsgakérdést: a XX. század második*

felében milyen belső motívumok alapján határoz valaki úgy, hogy szerzetes lesz? Miután válaszoltam, kérdezett még valami tantárgyhoz kapcsolódó dolgot is, aztán ötössel távoztam. A Bölcsészkar számomra védő, éltető burkot jelentett, a maga humán, szellemi légkörével — egyfajta menedéket nyújtott a létező szocializmus nem mindig szimpatikus légkörében. A közeli Központi Szemináriumban laktunk öten bencések, akik ugyanarra az egyetemre jártunk. Párizsból szereztünk egy utcanévtáblát — Rue St. Benoît, vagyis Szent Benedek utca —, ezt raktuk ki a folyosónkra.

NYELVÉSZET „TORONY IRÁNT”

Az egyetemi időszak élményeit követően magazinunk aktuális témájára, a nyelvészetre terelődik a beszélgetés. Merthogy az egyház és a világ folyamatosan, éspedig fogyatékosan kommunikál egymással. Minden városban meghatározó épületek a templomok, sokszor közlekedünk „torony iránt”, de hogy mi történik odabent, és egyáltalán, miért üresednek ezek az épületek, s velük együtt az életünk, miként tud föld és ég egymással szót érteni, s nem elbeszélni egymás mellett — nem is olyan egyszerű kérdések. – *Jelenleg nehéz átmeneti időszakot él meg mind az egyház, mind a társadalom. A világ elkerül bennünket, és nagyon kevés tudása van az emberről, az ember igényeiről; a világ nem tudja, hogy az ember lényegéhez tartozik, hogy homo religiosus, vagyis vallásos ember. Mert az*

embernek nemcsak a lábát kell ápolnia, nemcsak a testével kell törődnie, hanem van „benseje” is, amellyel ugyanolyan műgonddal kell törődnie, mint ahogy például a hölgyek sminkelik magukat, ahogy a férfiak borotválkoznak. Ezzel párhuzamosan az egyház is keresi a helyét Kelet-Közép-Európa posztkommunista közegében. A korábbi uralmi, domináns helyzetből a kisebbségi lét felé tartunk, a több évszázados kulturális, oktatási monopóliumból, de legalábbis meghatározó szerepből ugyan csak kisebbségbe szorulunk. Mindennek hatékony előmozdítója volt a diktatúra, amelynek fő eszköze volt a nyelvi izoláció. Ma én hiába tudom, hogy minden embernek üdvösségigénye van, abban a pillanatban, amikor kimondom ezt a szót, tudom, hogy az, akiről beszélek, nem érti, mi az, hogy üdvösségigény. A kereszténységnek napjainkban meg kell tanulnia újrafogalmazni önmaga üzenetét.

KOLOSTORI KOMMUNIKÁCIÓ

Szükség van egyfajta szótárra, amely segítségével az egyház a modern kor nyelvén adja tovább évezredek óta változatlan tanítását. De kinek kell kezdeményeznie a közeledést, kinek a feladata ezen szótárnak a megalkotása? – *Nekünk van üzenetünk, nekünk van küldetésünk, míg a világ „van”. A világ adottság, amelyben az egyház próbálja hirdetni az Örömhírt, így a szótár megalkotása is a mi feladatunk. Említenék egy tolmácsolási kísérletet, amely jól érzékelteti az előbb elmon-*

dottakat. Három évvel ezelőtt négyszáz külföldi egyetemista érkezett ide Pannonhalmára, azzal a szándékkal, hogy megtapasztalják, milyen is egy kolostor belülről, hogy folytassák az élet. Néhány perces köszöntőmben kellett megfogalmaznom számukra, hogy mi az a kolostor egyáltalán, és akkor azt mondtam: „Őnök egy hegyre épült kommunikációs központba érkeztek.” Egy kommunikációs

társadalomban ez a kifejezés evidencia volt számukra. Voltak köztük nem hívők, más világvallások képviselői, különböző keresztény felekezetek tagjai. Így folytattam: „Három irányban próbálunk kommunikálni: a transzcendens Istennel, saját lelkünk mélységeivel és ember-társainkkal. Keressük a nyelvet, amellyel el tudjuk mondani ennek az életnek az értelmességét, szépségét, kapcsolatainknak az

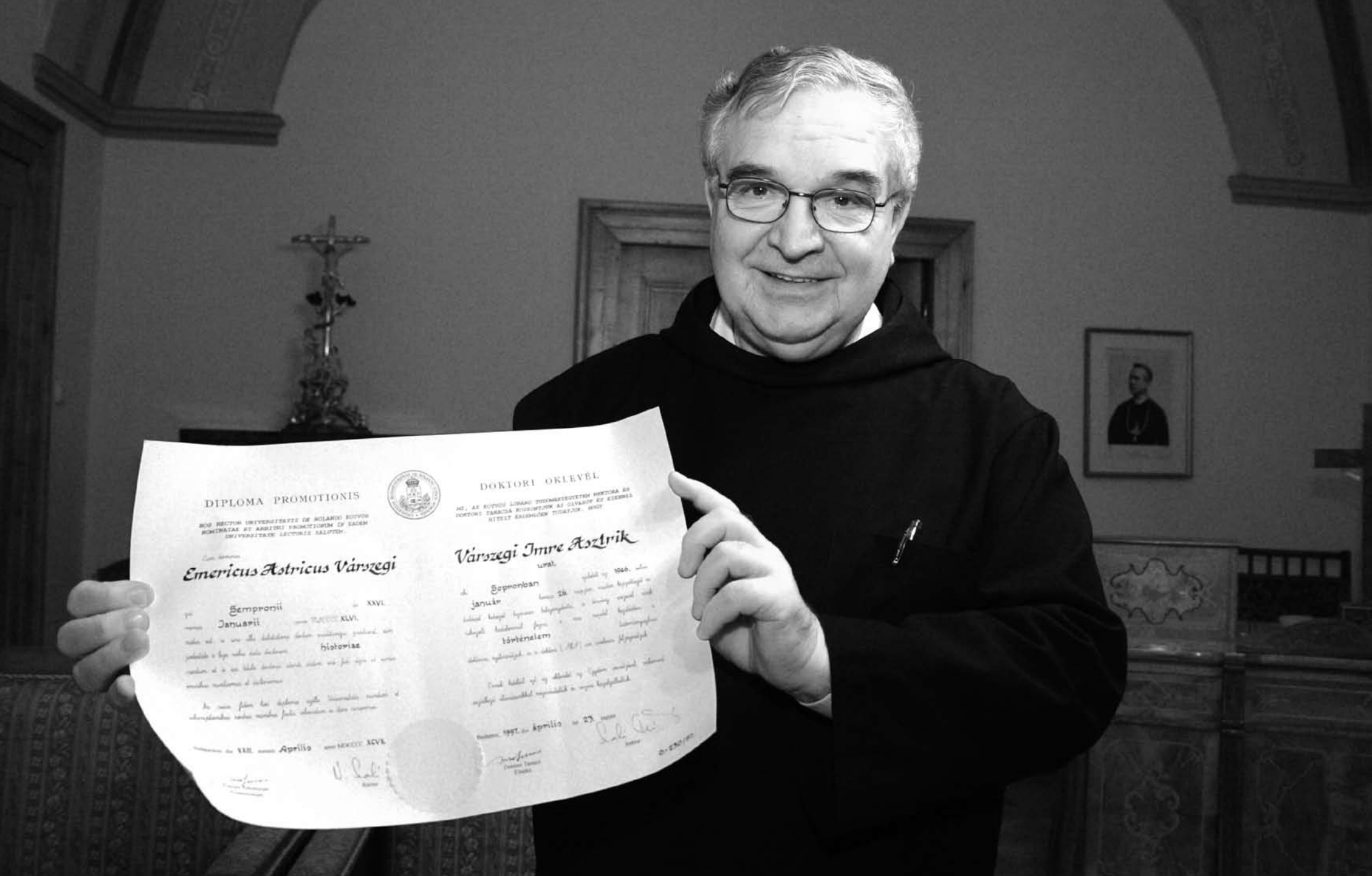
A millennium évében városi rangra emelt Pannonhalma eredeti neve Györszentmárton. A település ősidők óta lakott hely, némely történetíró szerint Civitas Pannonia nevű római város helyén állt. Az első település a X–XI. században itt álló fejedelmi udvarház és annak Pándzsa-völgyi birtoka volt. A falu kialakulása a bencés szerzetesek 996-os itteni megjelenésével, a királyi alapítású kolostor felépítésével veszi kezdetét. A jelenleg álló épület az apátság harmadik temploma, amely korábbi épületek falmaradványait rejt magában. Az első épület felszentelését Szent István király 1002-ben kibocsátott adománylevele datálja. Ebben az oklevélben szerepel, hogy az apátság építését István apja, a 997-ben meghalt Géza fejedelem kezdte el. A jelenlegi, harmadik templom kronológiájának egyetlen biztos támpontja az ünnepélyes felszentelésről megemlékező, 1225-ben kiállított királyi oklevél, amelynek alapján az építés befejezését 1224-re teszik. A templom elsősorban a szerzetesek számára épült. A bencés hagyományokat követő monostorelrendezésnek ma Magyarországon Pannonhalma az egyetlen épen maradt példája.

Pannonhalma: „egy hegyre épült kommunikációs központ”

„Mert az embernek nemcsak a lábát kell ápolnia, nemcsak a testével kell törődnie, hanem van „benseje” is, amellyel ugyanolyan műgonddal kell törődnie...”

értékét.” Azt kell, hogy mondjam, csodálatosan megértették. Ha mindezt hagyományos egyházi kifejezésekkel akartam volna átadni, igen keveset fogtak volna fel belőle.

VALLÁSOS ÜNNEPEK?

Márpedig az egyháznak, a vallásnak úgy általában van egy sajátos, a profán beszédétől megkülönböztetetten idegen nyelve, ez pedig az imádság. Olyasvalami, amivel az utca embere, a fogyasztói társadalom tipikus alanya nehezen tud bármit is kezdeni. Nem feltétlenül a szavak, maga

a kommunikáció mibenléte érthetetlen, megfoghatatlan. A túloldalról, az imádkozó személy részéről nézve pedig mindez gyakorlatilag elmondhatatlan misztérium, „taníthatatlan” idegen nyelv. – Nem is olyan könnyű erről beszélni, bár azt gondolom, eljutottunk a dolog lényegéhez. Miért nehéz ma az egyháznak kommunikálnia? Mert nem csupán a szavai érthetlenség, hanem mert alkalmatlanok a szavak arra, hogy egy belső élményt kifejezzenek. Akár meditációt mondok, akár imádságot, igazából egyetlen fogalom körül mozgunk, ez pedig az

istenélmény. Ezt kell valahogyan újra megismertetnünk a társadalommal. Ezt viszont nem lehet tudományosan, szemantikai és egyéb utakon ismeretként átadni, és pedig azért, mert a vallás a szívünket érinti. Erről a titokról nem szavakkal, hanem nyitottsággal, alapbeállítottsággal, készséggel, megtapasztalható szeretetünkkel lehet „beszélni”. Ez a nyelv nem tanítható, ugyanakkor minden további nélkül megtapasztalható. De ha a szavakról beszélünk, itt van például a kegyelem, ami igazából egy műszó. Semmit nem mond a világnak, legalábbis nem azt értik alatta, amit mi mondani

akarunk. A kegyelem az, hogy Isten megmutatkozik. Ingyen. Nem azért, mert izzadsz, ostorozod önmagadat, strapálod magadat, hanem ingyen megajándékoz téged. Ezért én inkább az ajándék szót használom. Meggyőződésem, hogy antropocentrikus szavakkal lehet elmondani leginkább úgy az üzenetünket, hogy mindenki értse azt. Magány, szenvedés, szerelem, szeretet, elfogadás, megértés: ezek „velünk járó” kifejezések, amelyeket mindannyian használunk.

Nem állíthatjuk persze, hogy a világ fiai ne találkoznának rendre vallásos kifejezé-

sekkel. Elég csak nagyobb ünnepeinkre, karácsonyra, húsvétra gondolni. Mindez azonban átalakulóban van, hiszen például nagybőjt kezdete, hamvazószerda sokak szemében leginkább arra jó, hogy legyen mihez képest torkos csütörtököt tartani. Tény, hogy vannak olyan támpontok, „reklámhordozók” az egyház számára, amelyeken keresztül hatékonyan meg tudná szólítani az embereket... – Nehezen tudunk élni ezzel a lehetőséggel, hiszen az ünnepek nevei mára a kereszténységtől kölcsönzött kereskedelmi szakkí-

fejezéseké váltak. Az advent például vásárlási időszakot jelent az emberek számára: túlekedést, örületet karácsony előtt. Ehhez nehezen társítható a csend, a várakozás légköre. S ez így is marad egészen addig, amíg a személy végre felismeri, hogy van egy egészen alapvető választási lehetősége. A nagy kérdés ez: vajon belülről irányított ember akarok-e lenni, vagy kívülről irányított? A jelenlegi társadalom összességében a médiumok, reklámok által, tehát kívülről irányított, stimulált tömeg. Sajnos csak akkor szoktunk befelé fordulni, ha valami nagy szenvedés ér, például amikor meghal valakünk. És akkor felismerjük, hogy ez a világ nem minden.

VÁLSÁGBAN A VILÁG

Ez a világ most éppen hivatalosan is válságban van. Sokan a gazdasági nehézségek oldaláról közelítik meg a problémát, ugyanakkor egyre több szakértő — és nem elsősorban egyházi oldalról — mutat rá, hogy a pénzügyi gondok csak a felszín, az okozatot jelentik. Valójában az emberi alapértékek feladása, egymás világméretű kihasználása a bajok igazi forrása. Ha tényleg morális válságban vagyunk, ez akár egy jól feldobott labda lehet az egyház számára, hiszen ez az ő terepe. – A válság igazi oka szerintem az, hogy ez a világ a féktelen egoizmusa miatt nem ismer mértéket, és aki nem ismer mértéket, az pusztít. Nem csupán másokat, tömegeket, hanem önmagát is. Úgy látom, az egyház számára ez egyfajta csapdahelyzet. Nekünk most nem szabad moralizálnunk, az egyes emberről ítéletet mondanunk. Most pozitív szóval, azzal az üzenettel, hogy van kiút, hogy belülről irányított emberré válva, személyes kapcsolataink újraépítése, megerősítése által ki tudunk lépni ebből a válságból — így lehet előre haladnunk. Nem azon rágódnunk, hogy bezzeg, mi megmondtuk, hanem utat mutatni, megerősítést adni, az igazi értékeket

„Összességében azt gondolom, hogy nagy szükség lenne az írástudók becsületének visszaszerzésére. Mert amíg ez a terület válságban van, addig nehezen jutunk előre.”

felismertetni, ezzel segíthetünk. A posztmodern társadalom elvesztette a léte gyökereit, az Istennel való kapcsolatát. Isten — hitünk szerint — saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert. Ha az ember hátat fordít isteni vonásainak, zavarba kerül önmagával. Most ezt éljük meg. Bábéli „nyelvezavarban”, önpusztító zavarban élünk. Ahogy hegy és völgy összetartozik, úgy tartozunk mi is Istenhez. Egyik sem létezik a másik nélkül. Minél távolabb kerülünk Istentől, annál nagyobb zavarban vagyunk önmagunkkal. E szavak hallatán eszünkbe juthat az a bizonyos politikai hirdetés, amely az egyik legismertebb keresztény ima egyik sorának kifordításaként az „én országom” eljövetelet várta. Úgy tűnik, eljött.

Beszélgetésünk utolsó témaköre az oktatás világát érinti. MERTHOGY A BENCÉSEK A XIX. századtól elsősorban tanító rend, akik évszázadokon át művelték és terjesztették a kultúrát Európában. Az utóbbi évtizedekben ez a helyzet gyökeresen megváltozott: az egyházi iskolák ma már csak érdekes színfoltok az oktatás világában. — Állandó kihívásokkal szembesülünk ezen a téren. A már többször említett folyamat itt is érvényes: monopohelyzetből sivatagba tartunk. Ez egy új helyzet, amely új hozzáállást, új módszereket kíván. Ami jól működött a XIX. században, az nem járható út a XXI. században. Ráadásul a társadalom is változik, amelytől nem tudjuk függetleníteni magunkat. Diákjaink is egy gyorsan szekularizálódó világ

gyermekéi, annak minden gondjával. S a leglényegibb fordulat, amely előtt állunk, s amelynek egyszersmind részesei is vagyunk, hogy a klasszikus szerzetes-paptanári hivatás jelentősen megfogytakozott, sok esetben szétvált e három hivatás: szerzetes, pap és tanár. Ám ez egy jó alkalom feltenni újra a szerzetességnek saját maga számára a kérdést: ki vagy te, szerzetes? És ha erre a kérdésre akarok választ adni, akkor nem azt mondom, hogy tanár vagyok. Nem ez a lényegem. A lényeg az Istennel való személyes kapcsolat. A tanítás belső elkötelezettséggel végzett munkám. Zárószóként a főpap visszautalt bölcsészkar tanulóira, s arra, hogy az ifjúkori élmények hogyan határozták meg későbbi pályáját. — Az, hogy történelem szakot végeztem, mindig meghatározta a dolgokhoz való hozzáállásomat, világszemléletemet. Kákosy-tanítvány vagyok, s a professzor óráin többek között azt is megismerhettem, hogy miként él egy keresztény közösség kisebbségben. Ránk is ez vár most — itt, Európában. Nincs bennem ezzel kapcsolatban sem szomorúság, sem pesszimizmus. Egyszerűen keresztényi hozzáállásom arra vezet, hogy komolyan vegyem a szekularizáció által előidézett nyelvi, vallási és egyéb kihívásokat. Figyelniünk kell az idők jeleit. Összességében azt gondolom, hogy nagy szükség lenne az írástudók becsületének visszaszerzésére. Mert amíg ez a terület válságban van, addig nehezen jutunk előre.

Nyelvében él a nemzetiség

Évtizedes kutatómunka eredményeképpen az ELTE BTK Germanisztikai Intézetének gondozásában megjelent a Magyarországi Németek Nyelvi Atlasza.

BRENNER KOLOMAN [02]
egyetemi docens

Brenner Koloman, Erb Maria [85] és Manherz Károly [66] szerkesztésében a munkacsoportot a marburgi egyetemről Heinrich J. Dingeldein segítette.

Az atlasz koncepcióját és kérdőívét a néhai Hutterer Claus Jürgen dolgozta ki még a XX. század '60-as éveiben, a nyelvi adatok jelentős részét is ebben az időszakban gyűjtötték be az atlasz

segítői: rengeteg hallgató, laikus segítő, tanító működött közre a hatalmas gyűjtőmunkában — az ELTE-n kívül a Pécsi Tudományegyetem Germanisztikai Intézete részéről Wild Katalin szervezésében. A megjelent első kötet ugyanis a dél-magyarországi régió első kétszázötven lemmáját dolgozta fel, ezt követte a második kötet a maradék három-

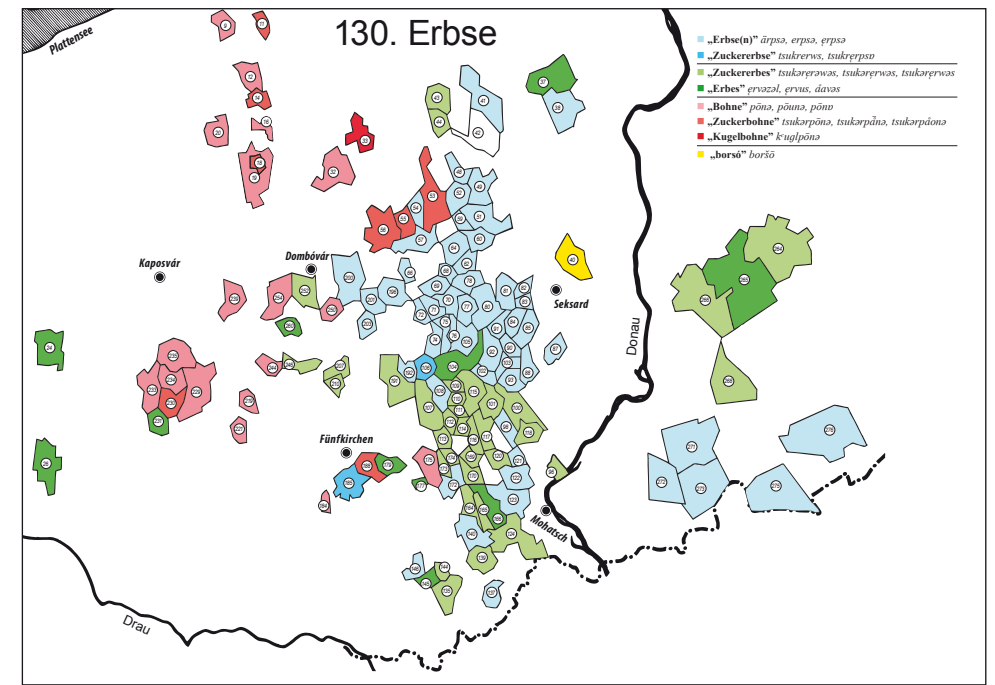
Erb Maria, Brenner Koloman — és az atlasz

„Az atlasz jelentőségét a magyarországi németek nyelvmegőrzési, nyelvújjaélesztési törekvései miatt is hangsúlyoznánk.”

százötvennel. A projekt kiterjed ezen kívül a Dunántúli-középhegység német nemzetiségű településeire, ahol jelenleg is intenzív gyűjtőmunka zajlik. Nyugat-Magyarország esetében pedig közös projektet tervezünk annak érdekében, hogy a korábban „Német-Nyugat-Magyarország” néven ismert terület német tájszólásait egy közös kötetben jelentessük meg — a Hutterer-féle kérdőívet lekérdezve a mai Burgenland területén is.

Az atlasz koncepciója szerint ezek a szavak, illetve rövidebb kifejezések elsősorban a fonetikai és lexikológiai vizsgálatok szempontjából szolgáltathatnak kiváló alapanyagot, de úgy állították össze, hogy néprajzi szempontból szintén értékelhető eredményt nyújtsanak. A családi viszonyok, a fauna és flóra, a korabeli német nemzetiségű faluközösség mindennapjaihoz tartozó tárgyak, eszközök megnevezése kiemelkedő jelentőségű adatokat szolgáltatnak nemcsak az össznémet, hanem a magyarországi dialektológia számára is. Külön említést érdemel a térképek koncepciója és grafikai megjelenítése, melyet tudomásunk szerint ebben a formában még nem alkalmaztak. A Hutterer által kidolgozott alaptérképeket a modern technikai lehetőségekkel ötvözi az atlasz — Erb Maria színeken alapuló koncepciója szerint. Mint az képünkön látható, a munkacsoport által kidolgozott alapelv szerint jobb oldalt egy színárnyalatokkal is operáló, morfológiai csoportosításban adatokat közlő térképlap szerepel. A jobb felső sarokban találjuk az absztrahált csoportalakat, melyet a három legfrekvenciáltabb fonetikai alak követ. A kiegészítő lapon alul láthatóak az egyes települések nevei, így lehet az egyes településeken használt alakot azonosítani. Ezen az oldalon megjegyzések, kiegészítő filológiai adatok ugyancsak megtalálhatóak, például a nyelvi kontaktus révén megjelenített magyar jövevényszavakról és -formákról.

Az atlasz jelentőségét a fent említett tudományos szempontokon túl a magyarországi

130. Erbse Pisum sativum	„Erbsen(n)” ärpsa 51, 59, 60, 66, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 90, 91, 92, 93, 103 erpsa 62, 102, 121, 122, 146, 196, 271, 275 erpsa 41, 48, 49, 54, 69, 98, 123 erpsan 108, 192, 200, 203 ärps 52, 68 erpsa 137, 201 erps 38 verpsa 57 erps 64 ärpsn 75 erps 87 arpsa 88 erbsa 105 erpsa 140 erpsan 172 erpsa 272 erapsa 273 erpsa 276	„Zuckererbsen” (n.o.) tsukererwas 101, 113, 115, 144, 174, 207, 210, 246 tsukerwas 169, 173, 191 tsukerwas 96, 252 tsukerwas 110, 114 tsukerwas 124, 139 tsukerwas 43 tsukerwas 44 tsukerwas 100 tsukerwas 107 tsukerwas 109 tsukerwas 111 tsukerwas 112 tsukerwas 116 tsukerwas 117 tsukerwas 118 tsukerwas 120 tsukerwas 135 tsukerwas 164 tsukerwas 165 tsukerwas 170 tsukerwas 266 tsukerwas 268	erwas 26 dawas 37 arweza 104 erwas 145 erwas 166 erwas 177 erwas 179 arwas 231 erwas 260 aarbass 265	„borsó” ung. borsó/Erbsen (Pisum sativum) borsó 40
<p>„Zuckererbsen” Vgl. österr. aisch: ung. cukorboró [„cukor Zucker + borsó Erbsen”] baldische, holländ. Erbserbsen (Pisum sativum var. saccharatum) tsukerwas 106 tsukerpsa 185</p>	<p>„Erbes” erwasal 24</p>	<p>„Bohne” pöna 9, 12, 16, 19, 20, 32, 175, 219, 229, 233, 234, 235, 239, 250, 254 pöna 221, 244 pöna 184</p> <p>„Zuckerbohne” tsukerpöna 14, 53, 55, 56, 230 tsukerpöna 11 tsukerpöna 18 tsukerpöna 188</p> <p>„Kugelbohne” kuglpöna 33</p>	<p>1. Pöschel 2. Sch 3. Sch 4. Sch 5. Sch 6. Sch 7. Sch 8. Sch 9. Sch 10. Sch 11. Sch 12. Sch 13. Sch 14. Sch 15. Sch 16. Sch 17. Sch 18. Sch 19. Sch 20. Sch 21. Sch 22. Sch 23. Sch 24. Sch 25. Sch 26. Sch 27. Sch 28. Sch 29. Sch 30. Sch 31. Sch 32. Sch 33. Sch 34. Sch 35. Sch 36. Sch 37. Sch 38. Sch 39. Sch 40. Sch 41. Sch 42. Sch 43. Sch 44. Sch 45. Sch 46. Sch 47. Sch 48. Sch 49. Sch 50. Sch 51. Sch 52. Sch 53. Sch 54. Sch 55. Sch 56. Sch 57. Sch 58. Sch 59. Sch 60. Sch 61. Sch 62. Sch 63. Sch 64. Sch 65. Sch 66. Sch 67. Sch 68. Sch 69. Sch 70. Sch 71. Sch 72. Sch 73. Sch 74. Sch 75. Sch 76. Sch 77. Sch 78. Sch 79. Sch 80. Sch 81. Sch 82. Sch 83. Sch 84. Sch 85. Sch 86. Sch 87. Sch 88. Sch 89. Sch 90. Sch 91. Sch 92. Sch 93. Sch 94. Sch 95. Sch 96. Sch 97. Sch 98. Sch 99. Sch 100. Sch 101. Sch 102. Sch 103. Sch 104. Sch 105. Sch 106. Sch 107. Sch 108. Sch 109. Sch 110. Sch 111. Sch 112. Sch 113. Sch 114. Sch 115. Sch 116. Sch 117. Sch 118. Sch 119. Sch 120. Sch 121. Sch 122. Sch 123. Sch 124. Sch 125. Sch 126. Sch 127. Sch 128. Sch 129. Sch 130. Sch 131. Sch 132. Sch 133. Sch 134. Sch 135. Sch 136. Sch 137. Sch 138. Sch 139. Sch 140. Sch 141. Sch 142. Sch 143. Sch 144. Sch 145. Sch 146. Sch 147. Sch 148. Sch 149. Sch 150. Sch 151. Sch 152. Sch 153. Sch 154. Sch 155. Sch 156. Sch 157. Sch 158. Sch 159. Sch 160. Sch 161. Sch 162. Sch 163. Sch 164. Sch 165. Sch 166. Sch 167. Sch 168. Sch 169. Sch 170. Sch 171. Sch 172. Sch 173. Sch 174. Sch 175. Sch 176. Sch 177. Sch 178. Sch 179. Sch 180. Sch 181. Sch 182. Sch 183. Sch 184. Sch 185. Sch 186. Sch 187. Sch 188. Sch 189. Sch 190. Sch 191. Sch 192. Sch 193. Sch 194. Sch 195. Sch 196. Sch 197. Sch 198. Sch 199. Sch 200. Sch 201. Sch 202. Sch 203. Sch 204. Sch 205. Sch 206. Sch 207. Sch 208. Sch 209. Sch 210. Sch 211. Sch 212. Sch 213. Sch 214. Sch 215. Sch 216. Sch 217. Sch 218. Sch 219. Sch 220. Sch 221. Sch 222. Sch 223. Sch 224. Sch 225. Sch 226. Sch 227. Sch 228. Sch 229. Sch 230. Sch 231. Sch 232. Sch 233. Sch 234. Sch 235. Sch 236. Sch 237. Sch 238. Sch 239. Sch 240. Sch 241. Sch 242. Sch 243. Sch 244. Sch 245. Sch 246. Sch 247. Sch 248. Sch 249. Sch 250. Sch 251. Sch 252. Sch 253. Sch 254. Sch 255. Sch 256. Sch 257. Sch 258. Sch 259. Sch 260. Sch 261. Sch 262. Sch 263. Sch 264. Sch 265. Sch 266. Sch 267. Sch 268. Sch 269. Sch 270. Sch 271. Sch 272. Sch 273. Sch 274. Sch 275. Sch 276. Sch 277. Sch 278. Sch 279. Sch 280. Sch 281. Sch 282. Sch 283. Sch 284. Sch 285. Sch 286. Sch 287. Sch 288. Sch 289. Sch 290. Sch 291. Sch 292. Sch 293. Sch 294. Sch 295. Sch 296. Sch 297. Sch 298. Sch 299. Sch 300. Sch</p>	

németek nyelvmegőrzési, nyelvújjaélesztési törekvései miatt is hangsúlyoznánk. A dialektológia-tudomány egy olyan alpművel gazdagodott, melynek súlyát még a zárt német nyelvterületen is elismerik. Az atlasz történelmi jellege is kiemelendő: a szinte egységesen német nemzetiségű

települések a II. világháború utáni elűzetés, illetve a '70-es évekig zajló diszkrimináció miatt bekövetkezett nyelvvesztés, továbbá a nyelvi, identitásbeli asszimilációs folyamatokból következően már csak ebben a dimenzióban értékelhetőek.

KOLOMAN BRENNER – MARIA ERB – KARL MANHERZ: UNGARNDUTSCHER SPRACHATLAS (UDSA) SÜDUNGARN, ERSTER HALBBAND ELTE BTK, Germanisztikai Intézet, 2008, 406 oldal.

Szórakoztató sokszínűség

BENCZES RÉKA [199]
egyetemi adjunktus

A 2006-ban megjelent *Language, Mind, and Culture* (a továbbiakban: *LMC*) nem az első Kövecses Zoltán széles körben elismert és nagy sikernek örvendő könyveinek sorozatában. 2002-ben adták ki — szintén az Oxford University Press-nél — a kognitív nyelvészet metaforaelméletéről szóló bevezetést (*Metaphor: A Practical Introduction*), majd 2005-ben — a Cambridge University Press-nél — látott napvilágot a metafora kultúrán belüli és kultúrák közötti megnyilvánulásait tárgyaló *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Az

LMC tehát annyiban folytatása a már korábban megjelent két kötetnek, hogy Kövecses Zoltán vizsgálódási tárgya továbbra is a nyelv és a gondolkodás, illetve a nyelv és a kultúra közötti kölcsönhatás kognitív nyelvészeti megközelítése. Annyiban azonban mindenképpen más az eddigi munkákhoz képest, hogy a recenzióknak tárgyat képező kötet egy sokkal átfogóbb, ugyanakkor koherensebb képet fest ezekről a viszonyokról.

Kövecses Zoltán azzal a kérdéssel indítja könyvét, ami minden olvasóban joggal merülhet fel: mi a közös a nyelvben, a

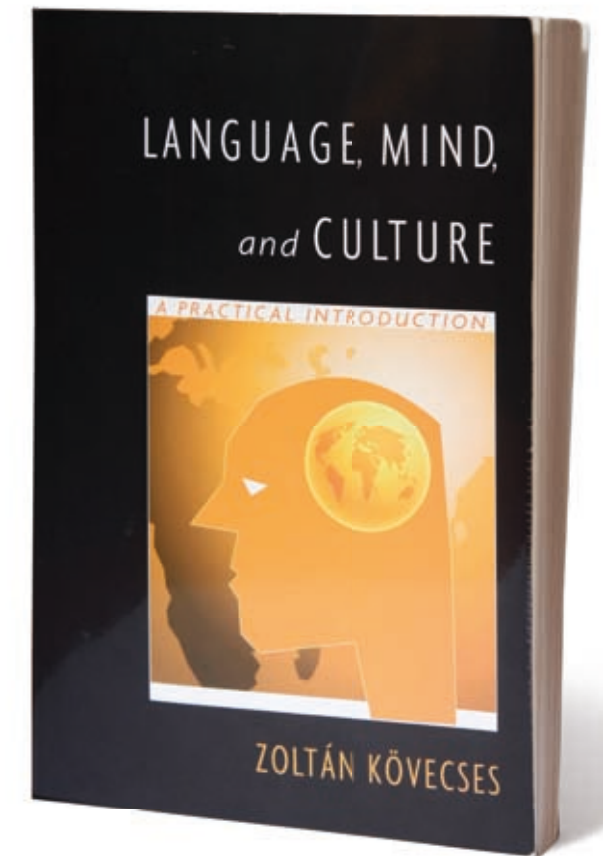
gondolkodásban (a kognícióban) és a kultúrában. A válasz a *jelentés*, vagyis a körülöttünk lévő világ és jelenségeinek értelmezése. Tapasztalataink értelmezéséhez kognitív képességeink adnak fogódzót: az, ahogyan személyeket, tárgyakat, eseményeket kategorizálunk, ahogyan tudásunkat fogalmi keretekbe rendezzük, ahogyan fogalmi kereten belüli (metonímia), illetve két fogalmi keret közötti (metafora) megfeleléseket képezzük, ahogyan a környezetünket alak-háttér elrendeződésekre bontjuk, vagy ahogyan kommunikáció közben egyre

újabb és újabb mentális tereket alakítunk ki. A szerző szemléletes példákon keresztül meggyőzően bizonyítja, hogy ugyanezek a kognitív képességek felelősek a nyelvi és kulturális jelenségek kialakulásáért is. Ezáltal nyer értelmet a könyv címe is, hiszen a három fogalom sorrendje nem a véletlen műve: a nyelv és a kultúra között a kogníció teremti meg a kapcsolatot.

A könyv egyik legnagyobb erénye, hogy — mivel nem tételez fel előzetes tárgyi tudást a kognitív nyelvészetről — széles olvasóközönségnek szól. A szerző mindvégig világos és egyértelmű útmutatásokkal kalauzolja olvasóját a kognitív nyelvészet terében. A könyvben megjelennek a kognitív nyelvészet legújabb kutatási eredményei, így a szakavatottak is élvezettel forgat-

hatják. Sokszínű példák (nyelvi kifejezések, közmondások, irodalmi és történelmi példák, társadalmi szokások) többféle nyelvi környezetből teszik az olvasást még szórakoztatóbbá. Egyetemi tankönyvként is kiválóan használható: a fejezetek végén feladatok találhatók, a könyv maga pedig egy nagyon hasznos szöszedettel zárul, mely a kötetben (illetve a kognitív nyelvészetben) előforduló legfontosabb szavak és kifejezések definícióját tartalmazza. A kötet, szerteágazó relevanciája miatt, magával ragadó olvasmányt nyújt a nyelvészet, az antropológia és a pszichológia iránt érdeklődők számára. Ajánlom e könyvet bárkinek, akit valaha is foglalkoztatott a nyelv, a gondolkodás és a kultúra izgalmas, ám összetett viszonya.

KÖVECSES ZOLTÁN: LANGUAGE, MIND AND CULTURE. A PRACTICAL INTRODUCTION. Oxford University Press, Oxford, 2006, 397 oldal.

A ROMÁNIAI MAGYAR NYELVJÁRÁSOK ATLASZA

Befejezés előtt

JUHÁSZ DEZSŐ [179]
egyetemi tanár

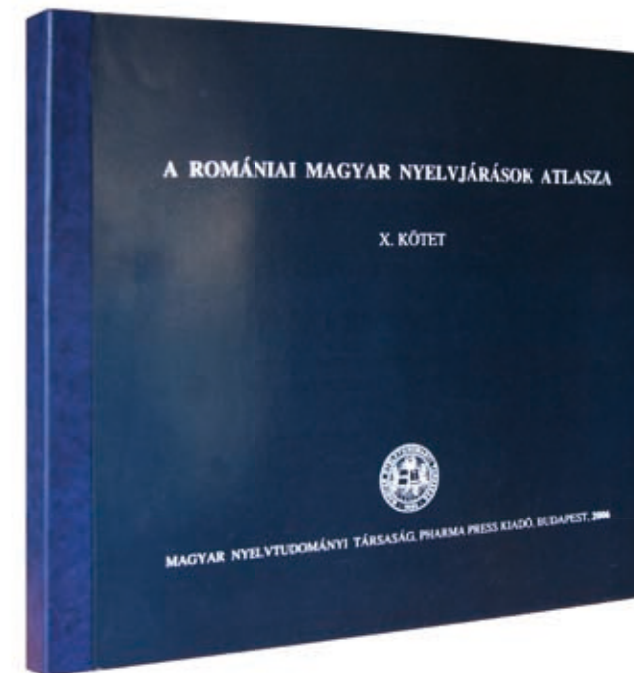
A *romániai magyar nyelv-járások atlasza* (RMNyA) munkálatait fél évszázaddal ezelőtt indították el kolozsvári nyelvészek Szabó T. Attila neves erdélyi nyelvtudós irányításával. A több mint 3300 tételből álló kérdőívet végül egy személy, Murádin László kérdezte ki százharminchat kutatóponton. A bejárt terüelt a magyar–román határtól egészen Moldváig terjed. A két kérdőívet magában foglalja a *magyar nyelvjárások atlasza* (MNyA) összes (1396) kérdését, továbbá mintegy kétezer új szót, amelyek átfogják a

nyelvjárások hangtanának, alaktanának és népi szókincsének fontosabb területeit.

A gyűjtés 1967-ben fejeződött be, de a kiadás ügye több mint két évtizedig — politikai és anyagi okokból — nem kerülhetett napirendre. Időközben elkészült egy több ezer oldalas gépelt adattár, amely a gyűjtött anyagot szótárszerű elrendezésben tartalmazta. A rendszerváltás éveiben ez a kézirat a Magyar Nyelvtudományi Társaság birtokába került, és megszületett a magyarországi kiadás terve. Az ELTE Magyar Nyelv-

történeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékén egy kisebb kutatócsoport alakult Juhász Dezső vezetésével, és OTKA pályázati támogatással, új számítógépes technológiák kidolgozásával megindult a tizenegy kötetes atlasz sorozat publikálása. Az első kötet 1995-ben jelent meg, a tizedik 2006-ban. Jelenleg folyik az utolsó kötet — kiadásra való — előkészítése.

A térképek adatbeíró jellegűek, de a lexikális térbeli megoszlást a szavakhoz illesztett változatos grafikai jelek is segítik. A népi kultúra

JUHÁSZ DEZSŐ (SZERK.): A ROMÁNIAI MAGYAR NYELVJÁRÁSOK ATLASZA. X. KÖTET. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Pharma Press Kiadó, Budapest, 2006, 614 oldal.

jellegzetes tárgyait gyakran rajzok is szemléltetik, a sokoldalú felhasználást idegen nyelvű értelmezések, rezümék segítik. Az elektronikusan rögzített adattárból nyelvföldrajzi szótár is készül, illetve — más geolingvisztikai projektekhez kapcsolódva, *A magyar nyelvjárások atlaszával* párhuzamosan folyik az adattár digitalizálása, informatizálása. Az így létrejövő nagyszabású adatbázis lehetővé teszi a két nagy papíratlasz egyesítését, közös térképlapok generálását, közös jelenségtérképek készítését, színes, ábrázoló (már nem adatbeíró rendszerű) térképek előállítását, sőt bizonyos vidékek tekintetében kisebb regionális atlaszokkal való nyelvi és kartográfiai integrálást is. A számítógépes segédprogramok nagyban megkönnyítik a több százeres, milliós adattengerben való keresést és statisztikák készítését.

Mivel *A magyar nyelvjárások atlasza* munkatársai csak huszonkét romániai kutatóponton gyűjthettek, az RMNyA kiadása lehetővé teszi az egész nyelvterületre érvényes új nyelvjárás-tipológia írását is. A megjelent tíz kötet máris számos lehetőséget kínál mikro- és makrovizsgálatokra, esettanulmányok és monográfiai írásra. Az atlasz legfőbb felhasználói természetesen a nyelvjáráskutatók, de szonnanal forgathatják a néprajzosok és településtörténészek is. A felbecsülhetetlen értékű nyelvi archaizmusok elemzésével az ómagyar korig visszanyúló nyelvtörténeti elemzések végezhetők, és a sajátos táji különfejlődések láncolata a térben egymásba kapcsolódva követhető. Különös figyelmet érdemelnek a moldvai csángók, székelyek, valamint a Mezőség több évszázada elkülönült nyelvi és nyelvjárási szigetei.

Magyar nyelvtan — németül

PÉTERI ATTILA [’91]
egyetemi docens

Grammatikákból soha nem elég — egy új nyelvtankönyv megjelenése mindig izgalommal tölti el a szakmai közvéleményt. A grammatikográfia napjainkban — úgy tűnik — a lexikográfiával egyetemben nemcsak nálunk, de egész Európában reneszánszát éli. Különösen érdekes egy idegen nyelvű grammatika, amelyben a leíró és a leírt nyelv különbözőségéből adódóan impliciten szükségszerűen megjelenik a kontrasztivitás, a nyelvek összevetésének szempontja. Megtisztelve érzem magam, hogy fordítóként részese lehettem a legújabb német nyelvű magyar nyelvtan születésének — és az alábbiakban bemutathatom ezt a könyvet a Trefort-kert magazin olvasóinak.

Keszler Borbála [’62] és Lengyel Klára [’84] „Ungarische Grammatik”-ja (Hamburg, Buske Verlag, 2008) a jól ismert, nyelvészek és hallgatók által egyaránt „rongyosra” olvasott Magyar Grammatika hagyományainak szerves folytatása. A szerzők kitaranak amellett, hogy a klasszikus nyelvtanírás hagyományai gyorsan változó modern korunkban is képviselhetők és sikerrel továbbfejleszthetők. A kiadványt a Magyar Grammatikához hasonlóan a hagyományos szófajelmélet, a szintagmatan és az öt mondatrésze épülő mondaton foglalja keretbe. Mindazonáltal a hagyományos forma újszerű, modern látásmóddal egészül ki, amely integrálja az európai grammatikográfia utóbbi évtizedeinek, illetve a magyar leíró nyelvészeti kutatásoknak a legújabb eredményeit is.

Az alaktan fejezetben a Magyar Grammatikához hasonlóan részletesen olvashatunk a magyar nyelv morfématípusairól, a tő- és toldalékváltozatokról, a morfémaszerkezetek szerkesztési szabályairól. A szófajteni fejezetben számos újdonságot találunk a korábbi nyelvtani hagyományhoz képest, amelyek azonban nem ismeretlenek a Magyar Grammatika használói előtt. Ilyenek például a számnevek besorolása a mellénevek és a főnevek közé, vagy a viszonyszók részletes továbbcsoportosítása, különös tekintettel a partikulák népes szóosztályára. A korábbi felfogásokkal ellentétben elsősorban Keszler Borbála és kutatócsoportja bizonyította be, hogy a magyar az európai nyelvek között a partikulákban gazdag nyelvek csoportjához tartozik – ez nyelvünk egy lényeges, nyelvtipológiai jelentőségű sajátossága.

A szintaxis részben többek között a szintagma-fogalom segítségével leírt szócsoporton, illetve mondaton belüli nyelvtani viszonyok, valamint a mondat szeretlen részeinek szentelt nagy figyelem jelenti az újszerű látásmódot. Bár szintagmatan-fejezettel a legtöbb európai nyelv modern nyelvtanaiban ritkán találkozunk, ez a hagyományos elméleti keret éppen a magyar nyelv szerkezeti sajátosságai miatt előnyös. A szerzők ötvözik a hagyományos szintagma-fogalmat a többi európai nyelv (francia, német, orosz...) leírásában sikerrel alkalmazott valencia-moddal, és beépítik a függőségi nyelvtan egyes elemeit is (például az alany alárendelése

az állítmánynak). Pontos definíciót találunk a hiányos szerkezetek kategóriájára is, amely korábbi nyelvtanainkban nemegyszer nehezen körülhatárolható gyűjtőfogalom volt.

Mindezen újdonságok persze a hazai szakmai közönség számára nem ismeretlenek, hiszen megjelentek már a Magyar Grammatikában is. Most azonban a német nyelvű leírás segítségével megismerhetik őket a magyarul nem, vagy csak kevéssé tudó nyelvészek, külföldön magyar szakot végző egyetemisták és nyelvtanulók is. Ezen túlmenően azonban a kiadványnak van egy másik lényeges vonatkozása: éspedig a benne implicit módon megjelenő kontrasztív szempont. Ezen a ponton pedig engedjen meg az olvasó néhány személyes élményt, amelyet a könyv fordítójaként a hosszú, mintegy öt éves munka során átéltem.

A fordításnak Keszler Borbála felkérésére ötödmagammal kezdtünk hozzá a Germanisztikai Intézetben. Fél éves feszített munkával elkészült a német szöveg nyers változata. Akkor azt hittük, a nehezen már túl vagyunk, holott az igazi feladat ekkor következett. Futaky István, Németországban élő nyelvész, valamint a Buske Kiadó saját lektorának bírálatai alapján Keszler Borbála és jómagam többször átdolgoztuk a szöveget, pontosítottuk a terminológiát, változtattunk a példamondatok fordításán, valamint

a magyarázó szövegek szóhasználatán. Mindegyik változat újabb és újabb problémákat vetett fel. Még a legutolsó fázisban, a tárgymutató összeállítása során is több helyen „belenyúltunk” a szövegbe — a félreérthető átfedések elkerülése érdekében.

Több alapelvet kellett összhangba hozni. A terminológia megalkotása során figyelni kellett arra, hogy a német olvasó számára ne legyen teljesen szokatlan, „eljesztő”, ugyanakkor figyelemmel legyen a két nyelv, a magyar és a német szerkezeti-tipológiai különbségeire. Ne erőltessünk tehát rá a magyarra olyan német grammatikai terminusokat, amelyek nem fejezik ki az adott magyar szerkezetek lényeges tulajdonságait. Minden egyes esetben megvizsgáltuk, van-e a német grammatikai terminológiában olyan szakkifejezés, mely lefedi a magyar terminus tartalmát. Amennyiben ilyet nem találtunk, a magyar kifejezés tükörfordítása maradt az egyetlen lehetőség. Így már a terminológia is bizonyos kontrasztív megközelítést tükröz — már itt megmutatkoznak a két nyelv alapvető hasonlóságai és különbségei. Természetesen támaszkodtunk a korábban megjelent német nyelvű magyar nyelvtanokra, mint például Tompa József vagy Forgács Tamás grammatikájára, de számos esetben másként döntöttünk: a *viszonyzó* fordítására például átvettük a német grammatikákból ismert *Funktionswort* kifejezést. Az igekötő viszont nálunk nem *Verbalpräfix*, hanem *Verbzusatz* lett, hiszen átmeneti jellege ellenére is alapvetően önálló viszonyszónak, nem pedig praefixumnak tekinthető.

Szerzőink

E számunkban közreműködött:

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

- **Frank Tibor** – főszerkesztő, intézetigazgató egyetemi tanár, ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet
- **Kóczán András Imre** – lapmenedzser, ELTE BTK
- **Baudentiszl Ferenc** – szerkesztőségvezető, X-Meditor Kft.

MUNKATÁRSAINK:

- **Lambert Attila** – fotórovat-vezető, www.lambertfoto.hu
- **Szandtner Veronika** – pr-munkatárs, ELTE BTK
- **Gégény István** – újságíró-szerkesztő, X-Meditor Kft.

SZERZŐINK:

- **Albert Sándor** – egyetemi docens, SZTE BTK Francia Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Balázs Géza** – egyetemi tanár, ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék
- **Benczes Réka** – egyetemi adjunktus, ELTE BTK Amerikanisztika Tanszék
- **Bombera Krisztina** – tudósító
- **Borsodi Csaba** – egyetemi docens, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék
- **Brenner Koloman** – egyetemi docens, ELTE BTK Német Nyelvészeti Tanszék
- **Dezső Tamás** – dékán, egyetemi docens, ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
- **Déri Balázs** – egyetemi tanár, ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Farbaky Péter** – címzetes egyetemi docens
- **Forgács Nóra Kinga** – egyetemi hallgató, ELTE BTK
- **Géher István** – egyetemi tanár, ELTE BTK Anglisztika Tanszék

Külön problémát jelentett a nyelvtankönyv rendkívül gazdag példaanyagának fordítása. A munka során vált világossá, hogy a példa fordításával nemcsak a jelentését, hanem a szerkezetét is átláthatóvá kell tenni a magyarul nem tudó olvasó számára. Ezért igyekeztünk a fordításokat — amennyire a német nyelv szabályai és normái ezt engedték —, közelíteni az eredeti magyar mondatok szerkezetéhez. Ahol ez már végképp nem ment, ott fordítási alternatívákat adtunk meg. Így például a *Beteg lévén nem ment iskolába* mondat fordítása így hangzik: „Da er/sie krank war [wortwörtlich: krank seiend], ging er/sie nicht zur Schule”.

Végül azt hiszem, a legtöbb esetben sikerült megtalálnunk az „arany középutat”. Az „Ungarische Grammatik” nemcsak a magyar nyelvészet, hanem a magyar–német összehasonlító stúdiumok szempontjából is sok érdekes adalékkal szolgál.

(Ezúton szeretnék köszönetet mondani a szerzőknek azért, hogy fordítóként részt vehettem ebben a munkában, amely a saját szakmai fejlődésem szempontjából is óriási jelentőséggel bírt.)

KESZLER BORBÁLA – LENGYEL KLÁRA:
UNGARISCHE GRAMMATIK

Helmut Buske Verlag, Hamburg, 2008, 270 oldal.

Súlyos támadásban

Vastag ecsettel felvázolva: szakszótáron kétféle dolgot értünk. Eléggé zavaró módon a *nyelvtan* speciális szótárt, szemben a *tematikusan*, azaz regiszter szerint szakosodottal.

LÁZÁR A. PÉTER [82]
egyetemi adjunktus

Nyelvi értelemben „szakmaiak” a dialektusokat feltérképező, az etimológiai, a kiejtési, helyesírási, szinonima-, antonima-, szlengszótárak, neologizmusok, kollokációk, „hamis barátok”, összetéveszthető vagy érdekes történetű szavak gyűjteményei. Az „igazi” szakmai szótárak tárgyukat tekintve lehetnek: orvosi, jogi, nyelvtudományi, számítástechnikai szótárak, soruk vég nélküli, osztályozásuk diszciplinájuktól függően finomítható. Ez utóbbi a szakszótár elterjedtebb értelmezése. Összekeverhetőek, mert mindkettő szemben áll az *általános* szótárral. Az pedig, hogy a szótárat — még elnagyoltabb mozdulattal — megkülönböztetjük a *lexikontól*, a kétféle szakszótárat a laikus szemében még közelebb sorolja egymáshoz.

A nyelvi értelemben vett „tudós” szakszótár a két fajta közül a kevésbé kommersziális; szükségképpen nagyobb terjedelmű, általában nemcsak szavakat, hanem nyelvi kifejezések sokféleségét (kifejezések, közmondások, szállóigék, tulajdonnevek, rövidítések...) gyűjti egybe, és rendszerint komolyabb apparátussal végzett munka eredménye. Emiatt érhetnek méltatlan támadások hatalmas energiákat és pénzt fölemészítő szótárprojekteket vélt lassúságuk miatt. Ezeknek épp ennek köszönhetően jelentős lehet a normatív jellege. E keskeny spektrumot megcélzó tudós szótáraknak gyakorlatilag nincs konkurenciájuk. A *szakmák* szakszótárai ugyanis mégis könnyebben és gyakrabban finanszírozott vállalkozások, termékeik szélesebb felvevőkörrel rendelkeznek.

Legnagyobb példányszámban — és a „tudományosságától” a legtávolabb elhelyezkedve — természetesen az általános *kommerciális* szótárak jelennek meg. Minthogy a verseny itt valóban éles, az igényes *általános* angol–magyar szótáraknak például rég elhalt, vagy sose létezett szerzők magukat „legújabb, regiszteres”-nek hirdető, copyright-oldalt és minden szakmai minimumot nélkülöző kiadásaival is meg kell küzdeniük a piacon. Ezt célozza a Szótárnap immár többéves intézménye is, amikor a szín-

„A *szakmák szakszótárai könnyebben és gyakrabban finanszírozott vállalkozások, termékeik szélesebb felvevőkörrel rendelkeznek.*”

vonalas művek bemutatásával épp az effélékkel veszi föl a (szélmalom?)harcot.

Szakterületi szótárak közül készültem friss angol–magyar munkák rövid áttekintésére, amikor belém nyilallt, hogy a szakszótárat, mint olyat — ha nem is ilyen ádáz, de —, annál súlyosabb támadás érte. Egy Magyarországon méretű piacon ki tudja, hány szakterületen (jó esetben) évente frissítendő nyomtatott műveket kiadni egyenesen kalandorság. S minthogy az elektronikus hordozón megjelentetett anyagot is gyakran frissíteni kellene a webről, a CD és a DVD is visszaszorul, s épp a világháló méri a legnagyobb csapást a szakszótárkiadásra.

Szűk szakmáinkba is behatolni látszik a „semmi se úgy van” érzése. „Halott” az anyanyelvi beszélő; nem is létezik olyan, hogy „angol nyelv”, sőt, nem értelmes a „külső nyelv” fogalma sem. Persze lehet, hogy sose élt; hogy sose létezett; hogy valóban nem az. És hát lehet, hogy így megy előre a tudomány, a laikust azonban végképp a „semmit sem tudni” érzése keríti hatalmába. Vajon a nagy szakszótárak fokozatos eltűnése, a tudásterületek szakosodásával, gyors osztódásával, a tudás egyre nehezebben áttekinthetővé válásával együtt járó vékonyodásuk valóban a fentiekkel is, vagy csak prózaibb okokkal — a mindenhol elérhető webbel, a szűk piaccal, még szűkebb anyagi lehetőségekkel — függ össze? Vagy régen sem volt több belőlük, csak — épp ritkaságuk miatt — nagyobb becsben tartottuk őket?

Az anglisztika, persze, csak egy szakma a sok közül; terjedelmi korlátaim is csak durva általánosításokra adnak lehetőséget. Nyelvész és (főként) nem nyelvész kollégák, mit gondoltok?

Lenyűgöző példaanyag

OSZETZKY ÉVA
tanszékvezető, egyetemi docens

A francia nyelv olyan szerencsés helyzetű, hogy mind az öt kontinensen jelen van, hozzávetőlegesen 300 millió felhasználó eszközeként, különböző szerepben (anyanyelv, munkanyelv, közvetítőnyelv). Magyarországon mégis negyven évet kellett várni, hogy a francia-magyar lexikográfiai kutatások fellendülésének köszönhetően az 1990-es évek végén sorra megjelenjenek a francia-magyar és magyar-francia szótárak — elsősorban az Akadémiai Kiadó, a Grimm Kiadó és a Scriptorum Kiadó jóvoltából. E különféle kötetek, — más-más koncepciót követve — sikeresen támogatják a felhasználói igényeket, és szerencsésen egészítik ki egymást.

A legfrissebb Francia-magyar kéziszótár új utakon jár, így nem véletlen, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és az Akadémiai Kiadó „Nívódíj 2007” kitüntetéssel jutalmazta a szerzőpárost: Bárdosi Vilmost, az ELTE Francia Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanárát és Szabó Dávidot, ugyanennek a tanszéknek az

egyetemi docensét. A szótár 2008-ban elnyerte továbbá az MTA Szótári Munkabizottsága által alapított és felügyelt „Kiváló magyar szótár” díjat is. A hagyományos papír formában és az elektronikus keresést lehetővé tevő CD-ROM formában is megjelent szótár joggal számíthat népszerűsége. A célzott felhasználói kör a nyelvtanulók közege, valamint a nyelvet már jól ismerők segítése a tudásuk elmélyítésében és a nyelv aktív használatában.

A tetszetős kivitelen megjelent szótár olyan újdonságokkal szolgál, — tartalmi és formai téren egyaránt — amelyek méltán keltik fel a szótárforgató érdeklődését. A legfontosabb elemeket a szerzők a hátsó borítón tüntették fel:

- Minden címszóhoz kiejtési átírás tartozik. Ez fontos döntés volt a szerkesztők részéről és merőben új dolog, mert a Magyarországon korábban megjelent francia-magyar kétnyelvű szótárak nem ezt a módszert követték, csak vitás esetben tüntették fel a címszó fonetikai átírását.
- A belga (például *ardoisier*, *athénée*, *bonbon*, *bourgmestre*, *préfete*, *zwanze*), a svájci (például *aula*, *champignonneur*, *gymnase*, *maturité*) és a kanadai (például *bleuet*, *brewage*,

BÁRDOSI VILMOS – KARAKAI IMRE: A FRANCIA NYELV LEXIKONA

Amit a franciá(k)ról tudni kell

ALBERT SÁNDOR
egyetemi docens

Bevallom, még ma is jobban szeretem a régi kis vegyesboltokat, mint a hatalmas, csillogó-villogó szupermarketeket. Azokban a régi vegyesboltokban mindent lehetett kapni, csak keresni kellett, mert elsőre semmit nem találtunk. De ha az ember rászánta az időt, türelmesen végigböngészte az árukészletet, akkor a polcok mögött, az üres ládák és üvegek között olyan kincsekre is lelhetett, melyekre sehol máshol nem bukkanhatott, és amiket az ember akkor is megvásárolt, ha akkor éppen semmi szüksége nem volt rájuk.

Ugyanez a helyzet ezzel a hatalmas könyvvel is. Az olvasó belelapoz, és eleinte csak kapkodja a fejét a hihetetlen anyaggazdagság

látán. Beleolvas szócikkekbe — meglepődik azon, hogy az egyes betűk alatt felváltva követik egymást francia és magyar címszavak: van például Cs betű is, három szócikkkel (*Csád*, *csak*, *Csatorna-szigetek*). Egy kicsit eltűnődik azon, hogy a Csádban beszélt francia nyelvben a *diverger* ige jelentése 'egy lány szüzességét elvenni', a *parcourir*-é pedig 'udvarolni'. Aztán kedve támad alaposabban megismerni az Afrikában beszélt francia nyelvet. Elolvassa az "afrikai francia" címszót, ahol további példákat talál: megtudja, hogy a *grassir* ige Kamerunban a terhes nő hízását jelenti. Aztán csak olvas, kutat, lapozgat tovább, sok olyasmit talál, amit maga is tud, de sok olyan információval találkozik, amit nem — vagy nem úgy — tud. Próbál rájönni, milyen szervező elv alapján állították össze a kötetet. Mert a D betűnél az alig négysoros „diable”-ot a hat-

brunante, carrosse, char, dépanneur, écrivaine) francia nyelv szókincse is jelen van. A Franciaországon kívüli területek jellegzetességeinek bemutatása leginkább e három terület szókincsét érinti, de a szótár feltüntet Afrikában használatos szavakat is.

- c) A francia nyelvben meghonosodott angol szavak hivatalos francia megfelelői szintén helyet kaptak. A technika, az informatika, az orvostudomány fejlődése, a mindennapi élet kellekei, a sajtónyelv, az új sportok megjelenése teszik elengedhetlenül szükségessé, hogy a hivatalos francia szervek által elfogadott szókészlet szerepeljen az új szótárban.
- d) A szólások és közmondások a szócikkek végén elkülönítve található. Nagy erénye, hogy a 6100 szólás és 200 közmondás gyakorlatilag egy frazeológiai szótár kezelését teszi elérhetővé. Elképesztő gazdagság ez egy kézisztár formátumú munkához.
- e) A világhálóról gyűjtött és ellenőrzött szavak, jelentések és példák segítik a felhasználót az önálló tanulásban és kutatásban. A 108 ezer ekvivalens és 69 ezer példa a különböző jelentések megkülönböztetését teszi lehetővé és kész paneleket ad a nyelvtanuló kezébe.
- f) Az élőnyelvi környezetből vett példamondatok alátámasztják a jelentést és azok árnyalatait, kiegészítik a tankönyvek anyagát, helyettesítik a szinonima szótárakat — ahol az árnyalatokat nem követik példák — és kész gyakorlati tudás birtokába juttatják a felhasználót, hiszen a kontextus pontos megadásával megkönnyítik a felhasználók számára a pontos keresést.
- g) Hivatalos- és magánlevélminták, életrajz és motivációslevélminták, meghívók, köszönetnyilvánítás, e-mail- és sms-használat egészíti ki a kötetet.
- A Bárdosi Vilmos [76] és Szabó Dávid [89] nevével fémjelzett szótár szókészletének kiválasztásakor a szerzők arra törekedtek, hogy az 51 ezer címszót tartalmazó korpusz elsősorban az élő francia köznyelvet tükrözze, gazdag példaanyagával. A szerkesztők

másik célja a szaknyelvek szókincsének bemutatása volt. Mintegy ötven tudományág alapszókincse szerepel, elsősorban a felhasználó szempontjából fontos jogi, gazdasági, informatikai, gasztronómiai témakörökben, és természetesen a tudomány, a sajtó és a sport területeit érintő területeken. Fontos újítás, hogy a sztenderd francia nyelv szókészletén túl a nyelvi regiszterek bő választékát nyújtja a kötet, a választékos irodalmi szavaktól egészen a modern szlenges kifejezéseikig. Két szempontból is fontos ez a kérdés. Egyrészt a szerzők túllépnek az eddigi gyakorlaton, mivel a francia nyelv földrajzi változatait is feltüntetik a franciaországi regionális köznyelvi és nyelvjárási szavak mellett. Másrészt olyan bizalmas, kicsinyítő, durva, hivatalos SMS-fordulatokat adnak közre, amelyek más szótárakban nem elérhetőek, vagy külön kötetben keresendők, esetleg a felhasználási terület, vagy a stiláris érték nem tisztázott. Itt azonban a bőséges példaanyag és a szövegtörzsetből választott mondatok világossá teszik a megértést.

A címszóállomány a köznyelvi szókincs, a társalgási nyelv és az egyéb nyelvi rétegek mellett regisztrálja az új szavakat (például *bic, cinérama, code-barre, distributeur automatique, mots-croisiste, péagiste, roman-photo*), az angolból átvett kifejezéseket (például *brainstorming, break, brushing, caddie, ferry, fox-terrier, kleenex, proxy*), a bizalmas szókincs számos elemét (például *boum, cool, gros-cul, guilli-guilli, keum, kiné, labo, poivrot, polar*) és a becézés elemeit (*biche, ilot*). Külön megemlítendő a szaknyelvek közül az étkezéssel kapcsolatos szókincs gazdagsága (például *bretzel, cidre, kébab, kirsch, minestrone, petit-beurre, petit-four, poiré, polenta, romsteck*), hiszen e szókincs egy része francia, így sok kulturális konnotációt hordoz, más része azonban a nemzetközi szókincs része, amelyet már befogadott a francia szókészlet. A szótár szerkesztői nagy figyelmet szenteltek a tulajdonneveknek (személynevek, keresztnévek, történelmi személyiségek, mitológiai alakok), a földrajzi neveknek, és az abból

képzett mellékneveknek, amelyek sok nehézséget jelentenek még a haladó nyelvtanulónak is. A másik fontos kulturális információ a rövidítésekhez köthető, amelyek szép számmal jelentkeznek a francia nyelvterületen a hétköznapi életben is (például. *G.D.B.*

„A szótár 2008-ban elnyerte továbbá az MTA Szótári Munkabizottsága által alapított és felügyelt „Kiváló magyar szótár” díjat is.”

[*gueule de bois*] másnaposság, macskajaj), a szaknyelvekben még inkább [ADM¹ [*accès direct à la mémoire*] DMA; közvetlen memória hozzáférés; ADM² [*arme de destruction massive*] tömegpusztító fegyver]. A címszavak elrendezése világos, a szócikkek szerkezete könnyen áttekinthető és felhasználóbarát, a tipográfia megkönnyíti a keresést. A szavak és kifejezések minősítési rendszerét nagy fokú gazdagság és árnyaltság jellemzi (a listán mintegy száz lehetőség közül választhatunk).

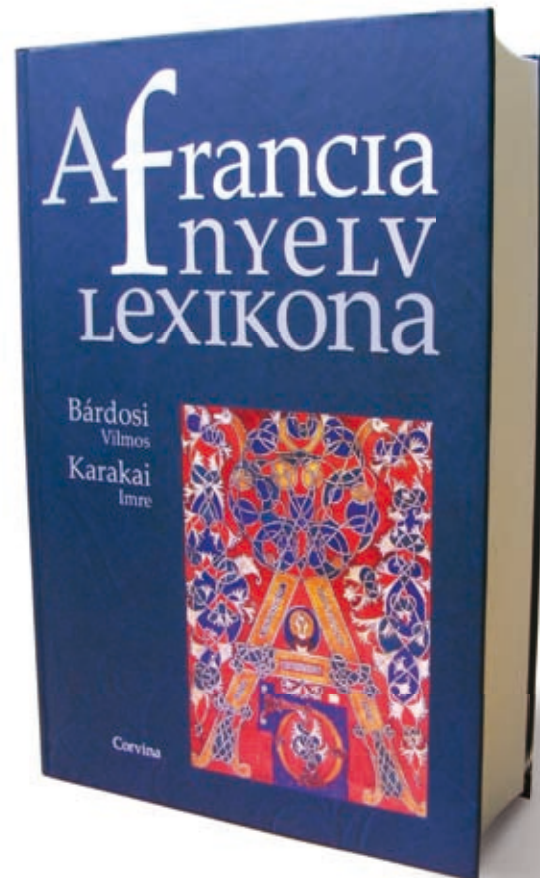
A vizsgált kézisztár az utóbbi évek kiemelkedő munkája, nemcsak gazdag címszóállománya révén. Hanem elsősorban új koncepciója miatt és lenyűgöző példaanyaga folytán. Ebben a kötetben több szótár és segédkönyv is helyet kapott: így frazeológiai szótár, neologizmus gyűjtemény, élőnyelvi példatár, a magán- és hivatali levelezés kézikönyve és nem utolsósorban nyelvtani útmutató. Könnyen kezelhető, szép megjelenésű, a kézisztár kategóriában maximális információt adó segédeszköz.

BÁRDOSI VILMOS – SZABÓ DÁVID:
FRANCIA-MAGYAR KÉZISZÓTÁR.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 1183 oldal.

„Így tudni fogja, hogy a „déli egy órákor” megfelelője a „délután egy órákor”, s ha francia barátja beengedi őt maga előtt egy ajtón, akkor nem azt fogja mondani neki, hogy „köszönöm”, hanem „pardon!””

soros „diakritikus jelek” követi, majd rögtön utána a lenyűgözően információgazdag, doktori értekezés színvonalú, mintegy tizennégy oldalas „dialektusok Franciaországban” szócikk következik.

Ha a francia nyelv iránt érdeklődő olvasó kézbe veszi ezt a könyvet, előbb-utóbb rájön: több önálló mű alkotja, csak szétszedve, betűrend szerint. Először is talál teljes francia leíró nyelvtant *kontrasztív alapon* — kitűnő, modern példaanyaggal. Aztán rálel egy tudományos igényű, a szakember számára is sok új információt tartalmazó francia nyelvtörténetre és dialektológiára. Hasonlóan értékesek a stilisztikai és retorikai ismereteket közlő szócikkek. Szól még nyelvöldrajzról, szociolingvisztikáról, helyesírásról, etimológiáról, pragmatikáról, kultúra- és civilizációtörténetről, szólásokról, közmondásokról, de olyan konkrét gyakorlati tudni-

valókról is, hogy hogyan kell egy levelet megcímezni, hogyan kell e-mailt vagy sms-t írni (és olvasni), hogyan kell valakit megszólítani — és még számtalan, a mai francia kultúrával, a francia étellel kapcsolatos információról. A könyv mellékletében tárgy-, szó- és névmutatót, valamint földrajzi és történelmi térképeket találunk.

Miért hasznos egy ilyen lexikon olvasgatása a franciául tanuló diák vagy gyakorló nyelvtanár számára? Elsősorban azért, mert kiegészítheti nyelvtani, földrajzi és egyéb ismereteit, sok olyat olvashat, amit a tanórákon nem hallhatott. Ám azért is, mert tartalmaz számtalan, a francia történelemmel, földrajzzal, kultúrával, műveltséggel kapcsolatos tudnivalót. S nemcsak Franciaországról, hanem az egész frankofon világról, az Afrikában, Kanadában és máshol beszélt francia nyelvről, irodalomról, műveltségről, szokásokról. Ugyanakkor — és ma már ez is nagyon fontos — megtanulhat belőle egyfajta *francia nyelvi viselkedést*: mit mondjon különféle beszédhelyzetekben, mikor használja ezt vagy azt a szót, kifejezést... Így tudni fogja, hogy a „déli egy órákor” megfelelője a „délután egy órákor”, s ha francia barátja beengedi őt maga előtt egy ajtón, akkor nem azt fogja mondani neki, hogy „köszönöm”, hanem „pardon!”. Tudni fogja, hogy a „chambre” csak hálószobát jelent (a dolgozószoba, iroda csak „bureau” lehet), és megtudja, hogy a franciák és a magyarok nem teljesen egyforma helyzetben használják az „egészségére!” kifejezést.

Hasonló példák százait sorolhatnánk fel, és hálás dolog lenne „jól elverni a port” a szerzőkön, hogy a recenzens szerint mit kellett volna *kihagyni* és mit kellett volna *beleírni* egy ilyen lexikonba. Ennél azonban fontosabb, hogy szóljunk a kötet tudományos értékéről

is. Nem könnyű röviden, informatívan, érdekesen, ugyanakkor mégis tudományos színvonalon írni olyanokról, amelyekről könyvek, szócikkek tucatjai szólnak. Mindkét szerzőt dicséret illeti azért, mert ezt a lehetetlennek tűnő feladatot ilyen sikeresen oldották meg. Lehet, hogy a könyvet használó diákközönség átlapozza majd az olyan szócikkeket, mint például az „ifjúsági nyelv”, a „stíluselemek”, a „nyelvváltozatok és nyelvi regiszterek a mai franciában”, a „francia nyelvi hatások a magyarban”, az „időhatározó” vagy a „nyelvtörténeti áttekintés”. Ezek a többoldalas, önálló tanulmánynak is beillő szócikkek valóban világszínvonalúak — bármilyen nyelven megjelenhetnének a világon bárhol, bármilyen nyelvű szaklexikonban.

Külön érdeme a két szerzőnek — egyikük az ELTE Francia Tan-
székének tanszékvezető egyetemi tanára, másikuk franciatanár és fordító —, hogy mindvégig komolyan veszik a könyv virtuális olvasóját: ugyanolyan érthetően, de nem szájaragósan közlik vele azokat a fontos és hasznos ismereteket, amelyeket tudnia kell és amelyekre szüksége lehet, mint azokat, amelyekre soha az életben nem lesz szüksége, de érdekesek és hozzátartoznak a francia (és általános) műveltséghez.

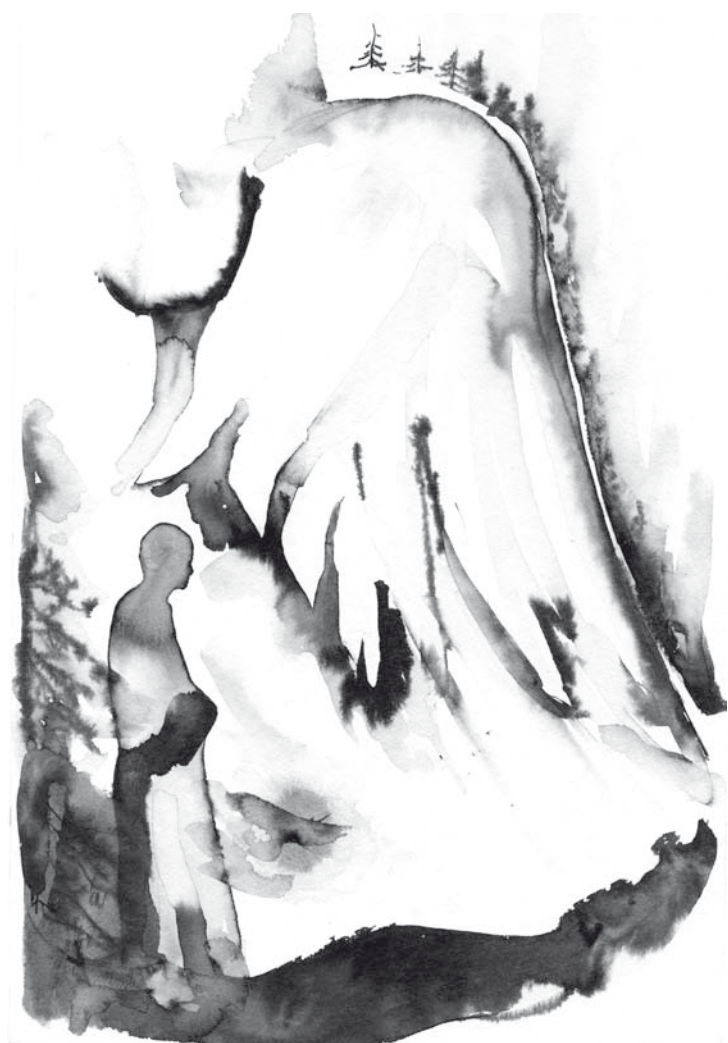
BÁRDOSI VILMOS – KARAKAI IMRE [76]:
A FRANCIA NYELV LEXIKONA
Második, bővített és javított kiadás
Corvina Kiadó, Budapest, 2008, 696 oldal.

A jég minimálzenéje

A *Két ég satujában*, Acsai Roland [’03] új könyve élesen veti föl azt a kérdést, mely időről időre felmerül a magyar irodalomkritikában: lehet-e, és ha igen, miként lehet írni a boldogságról a kortárs költészetben.

KRUPP JÓZSEF [’03]
egyetemi tanársegéd

„A boldog családok mind hasonlók egymáshoz, minden boldogtalan család a maga módján az.” Jó százharminc évvel ezelőtt ezzel a sokat idézett mondattal indította *Anna Karenina* című regényét Lev Tolsztoj. Ez a kijelentés ma sem hagyja hidegen az irodalomértelmezőt. A boldog családok unalmasak, mert jól tudjuk, hogy mitől és miként boldogok. A boldogság, vagy amit annak vélünk, egyszerűen átlátható, s így nem veti föl kérdések sorát, nem adja föl a leckét a gondolkodás számára. A boldogtalanságban viszont mindig van egy mozzanat, mely értelmezésre szorul, ezért ez mindig bonyolultabb és izgalmasabb. Ha egy versben lényeges jelentéselemként megjelenik a boldogság mozzanata, akkor gyakran fölmerül a gyanú: a szövegben megszólaló szubjektum nem reflektál kellő mélységben önmaga helyzetére. (A nem professzionális költészetben ez persze nem okoz problémát; ott ugyanis az őszinteség az egyik legfontosabb kívánalom és vezérlő elv, s a szerzők minden gond nélkül megénekelhetik azt, ha boldognak érzik magukat.) Tudunk-e azonosulni a huszonegyedik század elején azzal a lírai beszélővel, aki a boldogságot artikulálja? Más megközelítésben: érdekes lehet-e az „önmegértés” szempontjából annak a szubjektumnak a mássága, aki boldogként határozza meg magát?

Nem az elutasítás szándékával fogalmaztam meg ezeket a kételkedő gondolatokat, hanem azért, hogy jelezzem, melyik az a legfőbb poétikai kérdés, melyre az alább tárgyalandó kötet szerzőjének választ kellett találnia. A költő új könyvében, mint látni fogjuk, nagyon vékony jégen táncol: a boldogság verseibe írásának problémáját — mely az egész költői megszólalás érvényességét érinti —, nem söpörhetjük félre, mint a versek „témájára” vonatkozó kérdést. Többek között azért gondolom Acsai Roland új kötetét komoly költői teljesítménynek, mert, bár nem minden részletében, de alapvetően sikeresen teremt meg egy olyan költői világot, melyben a boldogság kimondhatóvá válik. A *Két ég satujában* a szerzőnek már a negyedik verseskötete. Első könyve, a *Milyen évszak* 2001-ben jelent meg a Ligetnél, a második két évvel később a JAK Füzetek sorozatban (*Természetes ellenség*). 2005 óta a Palatinus Kiadó szerzője: itt jelent meg harmadik versgyűjteménye, az *Alagút napok*, és a negyedik is, a most recenziézandó *Két ég satujában*. Acsai, akit — méltán — nemzedéke egyik legtehetségesebb költőjeként tartanak számon, nemcsak lírikusként ismert. 2003-ban végzett az ELTE Bölcsészkarának magyar szakján, szakdolgozatát Tandori Dezső költészetéről írta; és bár nem tartozik a legaktívabb kritikuskok közé, a kortárs magyar irodalomról szóló kritikái, esszéi mindig figyelemreméltóak.

Két ég satujában. Nagyon plasztikusan fejezi ki ez a kép azt az élethelyzetet, mely a kötetben kirajzolódik. Hogy megértsük, milyen mozgások figyelhetők meg Acsai Roland költészetében, vagyis hogy miért jelent a *Két ég satujában* komoly elmozdulást a szerző korábbi munkáihoz képest, érdemes fölleveníteni a második kötetét, melyben fontos szerepet játszott a satu motívuma. A *Természetes ellenség* első versében, a *Koleratemetőben* ezt olvastuk. „S most, mint a satu: // Szorítja őket a föld

két / Pofája.” A satu itt hasonlatként egészíti ki a föld-pofák metaforáját, mely a temetőben fekvő halottakra vonatkozik: a halottakat szorítja a föld, melybe eltemették őket. A *Satuként szorít* zárlata így hangzik: „Szobám mennyezete / Egyre lejjebb ereszkedik: / Mintha a részeg vasutas / Keze tekerné, szorítaná a satu.” Tudniillik, miként a vers első feléből megtudjuk, a részeg vasutas nem takarította az istállót, s így a lovak alatt egyre nőtt a szalma, mintha a mennyezet ereszkedett volna alá — így szűkül a lírai alany szobája. A satu képe tehát a korábbi kötetben a temető földjével és a tér csökkenésével állt kapcsolatban, mindkét esetben a modernség szubjektumának önértelmezésére oly jellemző, nyomasztó képzetek társultak hozzá.

Nem így az új könyv címadó versében. A tájban létező és a tájban önmagát érzékelő lírai alany két ég között látja és láttatja magát, amennyiben az ég egy tó vizén tükröződik, és így a teret mintegy két ég határolja — nyoma sincs itt a szűkösség, a beszorítottság tapasztalatának. Ami az öt évvel ezelőtti könyvben lehangoló volt, az most pozitív tartalmakkal bír. A két ég satuja tágas teret határol, melyben a vers alanya ráadásul nem egyedül helyezkedik el: „Ahogy ott álltunk a stégen / Egymás mellett, / Két ég satujában.” A kötet egyik alapélménye a szerelem, egy férfi és egy nő kapcsolata, és egy gyermek születésének várása. És bár, mint említettem, a *Két ég satujában* komoly teljesítménynek tartom, először a gyenge pontjairól kell beszélnem. Van néhány olyan részlet a kötetben, melyeket azért nem érzek sikerültnek, mert, bár fontos tapasztalatok fogalmazódnak meg bennük, reflektálatlanul ható közvetlenség jellemzi őket. A *Kemijoktiban* például ezt olvassuk a szubjektum önmagával való egységéről: „Ma pont annyi idős vagyok, / Amennyi mindig is voltam. / Ma pont abba vagyok szerelmes, / Akit mindig is szerettem.” A társsal való egységről beszél a *Szinoptikusok* beszélője: „Ugyanazt látom, amit te, / És ugyanazt látod, amit én. / Állunk az ablak mögött, / Mint a színoptikusok.” Jellemző, hogy a két idézett rész egy-egy vers zárlatát alkotja, és mintegy két részre tagolja a költeményeket, amennyiben egy-egy összegző részt adnak hozzájuk, melyek összefoglalják és kimondják azt, amit a kimondás nélkül is értenénk.

Éppen azért gondolom *A síugrótorony* c. verset a kötet egyik legjobban sikerült darabjának, mert jó megoldást talál arra a kérdésre, hogyan lehet úgy beszélni a boldogságról, hogy nem kell közvetlenül kimondani a hozzá kapcsolódó közhelyeket.

„A *Két ég satujában* komoly hozzájárulás a tájköltészet hagyományának újraértelmezéséhez. A szövegek beszélője újra meg újra elhelyezi önmagát a tájban, hogy így értelmezze saját helyzetét. A kötet hitelesen, minden közhelyesség és felszínesség nélkül jeleníti meg azt a gondolatot, hogy az ember része a tájnak.”

„Visszanéztél, és valami nagyon fontosat / Mondtál a boldogságról, / És én valami nagyon fontosat / Akartam mondani arról az újfajta szabadságról, / Amely tagadhatatlanul ott volt / Minden mozdulatunkban. / De addigra elértük a használaton / Kívüli síugrótoronyot.” Tehát a versben megszólított társ valamit mondott az elmesélt pillanatban, de hogy mit, az a szövegben nincs kimondva, amiképpen azt sem tudjuk meg, hogy mit akart mondani a lírai alany. A vers terében tehát megjelenik a boldogság ideje, melyben a boldogságról beszélnek is, de hogy mit mondanak róla, azt nem tudjuk meg — és jól van így, jobb, hogy csak körül van járva az, ami kimondva talán közhelyesnek hatna.

Nemcsak ezért figyelemreméltó az idézett költemény. Hanem azért is, mert nagyon szépen jelenik meg benne a kötet egyik alapmotívuma, a szubjektumnak a természetben való önmagára ismerése. „Mögötted mentem — / Elképzelttem, ahogy lépteidre / A hegy barlangos teste / Megtelnek vérrrel. / Hallottam a szél sóhajlásait, / És láttam a sziklás talajt / Markoló gyökerek / Szorítástól elfehéredő ujjait.” A férfi és a nő benne létezik a tájban, és a köztük lévő erotikus viszony tükröződik a táj erotikájában. Nemcsak a férfinak vannak barlangos teste, hanem a hegynek is barlangjai. Nemcsak a szerelmesek sóhajtanak, hanem a szél is. A gyökerek pedig úgy szorítják a földet, mint az ember ujjai a másik ember testét. A *Két ég satujában* komoly hozzájárulás a tájköltészet hagyományának újraértelmezéséhez. A szövegek beszélője újra meg újra elhelyezi önmagát a tájban, hogy így értelmezze saját helyzetét. A kötet hitelesen, minden közhelyesség és felszínesség nélkül jeleníti meg azt a gondolatot, hogy az ember része a tájnak.

Ami Amerikában zajlik, történelem

Önmagát a tájban érzékeli; a tájba belevetíti az emberi alkotásokat; a civilizáció és a kultúra tárgyait pedig mint a természet elemeit értelmezi. Álljon itt három példa! „Nyolcvan kilométerre a Köldökkörtől / Nézem az ég összegyúrt, eldobott / Csokoládépapírját, mely belefagyott a tó vizébe. / És a te köldöködre gondolok.” (*Napapiír*) „Ezek a sírkövek itt: / Vadludak éjszakai tavon.” (*A kemijárví temetőben*) „Távoli dombok gőzölögtek, / Mint a tested szaunázás után, / Kiállva az éjszakai ég alá.” (*„Dancer in the dark”*) Nemcsak önmagát és kedvesét érzékeli élesebben a beszélő, hanem a tájat is világosabban és mélyebben érti, amikor fölfedezi a hegy erotikumát, s annak mintáját a női testben. Ezeket — és az ezekhez hasonlókat — tartom a *Két ég satujában* legizgalmasabb és legszebb részeinek. Hasonló logika szerint működik, de laposabb a *Ravintola* erotikája: „Csak a ravintola ablaka mögötti / Utcai lámpák tűnnek ismerősnek: / Páros-fényük úgy dereng át a sűrű ködön, / Mint mellbimbóid a hálóingén keresztül.” A táj és a test egymásra vetítését itt megzavarja az utcai lámpák és a hálóing említése.

Két ég satujában. A címet akár így is olvashatnánk: *Két ég Satujában* – ahol is Satuja egy ismeretlen, távoli város volna, némiképp Krasznahorkai László szövegeinek világát idézve. A kötet az utazásról szól, pontosabban egy idegen világban való ott-létről. „Sarki fények oh / bár lenne hosszabb az utazás” – mondja a mottó, melynek szerzője Nils-Aslak Valkeapää. A sarki fények pedig Finnországhoz tartoznak, ahol Acsai Roland és festőművész felesége, Acsai Varga Vera hosszabb időt töltöttek ösztöndíjasként. A könyv, bár szerzőként Acsai Roland jegyzi, valójában két ember munkája. Acsai Varga Vera nemcsak a versek szereplőjeként jelenik meg benne, hanem a szövegek illusztrátoraként is. Itt most azt kellene mondanom, a képek többek, mint illusztrációk. Inkább azt mondom, a képek illusztrációi, megvilágításai a verseknek, és a versek is illusztrációi a képeknek. A „metafizikus” gyár látható a könyv címlapján, olvashatunk róla a címadó versben és a kötet más darabjaiban, és a szerzőpáros nyilatkozataiból úgy tudhatjuk, tényleg ott áll a finnországi tájban. Hogy a három különböző létmódú „gyár” közül melyik „világítja meg”, illusztrálja a másik kettőt, nem lehetne kizárólagos érvénnyel kijelölni.

„T. S. Eliot bevezette az objektív korrelatív fogalmát, mely szerint a gondolatokhoz meg kell keresni az igazán adekvát képet. Ez az állítás megfordítva is igaz. Finnország tiszta természeti képei tiszta gondolatokat követeltek.” A *vers északfoka* című írásában fogalmazta meg ezeket a gondolatokat Acsai Roland. (*Új Forrás* 2008/7.) A szerző találon jellemzi saját munkáját. Nemcsak Finnország természeti képei tiszták, hanem a *Két ég satujában* képi és gondolati világa is. A tájat a tisztán látás és tisztán láttatás terévé teszi hidegsége, mely lehetővé teszi az érzékelés pontosságát és intenzitását. A szerző kisszámú elemből építi föl költészetét; a kötetre is érvényes az a zenei fogalom, melyet *A jég minimálzenéje* című vers jár körül.

Amikor a versek alanya belép a finn tájba, a hó, a barlangok, a fenyő, a tó, a mókus és a róka világába, vagyis egy olyan térbe, melyet kevésbé határoznak meg a kultúra és a civilizáció tárgyai, akkor egyszersmind másik idődimenzióba lép át. Belép a növények idejébe. „Kiléptem saját időmből, és egy fenyő / Lányomait követve beléptem / A zuzmók idejébe, a fényébe, hattyúkéba.” (*Hószobrok*) Az időérzékelés szempontjából figyelemreméltó az alábbi részlet is, szokatlan, már-már nyelvhelyességi kérdéseket felvető megfogalmazása miatt: „valami időben valami időtlent”. (*A jég minimálzenéje*) Tudniillik egy DVD borítóján szétterjesztett

angyalszárny látható, s bár a lírai alany nem tekint rá, így is érzi „szelét”, megérzi az időben az időtlenséget.

Főntebb azt írtam, hogy a szerző új könyvében vékony jégen táncol. A jég azonban valójában csak látszólag vékony. Acsai Roland költői tudása teszi biztonságossá. S ha néhol, miként láttuk, meg is reped a jég, soha nem fenyeget azzal, hogy beszakadna: inkább érdekesebbé válik mintázata.

ACSAI ROLAND

Két ég satujában

*Az esti bevásárlás előtt lementünk
Egy tóhoz,
Ahol addig még nem jártunk,
És megálltunk a magányos
Stégen –*

*Fejünk fölött súlyos,
Sötétkék felhőtömeg lebegett,
Akár egy méretre vágott
Acéllemez.*

*A tó lúdbőrös vize olyan pontosan
Tükrözte az eget,
Hogy el sem lehetett dönteni,
Merre van a fent,
Merre a lent.*

*S a horizont alján,
A kettő közötti keskeny,
Fényes sávban
Egy gyár épülete derengett fémesen.*

*„Csak Finnországban látni ilyen metafizikus
Gyárakat” – gondoltam,
Ahogy ott álltunk a stégen
Egymás mellett,
Két ég satujában.*

Fotó: Jason Reed/REUTERS/Vándorkő

BOMBERA KRISZTINA [199]

„Ha hazamegyek innen, jobb ember leszek” — mondta nekem egy könnyező fehér férfi a tömegben a washingtoni Lincoln-emlékmű előtt. Ma a legcinikusabb bolygólakók is tudják: a férfi ott Washingtonban nem viccelt, nem gúnyolódott, nem volt részeg és nem volt bolond. Ezt az amerikaiak most nagyon-nagyon komolyan gondolják.

ACSAI ROLAND: KÉT ÉG SATUJÁBAN
Palatinus Kiadó, Budapest, 2008.

▶ A férfi — Barack Obama elnöki beiktatására — Oklahomából érkezett a feleségével. Korábban mindketten önkénteskedtek a kampányban. Mivel pénzt nem tudtak feljárnani, az idejüket adták: hétvégenként megadott körzetekben ajtókon kopogtattak, arról győzködtek az embereket, miért érdemes Obamára szavazni novemberben. Beiktatását szinte személyes sikerként élték át.

A feketék érzelmeit, érzelmi hullámzását pedig már a kampányban is szívszorító volt látni, nemhogy január huszadikán Washingtonban. A taxist, aki egy éve még azt mondta nekem, azért szavaz az előválasztásokon inkább Hillary Clintonra, mert kizárólag neki lehet esélye, hiszen egy feketére nem szavazna Amerika. És különben sem szeretné, ha ezt az Obamat lelőné, olyan jó srácnak tűnik,

„A feketék érzelmeit, érzelmi hullámzását pedig már a kampányban is szívszorító volt látni, nemhogy január huszadikán Washingtonban.”

vonuljon inkább szépen, időben vissza. Vagy a másik taxist, aki — miután már Obama volt az elnökjelölt — azt mondta, soha olyan udvariasan nem közlekedett kocsival, mint amióta Obama-matrixa van a kocsiján. Hiszen ha ő agresszív sofőr, az elnökjelöltje miatta szavazókat veszíthet. Megpróbált jobb ember lenni...

Ha Barack Obamának sikerül életben tartani ezt a bizarrnak tűnő fogadalmat, amit amerikaiak milliói most kítűztek maguk elé, akkor talán elbíra azt az iszonyú nyomást, ami alá ugyanezek az emberek helyezték: váteszt látnak benne, aki ismeri a gyógyírt a világ összes bajára. Pedig Obama soha nem játszott megváltót. Nem is vágyott erre a szerepre. Ezért mondja el most mindennap az amerikaiaknak és a világnak: csak együtt mászhatunk ki a gödörből, csak közös erővel tisztulhatunk meg és juthatunk egyről a kettőre.

Persze ne gondoljuk, hogy az Obama-rajongók virágot szóró, mosolygó hippik lettek valamiféle személyi kultusz hatására. Meglepett az utálat intenzitása, amivel Bush-elnököt búcsúztatták Washington egy-egy terén a beiktatás előtti napon. Az egyik helyen például a tömeg egy hatalmas Bush-gumibabát dobált régi, rossz cipőkkel, ahogy azt az iraki újságírótól láttuk. A másik helyen „Van egy álmom” plakátot árultak, de nem Martin Luther King szerepelt rajta — pedig aznap pont

az ő születésnapját ünnepelte Amerika —, hanem Bush és Cheney, börtönben.

Talán az sem függ össze annyira Obamával, hogy január huszadikát az elképesztő tömegben mindenki sérülés nélkül átvészelte. Régóta úgy sejtem, hogy a többmillió események kulturált lebonyolíthatósága az amerikai néplelek sajátosságából fakad: nekik egyszerűen nincs tömegiszonyuk. Birka módra, türelmesen, fegyelmezetten és udvariasan állnak mindig, minden sorban — buszmegállótól rockkoncertig. Olyan szituációkban, amelyekben normális európai ordítva menekülne, de minimum lázongana — vagy a veséjében könyöklők, vagy a szervezők ellen. Már a denveri demokrata konvención is megdöbbentem, ahol Obama beszéde napján a stadionnál hat órát álltam, szinte egy helyben, a tűző nyári napon, egy elképesztő, elégedett, csöndes tömegben. „Ha vizen kell járnom, akkor is ott leszek ma este, semmi nem ronthatja el most a kedvem” — mondta egy asszony mosolyogva, pedig épp akkor döbbent rá, hogy a kakaócsigaként forgó tömeg részeként, a rettenetesen rossz szervezés miatt, négy órája csak egy helyben toporgott.

Washington sem volt jobb, biztonsági kapuból lehetett volna jóval több, a sorok hajnali négytől bőven a beiktatás utáni órákig utcákon át kígyóztak. A legtöbben tudták: valószínűleg semmit nem látnak

„...váteszt látnak benne, aki ismeri a gyógyírt a világ összes bajára. Pedig Obama soha nem játszott megváltót. Nem is vágyott erre a szerepre.”

majd, ezért hoztak kistévét, kistrádiót, ennivalót, természetesen meleg kávét. De a kérdésemre, hogy miért nem kényelmesebb egy pohár pezsgő mellett otthon nézni a tévét a fagyban való ácsorgás helyett, mindenki ugyanazt felelte: „ami itt zajlik, történelem, és részese akarok lenni.”

„Ami itt zajlik, történelem” — ismételte, nagyon halkán, ugyanezt a mondatot az este egy washingtoni ismerősöm az egyik bálon, amelyet hagyományosan a frissen beiktatott elnök tiszteletére tartanak. Ismerősöm holland diplomata, régóta él és dolgozik Washingtonban. Sok korábbi elnök beiktatásakor húzott már szmokingot, hogy hivatali kötelességből koccintson a nagystélyis washingtoni elittel. „Minden más, mint eddig” — tette hozzá, miközben a színpadon reppelő fiút hallgattuk.

„Elvégzem az egyetemet, mindenből ötöst kapok” — kiabálta a fekete fiú a refrént, amit a kiöltözött báli közönség boldogan üvöltött utána. Szinte mindenki fekete volt, mindenki sugárzott, és mindenki reppelt. A srác a színpadon nagy sztár lehetett, tódultak be a szomszédos termekből az emberek, hogy láthassák. Ő volt az egyetlen, aki megengedte magának, hogy ne legyen szmokingban: rajta fehér edzőcipő, baseballsapka (persze fordítva), a zakója alatt flitteres, csillogó Obama-arc a pólóján.

„Elvégzem az egyetemet” — harsogott az ötcsillagos szálloda díszterme. Álltam a sarokban az estélyimben, nagyon fáradtan a hidegben töltött, hosszú nap után, bosszankodva saját meghatottságomon — milyen szentimentális lettem vén koromra! — miközben azt motyogtam: ami itt zajlik, történelem.

Fotó: Michi Dumke/REUTERS/Vándorkő

Fotó: Molly Riley/REUTERS/Vándorkő

Mércét adunk a világnak

Dr. Hudecz Ferencsel, az ELTE rektorával az egyetem múltjáról, jelenéről és jövőjéről, a Bölcsészkar szerepéről, az öregdiákok kapcsolatrendszeréről beszélgettünk.

GÉGÉNY ISTVÁN

„Számos művész, tudós, Nobel-díjas került ki falaink közül: Kodály Zoltán, Szondi Lipót, Békésy György, Szent-Györgyi Albert – csak néhány név az ELTE hatalmas családjából.”

– Ha néhány gondolatban össze kellene foglalnia, milyen örökséget hordoz hazánk legjelentősebb egyeteme, mit emelne ki a több évszázados ELTE-történelemből?

– Intézményünk 1635 óta meghatározó a magyar társadalomban. Számos művész, tudós, Nobel-díjas került ki falaink közül: Kodály Zoltán, Szondi Lipót, Békésy György, Szent-Györgyi Albert – csak néhány név az ELTE hatalmas családjából. Ugyanakkor azt is beszédesnek gondolom, hogy az Alkotmánybíróság megalapítása óta a testület tagjainak 70 százaléka közvetlenül kötődik hozzánk, oktatóként vagy egykori hallgatóként.

– Tud élni az ELTE ezzel az örökséggel? Aprópénzre váltható a neves öregdiákok listája, az elért tudományos eredmények összegzése?

– Múltunk orientáció lehet a jövő hallgatói számára, egyben üzenet a mának. Azt üzeni: itt képezzük a magyarországi tudományos, értelmiségi elit jelentős részét, s nem csupán időnként alkotunk nagy dolgokat. Láthatjuk, folyamatosan kiemelkedő, világszínvonalú teljesítményt nyújt egyetemünk. Napjainkban is szép eredményeket érnek el hallgatóink, oktatóink egyaránt – neves tudományos elismerések díjazottjai között rendszeresen megtalálhatóak.

– Hogyan áll helyt intézményünk az átalakuló felsőoktatás, a negatív demográfiai mutatók mellett is növekvő számú egyetemek, az újabb és újabb kihívások idején?

– Szemben az 1989-90-es tanévünk 9198 hallgatójával, az utóbbi években közel 32 ezer fiatal tanult nálunk. Ez némileg ellentmond az aktuális demográfiai folyamatnak, de tény: rövid időn belül több mint háromszorosára nőtt a magyar felsőoktatásba kerülők száma. Úgy gondolom, ez önmagában pozitív, hiszen egyre többen tudnak egyre többet, nő a magasan képzett emberek aránya. Jogosan vetődik fel a kérdés: vajon nem megy-e mindez a minőségi képzés rovására. Szeretnénk magasan tartani a mércét, ráadásul a hazai és a nemzetközi mezőnyben is jól kívánunk teljesíteni. Inter- és multidiszciplináris mesterszakjaink között számos olyan képzés akad, melyek csak nálunk indulnak. Igyekszünk lépést tartani a tudományos élet új kihívásaival is. Említhetem például a klímakutatás számára fontos meteorológusképzést, valamint az egyedülálló távol-keleti tantárgyainkat. Külön figyelmet érdemel a kizárólag nálunk megvalósuló komplex pedagógusképzés. Az óvopedagógustól a tanítón át a tanárig, az egészségesekek nevelésétől a fogyatékkal élők gondozásáig minden terület számára képzünk szakembereket.

– Egy korábbi nyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy az intézménynek „szolgáltató egyetemmé” kell válnia. Mit jelent mindez az Ön értelmezésében?

– Célunk, hogy hallgatóink olyan diplomához jussanak, amellyel magasan

kvalifikált állásokat tölthetnek be, feladatokat színvonalasan ellátva. Ehhez azonban ismernünk kell a munkaerőpiac elvárásait, hogy élő kapcsolatunk legyen annak különböző szegmenseivel. Ebben az értelemben érvényes egyetemünkre a „szolgáltató” jelző. Mert mire való a képzés? Két dimenziót különböztethetünk meg: az egyén számára lehetőséget kívánunk adni a képességek kibontakoztatására, míg a társadalom részére megoldást szeretnénk nyújtani a különféle problémákhoz. A személyes elvárások mellett tehát a társadalmi igények is orientálják képzéseinket és oktatóinkat.

– *Vajon képes-e bármely felsőoktatási intézmény akár csak egyetlen évtizedet előre látni? Hiszen egy ma indított szakon csak néhány év múlva kapnak diplomát az első hallgatók, ráadásul több év kell, amíg egy-egy új tantárgy megtalálja igazi helyét az oktatás egészében.*

– A felvétel megalapozott. A pragmatikus megközelítés mellett egyetemünk alapvető hivatása megtanítani a hallgatókat arra, hogy konkrét problémákat képesek legyenek azonosítani, körütekintően értelmezni, térben és időben elemezni, szerepet vállalni a megoldási folyamatban. Összességében tehát egy bizonyos gondolkodásmódot, attitűdöt, és nem utolsósorban egy etnoszi fogalmazzunk meg és igyekszünk átadni hallgatóink számára. Végzőseink a diploma mellé racionális, értékorientált, kreatív gondolkodásmódot is kapnak.

– *Utolsó kérdésem az időtengely vonatkozásában: melyek az aktuális kihívások hazánk legnagyobb egyeteme számára?*

– Még nem zárult le a bolognai folyamat. Miután kialakult az alapszakok rendszere — a meglévő harmincnégy mellett további szakok indítását tervezik kollégáim —, alapvetően a mesterképzésre és a PhD-képzésre koncentrálnak. Már most igen széles a kínálatunk mesterszakokból — hatvan ilyen szak indulhat 2009 szeptemberében —, ezt bővítenék tovább az interdiszciplináris mesterképzés irányába. Ugyancsak fontos a PhD-képzésben elért pozíciónk erősítése. A másik stratégiai fő irány az idegen nyelven történő oktatás rendszerének kialakítása. Több szakunkon természeténél fogva már most az adott nyelven oktatunk, de a távolabbi cél egy olyan, valóban európai mesterképzési kínálat kialakítása, melyben például a leendő Közép-Kelet-Európa kultúra szakot angolul, németül, oroszul hallgathatnák a külföldi diákok. Az idegen nyelven hozzáférhető mesterszak-portfólió kidolgozása mellett közeli szándék az ugyancsak idegen nyelvű PhD-képzések bővítése, melyekkel más országok hallgatóit tervezzük idecsábítani.

„Alumni-tevékenységünk filozófiája röviden: az ELTE orientációs pont, kulturális centrum szeretne lenni, egy olyan mérce, amelyhez bátran lehet igazodni és amelyet szeretnénk — együtt — gazdagítani.”

– *Őn elsősorban a természettudományok, konkrétan a kémia világában szerzett jártasságot, ugyanakkor rokonai között több bölcsész is megtalálható. Ha nem magánemberként, hanem intézményvezetőként tekint a Bölcsészkarra – amely az ELTE egyik erős várának számít –, hogyan látja annak szerepét az egyetem és a társadalom vonatkozásában?*

– A hasonlatot tovább fűzve az ELTE számomra egy nagyon kedves várkastély – nem valamiféle militáris képződmény, inkább kulturális központ. Remek bástyáinkat széles hidak kötik össze, így minden irányból megközelíthetőek, egymás között átjárhatóak. Egyik szép bástyánk — ahonnan impozáns kilátás nyílik — a Bölcsészettudományi Kar. Hihetetlen potenciállal rendelkezik, köszönhetően nagy elődeink évszázados munkájának. Hatvanöt nyelvet tanítanak, a tudás szédítő tárházát nyújtják a hallgatók számára. Úgy tekintek rá, mint egy rendkívül fontos, minőséget produkáló karra. Ezt mutatják az adatok. Ám számomra ennél is fontosabb: professzoraink és hallgatóink nagy elismertségnek örvendenek a világban. Nemrég levelet kaptam a NATO főparancsnokságától,

melyben dícsérik azt a bölcsész hallgatót, aki náluk töltötte szakmai gyakorlatát. Gratuláltak ahhoz, hogy diákjaink nemcsak tudásukkal, felkészültségükkel, de viselkedésükkel és kultúrák közötti közvetítői képességükkel is kitűnnek.

– *A Trefort-kert magazinnak köszönhetően ezen interjút is nagyon sok öregdiák olvassa. Az ELTE életében új lehetőség az alumni rendszer kiépítése, a Karrierközpont elindítása. Miért kedvez ez az egyetemnek, miért érdemes „visszatérniük” a végzett hallgatóknak?*

– Az alumni rendszerrel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy több karon, számos szakon már eddig is spontán szerveztek évfolyamtalálkozókat és egyéb rendezvényeket. A 2008 novemberében létrejött egyetemi alumni szervezet — saját programjain túl — ezeket az önálló kezdeményezéseket is igyekszik ernyőként összefogni, háttérrel biztosítani számukra. Az ELTE Alumni szervezet kialakítása előtt az angol és amerikai egyetemeken — így például az Oxfordban — működő hasonló szervezeteket analizáltuk, ezek nyomán hoztuk létre saját modellünket. Éltre hívtuk az ELTE Alumni Alapít-

ványt is, melyet az egyetem öt korábbi rektora alapított. Kollégáim elkészítették a honlapot (<http://alumni.elte.hu/>), ahol már az első néhány napban több százan regisztráltak — ide várjuk valamennyi öregdiákunk jelentkezését. Alumni tevékenységünk filozófiája röviden: az ELTE orientációs pont, kulturális centrum szeretne lenni, egy olyan mérce, amelyhez bátran lehet igazodni és amelyet szeretnénk — együtt — gazdagítani. Míg az alumni programok esetében az öregdiákjaink kívánnak kapcsolatban maradni velünk, addig a Karrierközpont (<http://www.karrier.elte.hu/>) esetében az egyetem a kezdeményező. Kérjük egykori hallgatóinkat, tájékozottassanak bennünket életpályájukról, sikerességükről, elért eredményeikről. Ezek a visszajelzések ugyanis befolyásolhatják képzéseink tartalmát, hiszen rávilágítanak arra, hogy mit érdemes módosítani. Az alumni hálózat kiépítése és a pályakövetés ugyan különböző, ám mindkettőnek egy a lényege: az ELTE és az itt végzett hallgatók kapcsolatban maradjanak, támogassák egymást.

Laudatio

Ő Királyi Fensége El-Hassan bin Talal herceg, a jordániai uralkodóház tagja 1947-ben született Ammanban a Hásimita családból, melynek eredete Mohamed prófétára vezethető vissza. Iskoláit Jordániában, valamint az angliai Harrow-ban és Oxfordban végezte. Itt szerzett tudományos fokozatot az orientalisztikai tanulmányok területén.

DEZSŐ TAMÁS [88]
dékán, egyetemi docens

E tanulmányok szűkebb szakmai keretein túllépve, széles körű társadalmi tevékenységével az elmúlt évtizedek során kiemelkedő szerepet töltött be nemcsak hazája, hanem az egész arab és iszlám világ, valamint Európa és Amerika kulturális, tudományos és politikai közéletében.

Hassan herceg érdeklődése és aktivitása a következő területeken nyilvánul meg: kultúra és örökség, gazdasági és regionális együttélés és együttműködés, környezetvédelem, fejlődés és oktatás, emberi jogok és nemzetközi törvényesség, vallások közötti párbeszéd, tudomány és technológia, univerzalizáció és globalizáció, hátrányos helyzetű csoportok és a szegénység.

A fenti témákban írt cikkei, tanulmányai, a legkülönbözőbb nemzetközi fórumokon elmondott beszédei jó alkalmat szolgáltattak számára, hogy véleményét kifejtse a számára erkölcsileg is oly fontos kérdésekben, mint a humanitarizmus, az emberi szolidaritás etikája, a multilaterális, a béke kultúrája, a kultúrák közötti párbeszéd, a tudás és az innováció fontossága.

Hassan hercegnek világunkról alkotott felfogásában a humanitarizmusnak a következő elveken kell alapulnia: az élet tisztelése, a jövő generációk iránt érzett felelősség, az emberi környezet védelme, a kölcsönös érdekek által táplált emberbarátság, az emberi méltóság elismerése. A jövő szempontjából különösen fontos, hogy kialakítsunk egy globális békekultúrát az ifjúság körében és ezáltal reményt adjunk az új nemzedék számára. Mindez csak akkor valósítható meg, ha a különböző kultúrák és vallások képviselői egy termékeny dialógust alakítanak ki, melynek segítségével meg tudnak szabadulni az alaptalan előítéletektől. Ez a törekvés csak akkor járhat sikerrel, ha a tudást és az annak megszerzéséhez szükséges oktatást minden egyén számára biztosítjuk.

A különböző kultúrák és vallások közötti jobb megértés elősegítése érdekében Hassan herceg több munkájában az iszlám kultúrát kívánja megismertetni muszlim szövegből a nem muszlim nagyközönséggel. Meggyőző erővel bizonyítja, hogy az iszlám

világ vallása és kultúrája összeegyeztethető a világbékével és az iszlám alapelvei sok szempontból hasonlatosak a júdaizmusban és a kereszténységben vallott tételekkel, tehát az iszlám nem az ellenség vallása.

Hassan herceg elnöke, illetve tagja számos nemzetközi bizottságnak és szervezetnek, mint például a Római Klub, Béke és Konfliktuskutató Központ, Oklahomai Egyetem, Humanitárius Ügyek Független Irodája, Külkapcsolatok Tanácsának Nemzetközi Testülete, a Nukleáris Fenyegetés Igazgatótanácsa, a Nemzetközi Válságcsoport Végrehajtó Bizottsága, az UNESCO-hoz tartozó Kultúra és Fejlesztés Nemzetközi Bizottsága, valamint az ugyancsak az UNESCO-hoz tartozó Nemzetközi Vallásközi Tanácsadó Bizottság.

1982-ben megalapította a Forum Humanum-ot, mely a fiatalság problémáival foglalkozik. 2002-ben létrehozta a Nemzetközi Kultúrák Alapítványát (International Cultures Foundation) a kultúrák közötti jobb megértés támogatására.

Hassan herceg tevékenységét számos egyetem ismerte el Amerikában, Angliában, Németországban, Törökországban, Pakisztánban díszdoktori címmel. A herceget baráti szálak fűzik Magyarországhoz is. 1997-ben ő volt a fővédnöke, Göncz Árpád akkori köztársasági elnökkel együtt az Egyetemünk által rendezett nemzetközi orientalista kongresszusnak (ICANAS).

Mindezek alapján én, Dr. Dezső Tamás, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja mint felavató, tisztelnél fogva, az orientalisztika terén kifejtett tevékenysége jutalmául Önt, El Hassan bin Talal a bölcsészettudomány honoris causa doktorává avatom és felruházom mindazokkal a jogokkal, amelyek a törvény és a szokások erejénél fogva a díszdoktorokat megilletik. Kívánom, hogy az egyetemünk által adományozható legmagasabb kitüntetés birtokában még hosszú ideig fejtsen ki áldásos tevékenységét hazája, az emberiség — és immár egyetemünk javára is.

Úgy legyen!

A „magyarok barátja”

Göttingen csaknem kétszázötven esztendeje a külföldre utazó magyar diákok, tudós értelmiségiek szellemi fellegvára. A XVIII. század második felében a város 1734-ben alapított egyeteme vonzotta a magyarokat. A korabeli Európa legmodernebb univerzitásának számító protestáns intézményben 1767 és 1808 között közel háromszáz „Hungarus” tanult. Az oktatók között a korszak új tudományainak legnagyobb képviselői fogadták az ideérkező diákokat: August Ludwig Schlözer, a történettudomány, Christian Gottlob Heyne, a klasszika-filológia, Georg Christoph Lichtenberg, a fizika és a matematika professzorait a mai napig a „magyarok barátjaként”, az egykori diákok mentoraiként tartjuk számon.

KRÁSZ LILLA [95]
egyetemi adjunktus

A magyar történészek számára a XX. század utolsó harmadától az 1956-ban alapított Max-Planck Institut für Geschichte volt az a szellemi műhely, ahol az intézet 2006-ban bekövetkezett bezárásáig a XVIII. századi elődökhöz méltó támogatók működtek. A támogatók közé tartozik Hans Erich Bödeker, aki a XVIII. századi európai kultúrkapcsolatok és mentalitástörténet kutatásának Európában és Európán kívül is általánosan elismert szaktekintélyeként, a göttingeni egyetem múltbéli európai kulturális kisugárzásának elismert kutatójaként meghatározó szerepet játszott abban, hogy Göttingen és a magyar szellemi élet kapcsolatai az 1980-as évek derekán újraéledtek és elmélyültek. A Max-Planck Institut für Geschichte fennállásának utolsó húsz évében — az intézetet hosszú időn át igazgató Rudolf Vierhaus professzor mellett — ő tett legtöbbet azért, hogy közel ötven magyar ösztöndíjas tölthetett el egy vagy több hónapot ebben az egyik legnevesebb németországi történeti intézetben. A magyarországi ösztöndíjasok általa kiemelten támogatott göttingeni kutatásai nyomán komoly értékekkel gazdagodott a magyar történet- és irodalomtudomány.

Am nemcsak a magyar kutatók göttingeni tanulmányújtait egyengette és tartott fenn különösen jó szakmai és emberi kapcsolatokat a magyarországi ösztöndíjasokkal, hanem Magyarországon is „ápolta” a német-magyar kultúrkapcsolatokat. Tudósként 1987-ben járt először Budapesten, amikor H. Balázs Éva professzor meghívására részt vett az akkor Magyarországon rendezett hetedik nemzetközi felvilágosodás kongresszuson. Ezt követően rendszeresen tartott előadásokat egyetemünkön és a történettudomány több más kutató- és oktatóműhelyeiben, mint a Central European University, a Collegium Budapest, az MTA Történettudományi Intézete. Magyarország és különösen egyetemünk iránti elkötelezettségét mutatja, hogy az ő szervezőmunkájának köszönhetően 2007 tavaszán a Történeti Intézet könyvtára mintegy háromezer kötettel gazdagodott. A kötetek részben saját, részben Rudolf

Vierhaus gyűjteményéből, részben pedig a Max-Planck Institut für Geschichte kiadványsorozatából kerültek egyetemünkre — egyedülálló kora-újkori egyetemes történeti különgyűjteményt képezve.

A Göttingát megjárt történészek számára külön megtiszteltetés és öröm, hogy 2008 májusában Hans Erich Bödeker az ELTE Bölcsészettudományi Kar tiszteletbeli doktora közé választhatta.

A BTK-ra mindig van időm

Valljuk be: nem ismerjük még azokat az alumnusainkat, akiket a Bölcsészkar iránti elkötelezettségük készített arra, hogy ne csak erkölcsileg és szóban támogassák egykori egyetemüket. Közülük — mert bizton reméljük, hogy többen is vannak — Kiss Róbert Richárddal [’94] beszélgettünk.

KISS JENŐ
egyetemi tanár, akadémikus

Kiss Róbert Richárd

– Mikor, milyen szakon folytattad egyetemi tanulmányaidat a pesti Bölcsészkaron?

– A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején tanultam itt magyar–történelem szakon, majd ezt követően a doktori iskolát is elvégeztem.

– Mit adott Neked az egyetem mai szemmel nézve? Kellett, hogy adjon valamit, hiszen sikeres ember lettél!

– Legfőképpen emberséget. Olyan tanárok oktattak, akikről nem csupán szakmai intelmeket, hanem annál sokkal többet kaptam. Megtanultam színvonalas tudományos anyagokat készíteni, használni a már megtanultakat, következtetéseket levonni. Főként az tetszett, hogy nem volt kényszer, félelmetes számonkérés, hanem kialakulhatott az adott téma iránt érdeklődőkkel olyan tanár–diák viszony, mint a jedik között a Csillagok háborújában.

– Mi vonzott a nyelvészethez? Azért is kérdezem, mert ebből szerezted a doktori címet.

– A nyelvészet és az irodalom egyaránt érdekelt. A nyolcvanas évek végén nyertem az országos diákírók–diákköltők verseny próza kategóriájában, a nyelvészeti OKTV-n bejutottam az

„Bill Gates mondta egyszer, hogy a társadalomtól kapta gazdagságát, így természetes, hogy vagyonának egy részét visszaosztja a társadalomnak.”

első tízbe, ezért azt gondoltam, mindegyik területen lehetek sikeres. Az ELTE diákjaként azután első díjat nyertem az OTDK-n. Emlékszem, egy másik szekcióban Laczkó Kriszta is nyert. Szegeden volt az országos döntő, és amint hazatértem, el akartam mondani a hírt felkészítőmnek, Keszler Borbálának. Még nem volt akkoriban mobiltelefon, úgyhogy lementem a kollégium egyetlen telefonfülkéjéhez — amely rendszerint elnyelte a pénzt —, bedobtam az első érmét, szétkapcsolt. Utána a másodikat, azt is benyelte. Végül az utolsó érmével sikerült telefonálnom, és elmondanom a hírt. Másnap mindenki gratulált az egyetemen. Azt hiszem, ez fontos volt ahhoz, hogy még jobban megszeressem a nyelvészetet. Egyébként volt olyan időszak, amikor egyszerre voltam demonstrátor a Felvilágosodás- és Reformkori Magyar Irodalom és a Mai Magyar Nyelvi Tanszéken. Nagyon fontos volt számomra az is, hogy szerettem a tanáraimat, és a döntésben közrejátszott, hogy a nyelvi tanszéken kivétel nélkül mindenkit. Keszler Borbála, Kiss Jenő, Szathmári István, Fábián Pál, Rácz Endre, Pusztay János, Máta Márta óráit igen kedveltem, de az „új generáció”, Tolcsvai Nagy Gábor, Balázs Géza, Juhász Dezső szemináriumait is élveztem — és bocsánat, hogy mindenre nem emlékszem. Az irodalmat illetően annyit azért hadd tegyek hozzá, hogy Wéber Antal professzorhoz jártam regényelemzésre: ezt sem felejttem el soha. Történelemből meg Gericss professzor családiás

„Bármilyen a hangulat, bármilyen a gazdasági vagy politikai helyzet, ha valaki szeretné elérni a céljait, képes lesz rá! Manapság rengeteg felesleges dolgot átveszünk Amerikából. Vegyük át inkább az önbizalom kialakításának módszerét! Végül is az itt tanulók az ország legnépszerűbb egyetemén vannak! Ki akarja átformálni a világot, ha nem ők?!”

óráit szerettem. Életemben olyan gyorsan és annyit nem olvastam, mint egyetemi éveimben. De egy szónak is száz a vége, a nyelvészet mellett döntöttem, főleg Keszler Borbála végtelenül logikus és precíz órái miatt is. Mintha azokat nekem találták volna ki. Ráadásul a versenyeken elért sikereim visszaigazolták, hogy a tanultakat kamatoztatni is tudom.

– Minden félévben tartasz egy nyelvészeti órát a magyar szakos képzés keretében. Mi készíted erre?

– Még demonstrátorként kezdtem el tanítani, eleinte mondattant és szintagmatant. Később retorikát, helyesírást, de sok szakszemináriumot is tartottam már, főleg a köszönésformák témakörében, sőt rádiós kommunikációt is oktattam. 1992 első féléve óta tanítok az egyetemen, most lesz tizenhét éve. Egyszerűen szeretem csinálni. Mivel a média területén tevékenykedő nemzetközi vállalatcsoporthoz tagjaként, újságíróként megírtam néhány könyvet, kaptam Pro Európa-díjat és Pulitzer-emlékdíjat is — sok helyre hívnak oktatni, egyetemekre, főiskolákra. Az ELTE azonban örök szerelem, erre mindig van időm, másra meg sajnos alig.

– Akik ismernek az egyetemen közelebből, azok tudják, hogy bőkezű adományozóként támogatsz a magyar nyelvészeti tanszékeket. Ezzel a régi alumnusok szellemiségét és tetteit idézed. Hogy is van ez?

– Mivel nemzetközi vállalatcsoporthoz szponzorációs keretében felosztásakor kikérlik a véleményemet, természetesen, hogy segítünk, ha tudunk. Így támogatjuk a Magyar Nyelvőr kiadását, bizonyos nyelvészeti kiadványok közzétételét, a nyelvjárásgyűjtő körutakat, a nyelvészeti fórumokat, a helyesírási versenyeket. Tudjuk, ha a Barátok közt forgatását szponzorálnánk, akkor nagyobb médiaértéket kapnánk. Ez azonban nem erről szól. Bill Gates mondta egyszer, hogy a társadalomtól kapta gazdagságát, így természetes, hogy vagyonának egy részét visszaosztja a társadalomnak. Ez icpiciben, de itt is igaz. Ha innen kaptam oly sokat, akkor, ha befolyásom, hatásom van rá, segítek — ez a legkevesebb.

– Gondolod, hogy a példa ragadós lesz?

– Remélem, hogy igen, bár tudom, hogy sokszor nem a szándék hiányzik. Kevés az olyan cég, amely megteheti Közép-Kelet-Európában, hogy

Kinában, a Nagy Falon

támogatási rendszerében azonnal nem visszatérülő, kommunikációs érték nélküli tevékenységet segítsen.

– Hallgatóinkkal kapcsolatban vagy, mit mondasz nekik a mai magyar valóságra gondolva?

– Büszke vagyok arra, hogy tanítottam már magyarországi vállalatok igazgatóit, vezérigazgatóit, olyanokat, akik ma sikeres állami vezetők, üzlemberek, pedig nálam fiatalabbak. Az újaknak pedig csak annyit mondom, hogy fel a fejjel. Bármilyen a hangulat, bármilyen a gazdasági vagy politikai

helyzet, ha valaki szeretné elérni a céljait, képes lesz rá! Manapság rengeteg felesleges dolgot átveszünk Amerikából. Vegyük át inkább az önbizalom kialakításának módszerét! Végül is az itt tanulók az ország legnépszerűbb egyetemén vannak! Ki akarja átformálni a világot, ha nem ők?! ■

Amerika visszainteget

VARGA ZOLTÁN [08]
doktorandusz

Herendi Gábor 2001-ben készült filmje, a megérdemelten nagy sikert aratott *Valami Amerika* megmutatta, hogy a kabarétréfákból építkező, és/vagy remake-ként tető alá hozott (megfáradt hazai vígjátékoknak (mint például az ezredfordulós *Hyppolit* és a *Meseautó*) igenis van alternatívája. A *Valami Amerika* sikerreceptjében külön üdvözlendő volt a lendületes tempón és a poénok remek időzítésén túl az a tény, hogy a közönség megnyeréséhez nem kell szükségszerűen ahhoz az alpári humorhoz fordulni, amely mind a mai napig oly divatos a tengerentúli sikerkomédiákban (lásd a Farrelly-fivérek vagy Rob Schneider

munkásságát): kifinomultabb humorban utazik. Nyolc év elteltével azonban nemcsak a készítő humorát tesztelhetjük újra a *Valami Amerika 2*-ben, hanem a folytatásokkal kapcsolatos várakozásainkat, kételyeinket és reményeinket is mozgósíthatjuk.

A folytatásokat alapvetően a filmgyártás ipari logikájának jelenségeként szokás elkönyvelni: nyereségvágyból elkövetett munkákként, amelyek mögött nem az eredeti koncepció továbbgondolását kell fürkészni — a pénz diktálja a folytatásokat, nem az ihlet. Ez viszont olyan leegyszerűsítő felfogás, amely könnyen továbbmegy számos folytatás vitathatatlanságát érdeme mellett. Gondoljunk azokra az esetekre, amikor a második részt többre értéklik, mint az első opuszt (ilyen a *Frankenstein menyasszonya*, *A Keresztapa II.*, *a Mad Max II*). Sokszor a folytatás kihívóbb lehet előzményénél, ha kibontakozhat vagy akár látványosan más irányt vehet mindaz, ami kezdetben csak ígéret volt, mint azt a *Gonosz halott 2.*, a *Psycho III* vagy *A Batman visszatér* példázzák. Sőt, olykor még a kereskedelmi szempontokat másodlagosként kezelő művészfilmeknek is készül folytatása (például a *Mielőtt felkel a napot* követő *Mielőtt lemegy a nap*, vagy a *Henry*

Foolra felelő *Fay Grim*). Ha statisztikailag a folytatások zöme csakugyan érdektelenebb is az eredeti műnél, a fenti esetek is sejtetik, hogy ez nem az egyetlen lehetőség: a folytatások dilemmája az ismétlés és az újítás polémiájában ragadható meg, nem korlátozódik csak az előbbire.

A vígjátékok esetében a folytatások azzal az előnnyel járhatnak, hogy a már megismert karakterre még könnyebben, még kreatívabban lehet hagyatkozni — a kétbalkezes Clouseau felügyelő alakját elég az első részben kidolgozni, a folytatások ezt ragozzák tovább (*Rózsaszín Párduc*-széria), de gondolhatunk a zsörtölődő öregurakra is (*A szomszéd nője...*-filmek) vagy a lökött Griswald-famíliára (*Vakáció*-filmek). Az utóbbira emlékeztethet a *Valami Amerika* visszatérő fivértriója (Ákos, Tamás és András) — valamint a hozzájuk kötődő karakterek többsége —, s nekik kell új figurákkal osztozni a játékidőn, régi-új kihívásokkal szembesülve.

A *Valami Amerika 2* azért is örömteli teljesítmény, mert a magyar tömegfilm még az életteli vígjátékoknál is kevesebb érdemdús folytatást tud fölmutatni. A közelmúltból szomorú alkotói fiasok a *Macskajogó 2* – *A Sátán macskája*, amely

„A *Valami Amerika 2* azért is örömteli teljesítmény, mert a magyar tömegfilm még az életteli vígjátékoknál is kevesebb érdemdús folytatást tud fölmutatni.”

Emberi színjáték

FORGÁCS NÓRA KINGA
egyetemi hallgató

Goda Krisztina rendező és Divinyi Réka forgatókönyvíró tavaly decemberben ismét a nézői igényeket szem előtt tartó, színvonalas filmmel jelentkezett. Ezúttal nemcsak az intelligens szórakoztatás volt a céljuk, hanem a műfajok keverésével kísérleteztek, és az emberi (ön)ámítás lélektanát vették górcső alá, így helyezve magasabbra a léceket.

Hősük, akár a *Csak szex és más semmi* ünnepelt színpadi férfisztárja, ezúttal is profi játékos, ám nem a színház színjátékot legitimáló mikrovilágában, hanem a mindennapi életben veti be így már erkölcsileg és büntetőjogilag is aggályos eszközeit. A Goda–Divinyi univerzumban

tehát átveszi a színész helyét a szélhámos, ami izgalmasabbra hangolja a sztorit, és ezzel párhuzamosan sötétebbre színezi a világról alkotott képet.

Farkas Gábor (Nagy Ervin) házasság-szédelő alak, aki egykori nevelőintézeti barátja, Tibi (Trill Zsolt) segítségével viszi véghez egyre nagyobb nyereséggel kecsegtető akcióit. A siker képlete egyszerű: a megfelelő alany kiválasztása után már csak egy hidegfejű terv minden részletre kiterjedő kivitelezésére van szükség, és természetesen az érzelmek teljes kizárására. Gábor a kétszemélyes csapat agya és egyben a csaló-hódító, bravúrosan és minden váratlan fordulatra felkészülve

„A vígjátéki hagyományoknak megfelelően a karakterek kellően markánsak és egyszerűek, a helyzetek is kiélezettek...”

azonosul az áldozatok rejtett vágyai által festett ideálokkal, hogy ne csak a bizalmukat nyerje el, hanem a bankszámlájukon tartott összeget is könnyedén megszerezhesse. Tibi, az operatív kolléga pontos időzítéssel készíti elő a terepet, és erősíti meg társát az éppen aktuális hamis szerepekben. A motiváció egyfelől triviális, a két nevelőintézetben felnőtt fiú a pénzre és egy házra hajt, hogy nekik is legyen „valamijük”, ők is „valakikké” váljanak ebben a materialista világban.

Másfelől azonban a két srác életében a nincstelenség is nagyobb traumának tűnik a szeretet hiánya, Gábor esetében az egyre növekvő becsvágyon túl éppen ez vezet a Nagy Meló tervéhez és Hannához

(Hámori Gabriella), a félbetört karriere miatt megzuhant balerinához. Gábor először a megemelt tét izgatja, majd döntései felett átveszik a hatalmat az érzelmek, és kicsúszik a kezéből az irányítás.

„...a Valami Amerikának nemcsak színvonalas ismétlését, hanem kreatív továbbgondolását is köszönhetjük a folytatásban.”

Budapest Film

méltatlannak bizonyult az eredetihez, míg másfél évtizede a *Megint tanú* vetett árnyékot legendás előzményére. A *Valami Amerika 2* ellenben maximálisan kiállja az alapfilmmel való összevetés próbáját, sőt, némely tekintetben talán még le is körözi azt. Miként az első rész is a tartalmas szórakoztató film iskolapéldája lehetne, úgy a második sincs híján sem ötleteknek, sem lendületnek. Ami az utóbbit illeti, a folytatás még jobban előtérbe állítja rendezője klipfilmes tapasztalatát és képességeit – ezúttal a Várnai-fivéreknek egy Amerikában megbukott, ám Budapesten (látszólag) sikervárományos musicalt kell színpadra állítaniuk. Korábban Tamás, a filmbeli rendező reklámokat forgatott, állítólagos tehetségét csak ígéretesnek mondott forgatókönyve, a *Bűnös város* sejtette. A *Valami Amerika 2* rögtön a film lottónyereményből finanszírozott realizálásával nyit, leleplezve, hogy a Scorsese- és Ferrara-filmekre emlékeztető cím mögött valójában Tarr Béla műveire hajazó önmarcangoló fekete-fehér művészfilm(!) rejlik. Bukik is hatalmasat. A siker, pénz, csillogás hármásától megfosztott fivérek azonban rövidesen rátalálnak az első részben megismert szélhámosra, Alexre

és Ákos vele együtt lelépett barátnőjére, Timire. Alex intrikái következtében kötnek ki a fiúk a szindarab megrendezésénél, melyet egy valódi gengszter, a fél Balatont a markában tartó Bala finanszíroz. Az első rész csalásba és ámtásba kifuttatott végkifejletéhez képest itt fölerősödik a potenciális bűntügyi vonal: a maffiózó színpadi főszereplővé avanszált lánya, Vivi és különösen annak marcona testőre a film legizgalmasabb új szereplői, s a körjük szőtt cselekményszálak (elsősorban Vivi és András románca) támogatják meg a show előkészítésének többé-kevésbé klisészerűen működő folyamatát (ezek a panelek jórészt a klasszikus show-musical hagyományaira és Mel Brooks *Producerek*jére vezethetők vissza). A zenés előadás számos remek lehetőséget nyújt a *Valami Amerika 2* alkotóinak, hogy észrevétlenül átjárhatóvá tegyék a játék- és klipfilm, illetve a vígjáték és zenés film határait. Míg a koncert- és egyéb klipjelenetek itt-ott kissé kilógtak az előzményfilmből, itt ezek megfelelő helyre kerültek, s megjegyzendő, hogy erotikus töltésük sem csekély. (Hasonló és igen szellemes „határátlépés” a prológusban az első rész összefoglalása, képregényes formában.) A főszereplőkön túl az egykori

epizodisták is fölbukkannak (például Gesztési Károly macsója, Reviczky Gábor rendőre), de a legbájosabb újrászás alighanem a kék majomjelmezű – a mókás figura köré épített poénok szinte emblematikusan összefoglalják, hogy a *Valami Amerikának* nemcsak színvonalas ismétlését, hanem kreatív továbbgondolását is köszönhetjük a folytatásban.

Valami Amerika 2

színes magyar vígjáték, 110 perc

RENDEZŐ: Herendi Gábor

SZEREPLŐK:

Szervét Tibor (Alex Brubeck)
Pindroch Csaba (Várnai Tamás)
Szabó Győző (Várnai Ákos)
Hujber Ferenc (Várnai András)
Ónodi Eszter (Eszter)
Oroszlán Szonja (Timi)
Tompos Kátya (Vivi)
Brawley Lucia (Cinthia)
Csuja Imre (Bala)

FORGALMAZZA: Budapest Film

A *Kaméleon* részleteiben jól kidolgozott, és hozzáértően bányák a műfaji elemekkel. A *heist* filmek (az átverős-csavaros-rablásos filmek elnevezése) eszköztárát is mozgósítva enged betekintést az akciók kitervelésének és megvalósításának részleteibe, remekül időzíti a fordulatokat, megfelelően adagolja az izgalmat és a növekvő veszélyhelyzettel arányosan sűrűsödő feszültséget. A vígjátéki hagyománynak megfelelően a karakterek kellően markánsak és egyszerűek, a helyzetek is kiélezettek, minden jelenet gazdaságosan vezeti el a nézője figyelmét a gyakran meglepően gonosz iróniáról tanúskodó csattanójáig. Az ördög ez esetben tehát az összképben rejtőzik. A sztori nagy íve túlzottan is póre, a végkifejlethez vezető csavar pedig még a nyúlfarknyi, magyarázat gyanánt szolgáló flashback ellenére is kevésbé alátámasztott, és nem igazán visszaigazolható a történet addigi szövéseiből. A legnagyobb kihívás azonban az, hogy sikerül-e a sok karakterből mozaikosan összeálló Gábor figuráját hitelesre formálni, megalkotni az embert – egy fejlődő, majd válságba jutó személyiség rajzát a felvett szerepek skiccei mögött. Ez elmarad, így Nagy Ervin jelenléte ingadozó intenzitású,

az általa alakított figura egyes „fellepései” a kelletnél halványabban rajzolják ki a végkifejletig vezető erővonalat.

A film zárásában az eseményeket felvezető és mindvégig kommentáló belső narrátor megállapításai éppúgy aláhúzzák a sarkaiból kifordított tanulságot, ahogy a didaktikus vége főcímdal is, ami a kissé talán elnyújtott és egyre sötétebb végjáték tükreben nem is indokolatlan, továbbá a sztori csattanójához hasonlóan egy csepp okot sem ad a derűlátásra. Egy olyan világ képe bontakozik ki végül, amiben mindenki csalhat, a gyengébbik rajtaveszt, az erősebb mindent visz, a vereség nem elég kataritikus, a győzelem pedig nem elég édes, és ezen a síkon még a nemi különbségek is eliminálódnak. A *Kaméleon* többszörösen is beszélő címmé válik, nem pusztán ikonikusan jellemzi a középponti figurát, hanem a hős motivációinak és helyzetének bemutatását általános látletté tágító dráma értelmező szimbólumává alakul: minden ember arra vágyik, hogy egy másik ember által tartott tükörben megpillanthassa önmaga idealizált képét, az ár, amit az illúzióért fizetni kell, nem számít. Ahogyan a kaméleon mimikrije sem esztétikai indíttatású,

„Egy olyan világ képe bontakozik ki végül, amiben mindenki csalhat, a gyengébbik rajtaveszt, az erősebb mindent visz, a vereség nem elég kataritikus, a győzelem pedig nem elég édes, és ezen a síkon még a nemi különbségek is eliminálódnak.”

HungariCom

hanem a létfenntartást szolgálja, úgy az ember is egy legalább látszatában élhető életért „játszik” és csal. Összinté érzelmekre vagy tiszta szándékokra nincs remény, a kezdetben épnek tetsző személyiségeken és kapcsolatokon is megjelennek a repedések.

Az értelmezés ilyen lehetősége és az elidegenítő végkifejlet ad egzisztenciális súlyt az amúgy a komédia, a *heist* és a thriller elemeiből ügyesen kikevert mozarabnak – ez és a komikumot konokul elkomorító szemlélet teszi bocsánatosá hibáit.

Kaméleon

színes magyar szélhámosfilm, 103 perc

RENDEZŐ: Goda Krisztina

SZEREPLŐK:

Nagy Ervin (Gábor)
Hámori Gabriella (Hanna)
Trill Zsolt (Tibi)
Kulka János (Dr. Marton)
Csányi Sándor (Márk)
László Zsolt (Szikszai)
Szilágyi István (Géza bácsi)

FORGALMAZZA: HungariCom

Első lépés az ELTE-s lét felé

ELTE-snek lenni. Ez nem egy egyszerű jelen idejű kijelentés! ELTE-snek lenni annyit tesz: az ország legrégebbi és legjobb egyetemén tanulni a múltban, a jelenben és a jövőben. Ezen írás célja nem az, hogy volt és jelenlegi hallgatóink identitását mutassam be. A figyelmet inkább a jövő nemzedékére szeretném ráirányítani.

NEMES LÁSZLÓ
az ELTE BTK Hallgatói
Önkormányzatának elnöke

Az ELTE-s lét formálisan ugyan a beiratkozással kezdődik, ám informálisan már sokkal korábban. Évekkel ezelőtt sokszor elhangzott az a kijelentés: jó bornak nem kell cégér. Úgy vélem, ez a felfogás eltűnően van. Elég csak az Educatio kiállításán való megjelenésünkre és a Nyílt Napunkra gondolni. Idén — a korábbiaktól eltérő sorrendben — január második hétfőjén került sor Nyílt Napunkra és a harmadikon az Educatio nemzetközi szakkonferenciára.

Karunkon 2006 januárjában kezdtük új struktúrában megszervezni a Nyílt Napot, melynek kulcseleme az úgynevezett központi nagy előadások tartása (amelyen a Kar bemutatása mellett minden esetben jelen voltak az OFIK, illetve az OKM vezető munkatársai), továbbá Karunk sokszínűségének leképezése. Az adott képzés oktatóinak és hallgatói érdekképviselőinek együttműködésével az országban egyedülálló módon minden induló képzésünkről — legyen az akár a legnagyobb felvételi számmal indított anglisztika BA, vagy az egyik legkevesebb hallgatót felvevő keleti nyelvek BA iránisztika szakirány — átfogó képet alkothat minden érdeklődő.

A Nyílt Nap egyik legfontosabb jellemzője a közvetlenség, vagyis oktatótól és hallgatótól — a képzéssel és a Karral kapcsolatban — egyaránt bármit kérdezhetnek. A „golyák” beszámolóiból kitűnt, hogy milyen meghatározó volt számukra az oktatók és a hallgatók együttműködése, az egyetem és a Kar iránti kötődésük. Ilyen alapokra lehet és kell építkezni!

Az Educatio a felsőoktatás seregszemléje. Annak két napján a felsőoktatásban nincs is más hír — ami a mai világban nem jelent mást, mint hogy csak az létezik, ami akkor és ott van. Egy minivásár, a szó több értelmében is. Vásár, mert az érdeklődőknek minden intézmény el akarja adni magát, és vásár, mert a kiállítók minden évben

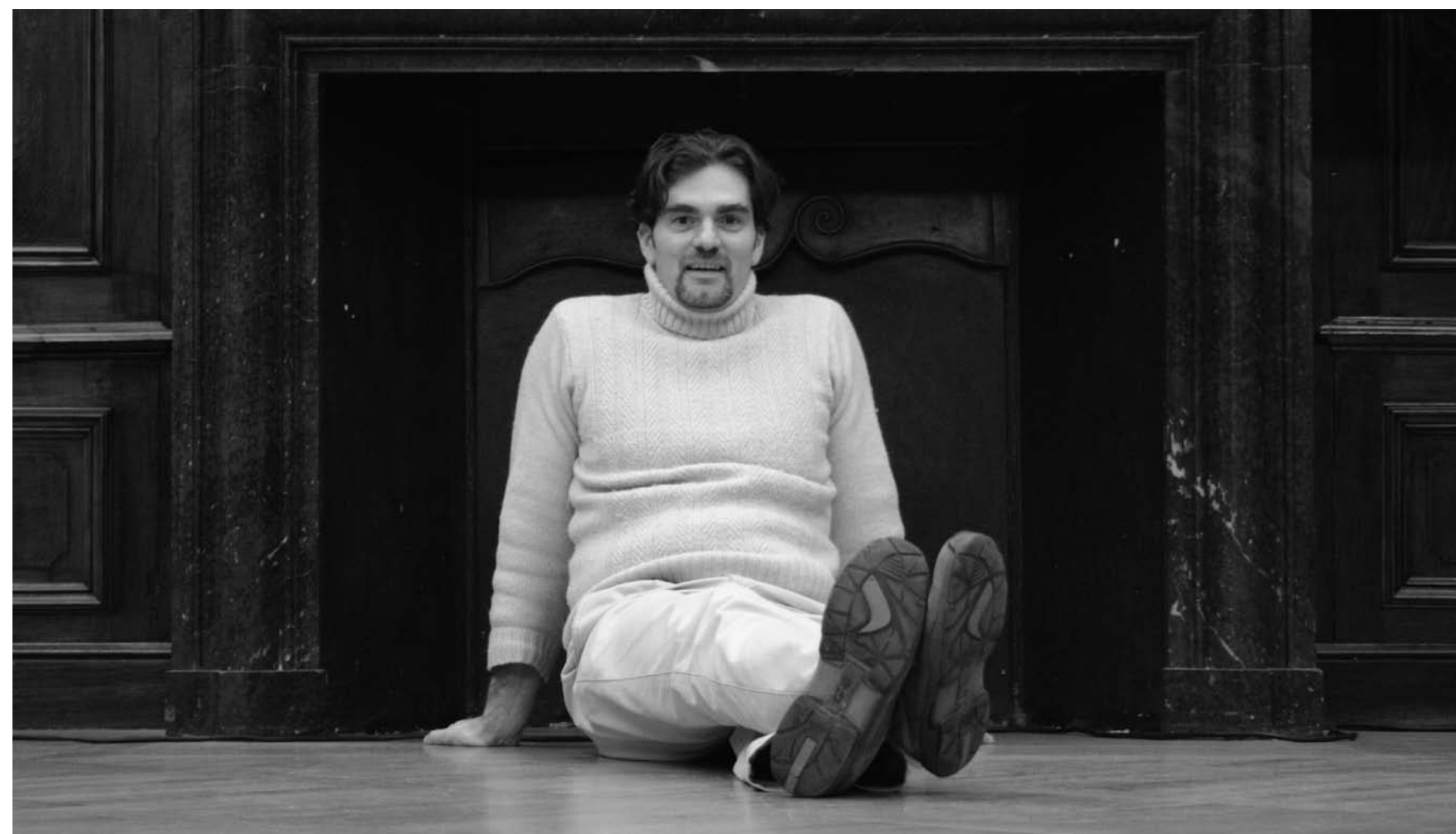
„Idén a BTK-s standot ismét közel kétezer érdeklődő kereste fel. A többség szemében látszott: igen, én is ide akarok tartozni!”

felméri a másik intézmény megjelenését, kínálatát, amely ezt követően egy évig az adott intézmény egyik legfontosabb, nem hivatalos jellemzője lesz. Mit jelent mindez? Az Educatio-n meg kell jelenni úgy, hogy a teljes körű információszórás mellett a kiállítókról az az érzés (nem magyar szó, de a feeling talán helyesebb kifejezés minderre) alakuljon ki, hogy igenis az ELTE-n tanulni, egyetemistának lenni jó.

Kisebb szünet után tavaly volt tapasztalható újra ez a teljesség. Idén a BTK-s standot ismét közel kétezer érdeklődő kereste fel. A többség szemében látszott: igen, én is ide akarok tartozni! A célunk végül is ez volt...

A jó bornak is kell cégér! Nem elég, hogy minden információt átadunk, a mód sem mellékes. Olyan ez, mint egy jó szakdolgozat: nemcsak tartalmilag, de formailag is meg kell felelnie — csak úgy kaphat jeles minősítést. A jövőben is ezen az úton kell tovább mennünk. Karunknak jelen kell lennie az év egészében, de különösen az őszi félév második felében a felvételizők köztudatában, hogy elérjük: kialakuljon bennük az ELTE-s és a bölcsész öntudat első csírája.

Nem luxus a bölcsészettudomány

REIBER GABRIELLA [06]
kommunikációs szakértő

FOTÓ: MAJOR BRIGITTA
egyetemi hallgató

Szakértelem, minőségi képzés, naprakész tudományos ismeretek: ezt nyújtja hallgatóinak a Bölcsészkar. Ahhoz azonban, hogy a nálunk tanuló fiatalokból jó szakemberek váljanak, önmenedzselés, tudatos jövőtervezés is szükséges. Minderről Nagy Attilával [02], az ELTE Gazdasági Tanácsának tagjával, az ELTE Karrierközpontjának tanácsadó szakértőjével beszélgettünk.

– Milyen szálak kötnek az egyetemhez?

– A diploma átvételét követően továbbra is szoros kapcsolatban maradtam az intézménnyel — elsősorban közéleti szerepvállalásom fűz az ELTE-hez. Tagja vagyok a Gazdasági Tanácsnak, melyet komoly elismerésnek, megtiszteltetésnek érzek. Ezen kívül tanácsadóként részt veszek a frissen alakult Karrierközpont munkájában is, illetve évek óta a Bölcsészkar egyik alapítványát vezetem. Óraadóként a PPK-n didaktika tárgyat tanítok. Főállásban viszont, egy — az ELTE-n is működő — országos felsőoktatási esélyegyenlőségi kezdeményezést, a Katapult Mentorprogramot igazgatom.

– Miként váltál hallgatóból a hallgatók menedzserévé?

– Több mint tíz évig dolgoztam a hallgatói érdekképviseletben. Az egyetemi hallgatói közéletben sokan „Faternak” hívják, ami egyrészt a koromra utal, másrészt arra, hogy sokakat én indítottam el a pályájukon. Annak idején, amikor a Hallgatói Önkormányzat elnöke voltam a BTK-n, részt vettem az ELTE három új részintézménye — a Pedagógiai és Pszichológiai, az Informatikai, valamint a Társadalom-

„A képzésben feltétlenül minőségpárti vagyok! A magas színvonalú képzés egyébként a munkaerőpiacon mindenképpen szűrő funkciót lát el: azt bizonyítja, hogy az illető jelölt képes lehet a minőségi munkavégzésre.”

tudományi Kar — kialakításában, illetve olyan feladatokat kaptam, amelyekből nem lehetett felelősséggel „csak úgy” kiszállni. Kötelességemnek éreztem az utánam következők munkáját segíteni — számtalan olyan fiatal, lelkes és hozzáértő munkatársat tudnék említeni, akik hallgatói éveik alatt beletanulva az egyetem működtetésének menetébe, diplomájuk megszerzése után itt maradtak, és jelenleg is nagyon fontos munkaköröket látnak el. Az utánpótlásképzést és a tehetség gondozást egyébként minden területen kiemelkedően fontosnak tartom. Saját közéleti szereplésemet tekintve is elmondhatom, hogy nagyon sokat számított, hogy olyan meghatározó személyiségektől, valóban „mesterektől” tanulhattam oktatáspolitikát, mint például akkori dékánunk, Manherz Károly, rektorunk, Klinghammer István, illetve Hunyady György, Bábosik István vagy Nyomárkay István professzorok. Megtanultam a felsőoktatási intézmények irányításának működtetési logikáját, elsajátítottam mindazon technikákat, amelyekkel ezt a működést befolyásolni lehet.

– Milyen feladatot lát el a Karrierközpont?

– Ennek a szervezetnek az alapjait lassan tíz éve kezdtük el építeni — abban az időben más egyetemeken és főiskolákon sorra alakultak hasonló irodák. Manapság az elhelyezkedéshez nem elég csupán szakmai szempontból minőségi képzést nyújtani. Sok esetben az önmenedzseléssel, máskor bizonyos készségek hiányával akad probléma. Végzett hallgatóink gyakran el sem jutnak a konkrét megmértetésig, az állásinterjúig. A Karrierközpont sikeréhez elengedhetetlen az összehangolt egyetemi szervezés. A keretek már adottak, azonban hosszabb idő kell ahhoz, hogy át-ítassa az egész egyetemet az új szemlélet, mely szerint a hallgatóknak el is kell helyezkedniük, és ennek eredményességét mérnünk is kell. Az iroda egyébként abban is segít majd, hogy végzett hallgatóink a számukra megfelelő állást találjanak, illetve szakmai gyakorlatukat olyan cégeknél tölthessék, amelyek a későbbiekben munkalehetőséget is kínálnak nekik. Ha az egyetem hallgatói jobb pozíciókban tudnak elhelyezkedni, nagyobb befolyással rendelkeznek, az hosszú távon ugyanazt a célt szolgálja, amiért ez a lap is létrejött, tehát egy értékes öregdiák-hálózat felépítését.

– Vajon az akadémiai képzés magas színvonalának fenntartása és az elhelyezkedéshez szükséges képességek kibontakoztatása megférnek egymás mellett?

– A képzésben feltétlenül minőségpárti vagyok! A magas színvonalú képzés egyébként a munkaerőpiacon mindenképpen szűrő funkciót lát el: azt bizonyítja, hogy az illető jelölt képes lehet a minőségi munkavégzésre. A végzettséget adó intézmények, kiemelkedő szaktekintélyeknél teljesített kreditek egyfajta referenciaként is szolgálhatnak. Társadalmi hasznosíthatóság szempontjából meggyőződésem, hogy egy fejlett társadalom számára például a Bölcsészkaron oktatott ismeretek kulturális szempontból alapvetőek. Bár nem mindig lehet forintosítani az értéküket, úgymond „mérni a hasznukat”, így fenntartásuk az állam szempontjából akár luxuskiadásnak tűnhet, rendkívül fontosnak tartom a humántudományok szerepét a minőségi értelmiségi létforma megőrzésének, fenntartásának szempontjából.

1985-ben az SZKP főtítkárává választották — az addig majdnem teljesen ismeretlen — Mihail Szergejevics Gorbacsovot. A '80-as évek közepén még nem tudhattuk, mi fog történni. Mihail Gorbacsov 1985-ben még úgy jelentkezett a nemzetközi porondon, hogy további húsz évvel meghosszabbította a Varsói Szerződést. De saját belső ellenzékét legyőzve, történelmi léptékekkel mérve, pillanatok alatt sikerült elérnie a brezsnyevi doktrína visszavonását. Ez lehetővé tette, hogy a „szovjet táborhoz” tartozó országok szabadon dönthessenek saját belügyeiről.

SZÉCHENYI ÁGNES [80]

tudományos főmunkatárs, MTA ITI

Gorbacsov két új fogalommal ismertette meg a világot: az egyik a *glasznosztj*, a másik pedig a *peresztrojka*. Az SZKP főtítkára befolyásának is köszönhetően az itthoni hatalmi harcokban a reformerok kerültek győzelmi pozícióba. 1988-ban egészségi állapotára való tekintettel felmentették Kádár Jánost pártfőtítkári pozíciójából — és kikerült a legfőbb hatalmi testületből, a Politikai Bizottságból is. Csökkentették a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok létszámát. A politikai reformok kétesélyességét jól mutatja, hogy 1989 elején Prágában még gumibottal, vízágyúval és könnygázzal oszlatták fel a folyamatosan tüntető tízezres tömeget.

1989. január 28-án a *168 Óra* című rádiós műsorban Pozsgay Imre, akkor államminiszter — kihasználva, hogy a

ANNO

1989

Foto: Tim Sheffer/REUTERS/Vándorkő

kemény vonalat képviselő pártfőtítkárra, Grósz Károly Davosba utazott a gazdasági világkonferenciára — nyilvánosságra hozta az MSZMP KB történelmi bizottságának állásfoglalását. Ez a nyilatkozat mondta ki először, hogy 1956 *népfelkelés* volt. Ez persze még mindig kevesebb volt a forradalomnál, de a mondat szimbolikusan sokat jelentett. Az 1956 tagadására épült rendszer bukása feltartóztathatatlanná vált. Februárban egy központi bizottsági határozat mondta ki a független politikai pártok megalakulásának engedélyezését. Alig egy hónap múlva létre is jött a rendszerváltás kérdéseit megvitató *nemzeti kerekasztal*. A magyar kormány ekkor hozott döntést arról is, hogy megszünteti a majd' fél országot körülölelő műszaki zárat — az úgynevezett *vasfüggönyt*.

„1989 decemberében Máltán a nagyhatalmak jóváhagyták a kis országok szabadságharcának addigra bizony nem jelentéktelen eredményeit. Húsz éve visszakaptuk a szabadságunkat.”

előtt. Szeptember 11-én tömegesen indultak az NDK-sok Ausztrián át nyugatra. Ezután milliós tüntetésekre került sor Berlinben, hiába mondta Erich Honecker még 1989 októberében is, hogy a berlini fal még száz évig állni fog — a berliniek egy hónappal később, november 10-én vésőkkel, csákányokkal vagy egyszerűen puszta kézzel nekikezdték a bontásának.

Ekkorra Magyarország államformát váltott, az 1956-os forradalom évfordulóján kikiáltották a köztársaságot.

De hogyan jutott előre Magyarország a roppant változásokhoz vezető lépcsőkön?

Liget

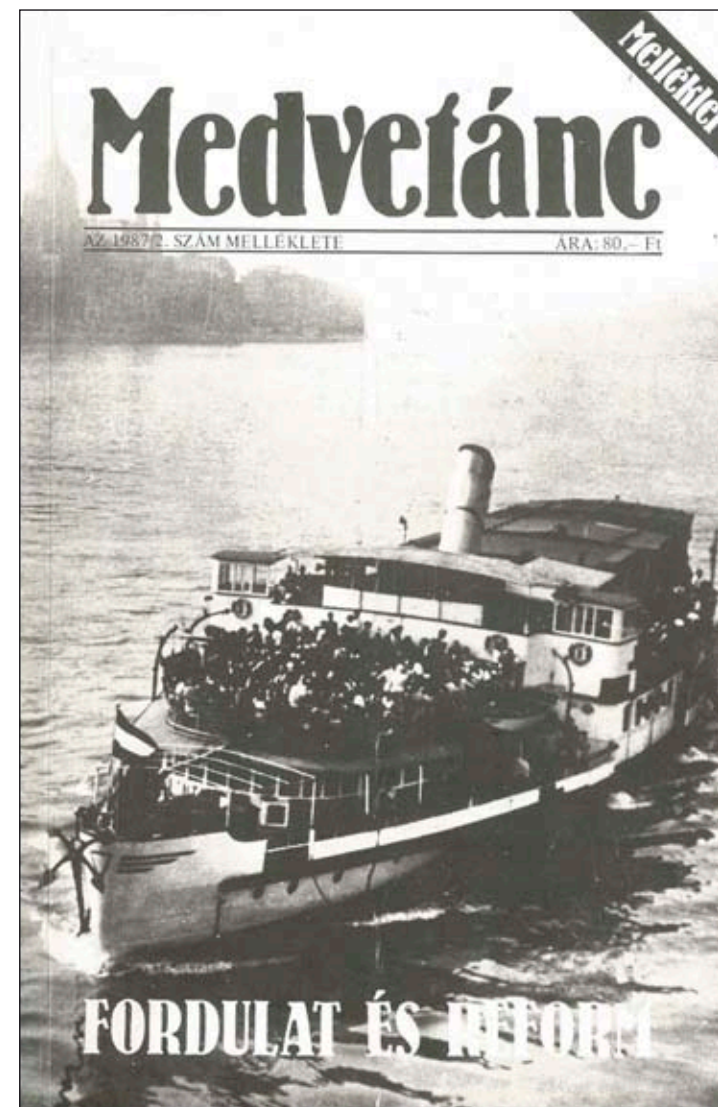
TAVASZ/1986

HORGAS BÉLA	Versek
FEKETE GYULA	Beszélgetés a »A jövő kizsákmányolásáról«-ról
LEVENDEL LÁSZLÓ	Egy ország gyógyítása
DARÁNYI SÁNDOR	Jelenések nyara
HIDVÉGI MÁTÉ	Nézd, a tenyercemre rajzoltalak
DÁVID KATALIN	Adatok a szakrális művészet ikonográfiájához
MIKLÓS PÁL	A távol-keleti modell
TÓRÓK ENDRE	A testvériségről
RÁBA GYÖRGY	Versek
BÉKÉS PÁL	És very, very a dobót a rózsaszín plüsselőfánt
MÁRTON LÁSZLÓ	Átkelés az üvegen
BOJTÁR ENDRE	Tény és vélemény
CSÓRI SÁNDOR	Versek
	A zöld ág ideje (Csóri Sándor verseiről)
LEVENDEL JÚLIA	Monológ Jókainak

Június 16-án — kivégzésük évfordulóján — újratemették Nagy Imrét és társait. A Hősök terén felállított ravatal előtt több százezer ember vonult el megrendülten.

Júliusban George Bush amerikai elnök kelet-európai körútra indult. A lengyel parlamentben elismerését fejezte ki azért, hogy a lengyelek és magyarok a könnyű siker garanciája nélkül is reformok útjára léptek. Néhány nap múlva Budapesten mondott beszédet — egy országot elvarázsolva itthon ismeretlen, könnyed gesztusával, amikor a szakadó esőben eltépte előre megírt szövegét és fejből, kötetlenül szólt az esőben ázó hallgatókhoz. „A vasfüggöny megmozdult, s ebben Magyarországa a vezető szerep” — jelentette ki. Ekkor még senki nem tudhatta, hogy ennek a lépésnek milyen gyors és messzeható következményei lesznek.

Szeptemberben a Páneurópai Piknik keretében tízezres tömeg bontotta tovább a műszaki zár maradékát Sopron környékén. Nem várt módon több száz kelet-német turista áttörte a határsorompót, s jutott át a „szabad” Ausztriába. (1989 őszén Magyarországon hivatalos becslések szerint mintegy hatvanezer olyan NDK-állampolgár tartózkodott, aki nem kívánt visszatérni hazájába. Sok ezren — lejárt tartózkodási engedéllyel — átmeneti menekülttáborokba kényszerültek.) A magyar kormányának szembe kellett néznie azzal, hogy „Kelet-Európa kilyukadt”, s arra a humánus és européer lépésre szánta el magát, hogy megnyitja a határokat az áttelepülni szándékozó kelet-németek

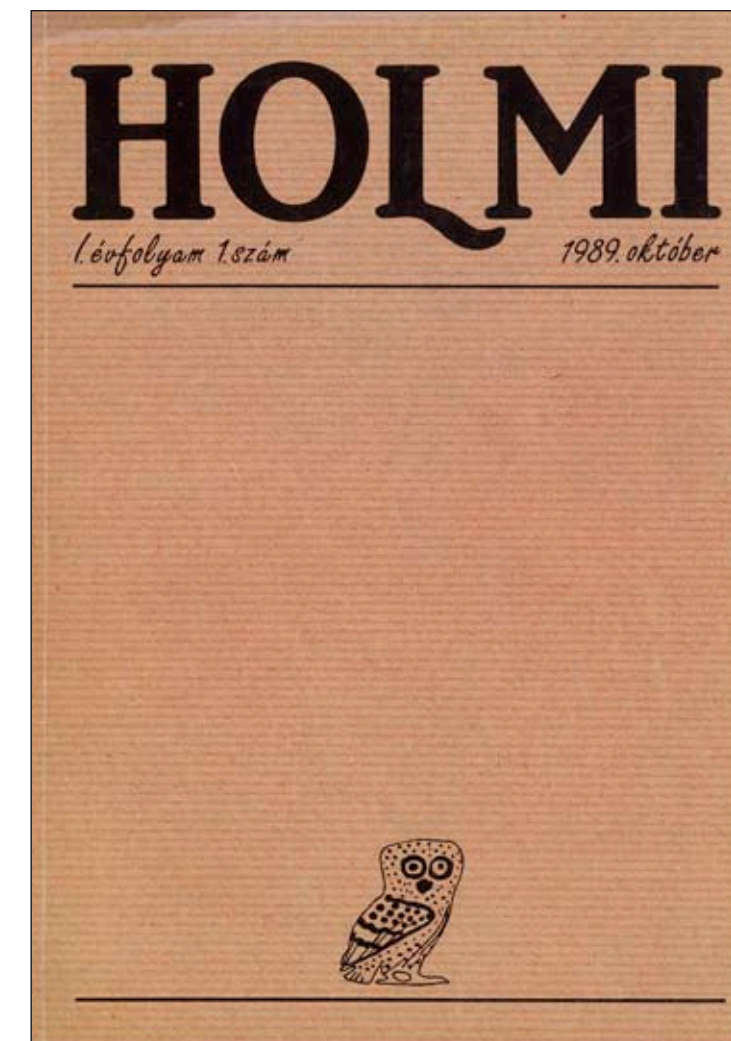

Az első jel — talán nem túlzás ezt mondani — egy vidéki folyóiratban megjelent vers volt. Nagy Gáspár Nagy Imréről szóló költeményét a tatabányai Új Forrás közölte 1984 októberében. 1985 őszén került sor a monori találkozóra, ahol a rendszerrel kritikus „népiek” és a korábbi tiltakozó akcióik miatt állásukat veszített, marginalizálódott ellenzékiek közös politikai platform kidolgozására tettek kísérletet. Az 1986-ban elfogadott sajtótörvény – burkoltan – lényegében még a szamizdatok elleni legális hatósági fellépés jogi megalapozását szolgálta. A kultúrpolitika ekkor még fegyelmezhetni vélte az irodalmi sajtót is. A *Liget* című irodalmi lap — védőernyője a Pozsgay vezette Hazafias Népfront lett volna — első számát azonnal bezúrták, mert Levendél László „Egy ország gyógyítása” című írásában az 1956-os forradalom temetetlen halottainak sorsát és végtisztességét reklamáta. Persze ekkoriban nem volt szokás írásba adni a betiltás okát, így a szerkesztők is a szóbeszédből értesültek az igazi okról. A szegedi *Tiszatáj* működését a Politikai Bizottság függesztette fel, de a nagy tiltakozásnak engedve fél évvel később újra engedélyezte működését. A kis példányszámú, de a fiatal értelmiség körében mértékadónak tekintett *Medvetánc* vállalta a kockázatot, publikálta a „Fordulat és reform” című politikai elemzősorozatot. A szöveg megfogalmazásából alakult meg 1988-ban a Nyilvánosság Klub. Foglalkozástól függetlenül csatlakozásra szólítottak fel mindenkit, akinek fontos lett a szólás- és informá-

ciószabadság. Az újságíró-szövetség ekkor közel négyezer tagot számlált – de mindössze százharmincan léptek be a szervezetbe.

1988-ban indult meg a *Hitel* című lap. Hét évet vajudott a terv, míg valósággá vált. Még 1982 novemberében, Illyés Gyula 80. születésnapján határozták el a „népiek”, hogy egy, a hatalom által sokkal kevésbé kontrollált irodalmi folyóiratot alapítanak. Ilyen, nem a kultúrpolitika elhatározásából létrejövő lap lényegében a koalíciós évek végétől, Rákosi Mátyás egyeduralmától fogva nem volt. 1956 bukása után az emigrációban tovább folytatott legendás *Irodalmi Újság* utolsó számainak a rendszerváltás évében már itthon is megvásárolhatták. 1989-ben a lap megszűnt, mert az emigrációból hazalátogató, majd hazatérő szerkesztők okafogyottá nyilvánították működését. A következő új irodalmi orgánium a *Holmi* volt. E sorok írójának meggyőződése, hogy ez a most huszadik évfordulóját ünneplő orgánium viszi tovább a tavaly, ebben a rovatban is ünneplte *Nyugat* szellemiségét. A *Holmi* az a lap, amely nem kíván mást szerzőjétől, mint amit Ignotus kívánt: a *sine qua non*-t, azt, hogy tudjon írni.

1989 decemberében Mihail Szergejevics Gorbacsov Máltán találkozott idősebb George Bush amerikai elnökkel. Megegyeztek abban, hogy befejezik a fegyverkezési versenyt, felfüggesztik a kölcsönös bizalmatlanságot, véget vetnek a pszichológiai és ideológiai párharcnak. A nagyhatalmak jóváhagyták a kis országok szabadságharcának addigra bizony nem jelentéktelen eredményeit. Húsz éve visszakaptuk a szabadságunkat.

A fűvészkerttől az ásványtani múzeumig

Épületünk 1887-ben (Karlmann és Franke felv., BTM Kiscelli Múzeum Fényképtára) és ma (a bal oldalon)

FARBAKY PÉTER [189]
címzetes egyetemi docens,
Művészettörténeti Intézet, a BTM
Kiscelli Múzeum igazgatója

A Múzeum körút mentén, az ELTE Trefort-kertjének nyugati szélén áll az U-alaprajzú, négyemeletes épület, amely ma többek közt a bölcsészkar központi hivatalainak is helyet ad. Nyerstéglával burkolt, méltóságos neoreneszánsz főhomlokzata méltóan vezeti be a Trefort-kert Múzeum körúti oldalát az Astoria felől.

Az egykori ásványgyűjtemény-tár (Divald, 1900), ma kari tanácsterem

„A nagyelőadók a zoológiához tartoztak, az utcait a vegyes komparatív anatómiai, a kertit a rendszertani zoológiai múzeum számára alakították ki.”

Épületünk helyén a XIX. század elején fűvészkert terült el. József nádor javaslatára 1808-ban Grassalkovich hercegnek eredetileg a Nemzeti Múzeum céljára adományozott telkét jelölték ki az új fűvészkert számára az Országút — ma Múzeum körút — mentén, a Nemzeti Színház mellett. Buda és Pest neves ismertetője, Franz Schams így írt a kertről: „*azt a telket, amelyre 1810-ben áttelepítették a fűvészkertet – hogy növényei eddigi nomád állhatatlanságát a jövőben maradandó helyén felválthassa – a Hatvani kapu előtt, az Ország-úton található. Az új kert inkább hosszú, mint széles négyzet, területe 3260 négyszögöl... A melegövi világárszék növényeinek ápolására a kertben 29 öl hosszú, 5,5 öl mély és 3,5 öl magas üvegház szolgál, melyet a fedett lejáró két részre oszt. Egyik fele az úgyneve-*

zett hideg- vagy narancsház, ebben gondozzák a dél-európai növényeket, a másik fele ismét két részre oszlik, egyik a fokföldi növények háza, amelyben új hollandi és észak-afrikai növények díszlenek, a másik a melegház, amelyben fűtéssel elégitik ki a forróövi, részben cserhéjas ágyakban tartott növények kívánalmait... A kert beosztása, amelyet az elhunyt hírneves Kítaiabel tanár tervezett meg, teljesen szabályos, tíz nagy négyzetes táblája van, amelyeket nyírt növények szegélyeznek, s amelyek körül rabatok (szegélyágyás, FP) húzódnak, ezeken állnak kellő távolságban a fák...”

VÁNDORCIRKUSZ HELYÉN KÉMIAI LABORATÓRIUM

Az 1838-as árvíz nagy kárt tett az üvegházakban. 1844-ben vihar döntötte romba az utolsó üvegházat és a hozzácsatlakozó épületeket is. 1847–48-ban a Botanikus kertet Festetics Antal kertjébe helyezték át (ma Illés utca). A korábbi fűvészkert területe ezután különböző célokra szolgált. Épületünk helyén, az országúti telekhatáron a Borsos és Doctor-féle fényképésziroda és négy fabódé állt — ettől délre, az állatgyógyászati intézet (nagyjából a mai Múzeum körút 6–8. sz. helyén — Hild József, 1839), északi oldalfalához tapadva kocsmá működött. A fényképésziroda mögött, a telek belsejében a Suhr-féle vándorcirkusz ideiglenes épülete állt. Az országút melletti telekre elsőként — a cirkusz helyén — 1868-ban a vegytani intézet kémiai laboratóriuma került (tervezte: Zastrau Fr., kivitelező: Wagner János), 1873–75 között az egykori botanikus kert keleti oldalán — a mai Puskin utca felőli részén — az Élettani Intézet Szkalnitszky Antal tervei alapján valósult meg.

1882-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter, Trefort Ágoston két újabb egyetemi épület megtervezésére adott megbízást Weber Antal építésznek. Az egyik a mai Puskin utca felőli természettani intézet, a másik a Múzeum körüli épületünk, amelybe az akkor az orvosi karhoz tartozó természetrajzi (állat- és ásványtani) intézet került. Weber Antal (1823–1889) pesti bádogosmester fiaként látta meg a napvilágot. Először Hild Józsefnél dolgozott, majd 1842-ben Bécsbe ment, ahol az *Akademie der bildenden Künste* építészeti szakosztályán és a Polytechnikumban tanult. Weber hazatérve elsősorban vidéken dolgozott, csak a kiegyezés után bontakozott ki budapesti munkássága. Pályája a romantika jegyében indult, jelentős műve a vörösvári (ma: Rotenturm, Ausztria) Erdődy-kastély, majd a neoreneszánsz stílusra tért át. Legfontosabb fővárosi alkotásai közt megemlíthetjük az Orvostudományi Egyetem központi épületét.

Amikor 1881-ben Kolbenheyer Ferenc meghalt, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium házi építési állására Trefort Weber Antalt nevezte ki, aki ebben a minőségében számos oktatási épületet emelt, többnyire Budapesten, de vidéken is. Halálának tizéves évfordulóján így jellemezték: „*Rendkívüli becsületessége, nyílt jellemével párosult kollegialitása mellett a fiatalabb építész kar buzdítója és támogatója volt.*”

Weber 1883-ban készített terve 1883 júniusa és 1885 szeptembere között valósult meg. A pompás épület homlokzatainak fényét a timpanonok szoborcsoportjai is emelték (amelyeket Fessler Leó vagy Hentsch Ignác készített). Az épület eredeti elrendezését egy, az orvosi kar — hiszen a természetrajzi intézet ekkor még ide tartozott — múltjáról Hógyes Endre által 1896-ban írt könyvből és az 1900-ban Eperjesen, a Divald műintézetben a magyar egyetemek épületeiről készült háromkötetes albumból ismerjük. Az intézmény két bejárata a déli és északi oldalhomlokzatokon nyílt — az utóbbi ma már nem működik.

ÁSVÁNYTÁR ÉS ÁLLATCSONTVÁZAK

Az épület két legkülönlegesebb, látványosan kialakított terme az ásványtani tanszékhez tartozott. A Múzeum körút felé eső, ma a bölcsészkar nagy tanácsteremnek helyet adó magasföldszinti terembe az — azóta a TTK új épületébe átvitt — ásványtár, a kerti oldalra a kőzet- vagy sziklagyűjtemény került. A két szint belmagasságú, tárlókkal berendezett úgynevezett múzeumi termeket (méreteik: 31,16x6,64 méter) három oldalról két galériaszint vette körül, amelyeket öntöttvas csigalépcsők kötöttek össze. A kőzetgyűjtemény terme már az 1950-es években megszünt, anyagát az ásványtárba vitték át. Az épület udvari oldalának sarkain egy-egy téglalap alaprajzú, kissé amfiteátrálsan, lépcsőzetesen kialakított kétszázhusz fős nagy előadóterem kapott helyet, amelyből az északi a zoológiai intézeté, a déli az ásványtani intézeté volt — ebből ma már csak az utóbbi áll fenn.

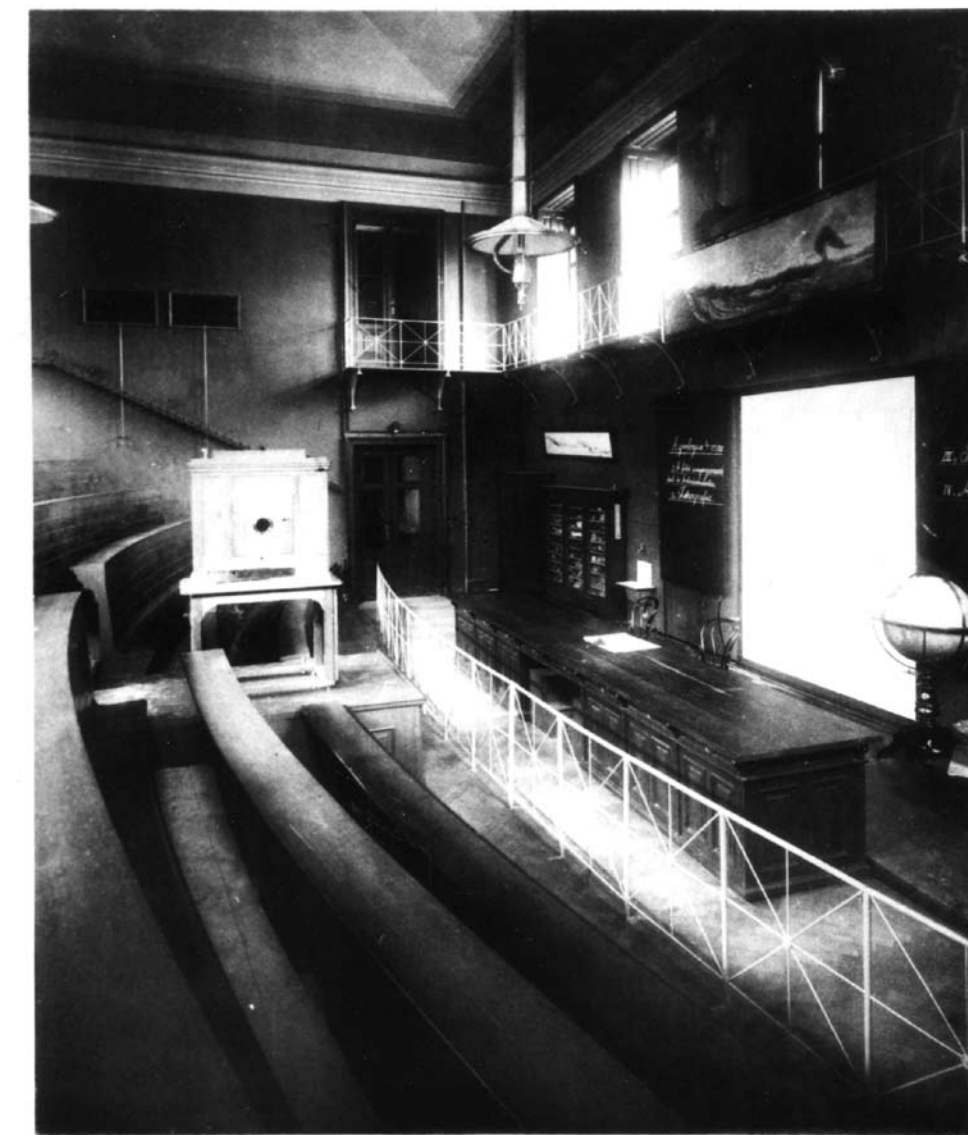
A magasföldszint és az első felemelet nagyobb részébe az ásvány- és kőzettani (minerológiai) tanszék, kisebb részébe a zoológia (állattani és összehasonlító bonctani intézet), valamint a második kémiai intézet költözött. A két felső szintre a zoológiai, a II. kémiai, a botanikai és az antropológiai és paleontológiai tanszékek kerültek. A nagyelőadók a zoológiához tartoztak, az utcait a vegyes komparatív anatómiai, a kertit a rendszertani zoológiai múzeum számára alakították ki. Az előbbiben az állatcsontvázakat és

viaszkészítményeket, az utóbbiban 20 895 preparált állatot mutattak be. A legfelső szint a botanika, antropológiai és geopaleontológiai tanszékeknek jutott.

Weber tervezte 1885-ben az egyetem ún. Beleznay- (ma Trefort-) kertjének Múzeum körüti és Esterházy (ma: Puskin) utcai kerítéseit is. A sárga téglapillérekkel erősített vasrácsos kerítést kőfejezetek és kőgombok díszítik — a kapuk mellett akkoriban gázlanternák világították meg.

A II. világháborúban az épület súlyosan megsérült: az utcai oldali zoológiai gyűjtemény bombatalálatot kapott, amelynek hatása elsősorban a felső szinteket érintette — az ásványtárat az erős dongaboltozat mentette meg. A háború utáni helyreállításakor megszüntették a két felső nagytermet. Az épület felújítását Laczkovics László és Potzner Ferenc (KÖZTI) tervezte — a BTK 2002-ben költözött be az épületbe.

„Az épület udvari oldalának sarkain egy-egy téglalap alaprajzú, kissé amfiteátrálsan, lépcsőzetesen kialakított kétszázhusz fős nagy előadóterem kapott helyet...”

Az egykori ásványtani előadó, ma Gombocz Zoltán terem, kari nagy előadó (Divald, 1900)

Az ELTE BTK története

„Minden más eszköznél előbbrevalónak tűnt föl előttünk, hogy Tudományos Egyetem emeltessek, ahol a harcias nemzet lelkülete megszelídüljön és az egyházkormányzásra és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztessenek.”

BORSODI CSABA [79]
egyetemi docens

Pázmány Péter, Esztergom bíboros érseke, egyetemünk Nagyszombatban 1635. május 12-én kelt alapítólevelében írja e sorokat. Zivataros történelmi időkben került sor az egyetem alapítására a Magyar Királyságban. Az alapító érsek maga is érezhette, hogy az idő nem kedvez a nyugalomnak, hiszen aggodását és egyben reményeit is mutatják az alapítólevél további mondatai: „ha idő múltával (ha Isten a török igától megszabadítja) alkalmasabb város találkoznék az Egyetem számára, szabadságában álljon a Jézus Társaságnak ezt a mi alapításunkat ... máshová átvinni, úgy azonban, hogy az esztergomi egyházmegyén kívül ne kerüljön ... Ha pedig ... az Egyetem Magyarországon nem állhatna fenn tovább, hanem külső és belső ellenség ... erőszakból ... a Társaság atyái távoznának ... köteles legyen a Társaság ... Magyarországon kívül magyar kispapok használatára fordítani az adományozott 100 000 forint tőkét és kamatát, úgy, hogy belőle papságra alkalmas ifjak neveltessenek és kötelesek legyenek felszentelésük után Magyarországra visszatérni ... változatlan akarunk, hogy ha a

kispap nevelés megszűnik, a tőlünk átruházott összeg gyümölcsseit a Társaság atyái az Egyetem előbbi használatára fordítsák, és az Egyetem folytatódjék. Köteles lesz a Társaság arra is, hogy Nagyszombatban még ebben az 1635. évben egy filozófiai kurzust kezdjen, a következő években pedig állandóan három filozófiai kurzus legyen etikával és matematikával együtt a skolasztikus teológia két professzorával.”

Mint az az idézetekből is kiderül, Pázmány Péter jezsuita egyetemet alapított Nagyszombatban, oktatási rendszerét, szervezetét az 1599-ben elfogadott, és a jezsuita generális által kibocsátott Ratio Studiorum szabályozta. A rendelkezésre álló anyagiak egyelőre egy kétkarú intézmény létrehozását tették lehetővé. Ennek az intézménynek az első működő fakultása a bölcsészeti kar volt, amely ünnepélyes keretek között 1635. november 13-án nyílt meg, az alapító Pázmány Péter, egyházi és világi előkelőségek jelenlétében. Jászberényi Tamás páter ünnepi beszédben méltatta az alapító érdemét, másnap Palkovics Tamás logikaprofesszor előadásával kezdte meg formálisan is működését az egyetem, és a kar.

A KAR MŰKÖDÉSE, SZERVEZETE

A munkáját megkezdő jezsuita egyetemen a bölcsészeti karon folyó tanítás célja a hallgatók felkészítése a magasabb teológiai tanulmányokra. Ennek megfelelően az 1770-es van Swieten-féle reformokig a képzés három fő tárgyat jelentett: a logika (logica), a fizika (physica) és a metafizika (metaphysici) tudományát. Ezt három tanár tanította. Kiegészítésként még a hit-és erkölcsstan (ethica), valamint a matézis (mathesis) szerepelt.

1635-ben nyolc jezsuita növendék és negyennyolc külső (externi) hallgató kezdte meg tanulmányait a nagyszombati egyetem filozófiai fakultásán. A kar élén álló professzort dékánnak nevezték, a jezsuita korszakban azonban nem választották, hanem a jezsuita rend tartományfőnöke nevezte ki. Tisztségét addig viselte, ameddig e posztra alkalmasnak találták. A korszakban a dékán nem a kar tanárai közül került ki, hanem a teológiai fakultás egy professzorát nevezték ki erre a posztra. A jezsuita korszak legvégén – 1770-től – honosodott meg a később is érvényben maradt szokás, hogy a dékánt a kar tagjai saját kebelükből választották, és tisztsége legfeljebb három évre szűlt.

A tanév ünnepélyes keretek között szentmisével kezdődött november 3-án. Az előadások néhány nap múlva indultak, s ezek csak csütörtökön, vasárnap és az egyházi ünnepeken szüneteltek, tanév végi szünet szeptemberben és októberben volt, nyáron nem, vagy csak kivételesen, július 22-től az ún. kánikulai szünet idején, amikor az óraszámot csökkentették. Ez a szokás (a „kánikulai szünet”) Mária Terézia uralkodása idején megszűnt.

A kar életében ebben a korban nagy szerepet játszottak az ún. nyilvános vitatkozások, amelyeket ünnepélyes körülmények között közönség előtt rendeztek.

A bölcsészeti karon két fokozatot szerezhettek a hallgatók: a baccalaureatust (prima laurea) és a magiszterséget, vagy doctoratust (suprema laurea). A fokozatok megszerzésére az engedélyt az egyetem kancellárja adta meg. A képzés második évének végén zajlottak a baccalaureusi (borostyánkoszorús) vizsgák, és ezek végén a baccalaureus-avatás. A karon logikából, fizikából kellett téziseket írni és kinyomtatva vitára bocsátani. A jelöltnek négy tanár előtt kellett vizsgáznia. Ez egy kisebb diplomának felelt meg. A vizsgák és az avatás is ünnepélyes keretek között folytak. A promotiot az avató tanár (promotor) irányította. A második fokozat, a „legfelsőbb babér”, a magiszteri vagy doktori cím megszerzésére a karon, a harmadik év befejezése után, újabb vizsgák letételével volt lehetőség. A vizsga a baccalaureuséhoz hasonlóan nyilvános vitában zajlott, a filozófiából vett tételnek az egyetem aulájában történő megvédésével. Az új magiszterek, doktorok avatását megelőzte a licentia megadása. A doktoravatást a promotor folytatta le, a jelöltek palliumot vagyis vörös selyemmel bélelt, violaszínű vagy egészen vörös köpenyt, négyszögletű vörös doktori kalappal viseltek, gyűrűvel és könyvvel. Nevüket bevezették az egyetem promotiós könyvébe. Az egyetem ún. nagyszombati korszakában (1635–1776) 3502 baccalaureusi és 1605 magiszteri oklevelet adtak ki a bölcsészeti karon. A karon doktorátust szerettek az „artium liberalium et philosophiae magistri” címet viselhették.

A fokozatok megszerzéséhez megadott kérdéseket kellett megoldani. 1642-ben fizikából a következő kérdést tették fel: A harangok meghúzása a viharok ellen babonás dolog-e, ahogyan az eretnekek mondják, és vajon fizikai vagy erkölcsi segítséget nyújt-e? Matematikai kérdés ez volt: Noé idejében mennyi víz árasztotta el a földkerekséget? A kérdések olyanok, hogy csak meddő viták folytathatók le, a megoldást nem lehet megtalálni. Úgy tűnik, hogy itt elsősorban a vitakészség lemerése volt a fontos. Voltak persze olyan témák is, amelyek megfoghatóbbak. Tolvay Ferenc például A nagyszombati egyetem eredete és fejlődése a kezdettől 1660-ig címmel adta ki munkáját. A hallgatók többsége azonban fokozatok megszerzése nélkül fejezte be tanulmányait.

A bölcsészeti karon elsőként 1637-ben avattak baccalaureust és doktort. Az egyetemi anyakönyv szerint Christophorus Kalchschmidt jezsuita rendtag volt az első fokozatszerző. Az egyetem által kiadott első eredeti oklevél szerint Székelyi Majlád Miklós volt az első baccalaureus 1637-ben. A két állítás közötti ellentmondás – mint azt Szőgi László írja a 2003-ban kiadott egyetemtörténetben – talán úgy oldható fel, hogy Kalchschmidt azok közül a grazi hallgatók közül való, akik az egyetemi munka megindulása-akor átjöttek Nagyszombatra, és nyerte el a baccalaureátust elsőnek, az Erdélyből származó Majlád Miklós viszont Nagyszombatban végezte a gimnáziumot, majd beiratkozott a bölcsészeti karra,

Pázmány Péter

elvégezte azt, egy időben kapott baccalaureátust Kalchschmidtrel, és utána szerzett doktorátust. Majlád tehát a nagyszombati növendékek közül szerezte meg elsőként a fokozatokat.

VÉSZTERHES ÉVTIZEDEK

A nagyszombati egyetemen készített feljegyzések arról tudósítanak, hogy 1638. november 3-án a tanév megnyitáskor már az egyetemi tanács előtt ott hordozták a két sceptrumot – gazdagon ékesített díszbotot – az egyetemét és a bölcsészeti karét. Karunk sceptrumát Xaveri Szent Ferenc (1506–1552) szobra díszíti. Ő (volt) a kar védőszentje.

A kar élete a XVII. századi Magyarországon egyáltalán nem volt nyugodtnak és biztonságosnak mondható. A működés megkezdése után néhány évvel, 1644-ben I. Rákóczi György erdélyi fejedelem hadai elől kellett menekülniük a hallgatóknak, de amikor 1645-ben bevonult Nagyszombatba, szigorú intézkedésekkel óvta a jezsuiták intézményeit a zsákmányoló szövetséges svéd hadaktól, és külön levélben tiltotta meg a szerzetesek bántalmazását. A tanítást a hadak elvonulását követő pestisjárvány okán csak 1646 januárjában kezdték újra, és 1652-ig csak a bölcsészeti kar működött. 1647-ben a Magyar Királyság országgyűlése hozott veszélyt az egyetemre, mivel a rendek a jezsuiták Magyarországról történő kitiltását javasolták. E veszély elmúltá sem hozott azonban sokáig nyugalmat. 1663–1665 között a török támadás akadályozta a tanítást, az csak a vaskéri béke megkötése után indult újra. 1679-ben a pestisjárvány akadályozta az oktatást, és csak 1680 április 29-én kezdődött újra a munka. Három, viszonylag békés esztendő követően 1683-ban Thököly Imre kurucai jelentek meg Nagyszombatban. Nem voltak olyan kíméletesek, mint I. Rákóczi György hadai. Elhurcolták Szarka Gáspár és Topos Ferenc tanárokat. Mindketten a fogságban haltak meg. A török újabb támadása után csak 1685-ben folytatódott ismét az oktatás. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca alatt a kar működése zavartalan, amennyire ez a háborús viszonyok mellett lehetséges volt. 1707-ben a nem tanító jezsuita rendtagokat kiűzték Nagyszombatból, és Cseles Márton tartományfőnök munkácsi fogságában halt meg. Mindezek ellenére a kar működése 1685-től kezdődően folyamatos volt.

Február **19–20.**

EGYETEMI ANYANYELVI NAPOK

A Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv-tudományi és Finnugor Intézete ismét újtárá indítja az Egyetemi Anyanyelvi Napokat. Az 1991 és 2003 között évente megrendezett szakmai és kulturális rendezvény felelevenítésének az ad különös aktualitást, hogy idén ünnepeljük Kazinczy Ferenc születésének 250. és az első egyetemi kiejtési verseny 70. évfordulóját. Az első nap délelőttjén szakmai előadások hangzanak el a tankönyvkészítés és a folyóirat-szerkesztés műhelyeiről, délután pedig a Nyelvész Diákkör mutatkozik be. Este oldott légkörű multidéző beszélgetés lesz a Nyelvészeti Könyvtárban régi idők diákéletéről és jeles professzorairól. A második nap a versenyek jegyében zajlik. Ismét megrendezzük a korábban már sikert aratott *Szép magyar beszéd, helyes kiejtés versenyét*, a *Versmondó versenyt* és a *Nyelvhasználati versenyt*. Új színfoltja lesz az Anyanyelvi Napoknak az *Anyanyelv-oktatási verseny* és az a *pályázat*, amely a nyelvvel, nyelvhasználattal, nyelvi kultúrával kapcsolatos esszéket vagy művészeti alkotásokat vár. A kétnapos rendezvénysorozatot vidám nyelvészfarsang zárja.

Március **26–27.**

MAGYAR FORDÍTÓK ÉS TOLMÁCSOK NAPJA

A program a fordítás és tolmácsolás eredményének, folyamatának és funkciójának tudományos kutatásáról szól. Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központjában folyó Fordítástudományi Doktori Program hallgatói tartanak előadást a legváltozatosabb témákban folyó kutatómunkájukról. A konferenciára az egész országból várnak résztvevőket: gyakorló fordítókat és tolmácsokat, akik közül sokan végeztek el az ELTE Fordító- és Tolmácsképző tanfolyamát az elmúlt harmincöt évben (1973–2008), a fordítással és tolmácsolással foglalkozó elméleti szakembereket, fordítást és tolmácsolást oktató tanárokat, fordítóirodák vezetőit, lektorokat, szerkesztőket és mindenkit, akinek a nyelvi közvetítéshez valamilyen módon köze van, beleértve a megbízókat, valamint a fordítások felhasználóit. A program célja hogy évenként, rendszeres fórumot teremtsen fordítók és tolmácsok számára, valamint összehangolni az elmélet, a gyakorlat és képzés igényeit hazai és európai viszonyok között.

Helyszín: Budapest, Múzeum krt. 4/A, Kari Tanácsterem, valamint Budapest, Kossuth tér 6–8.

Március **27–28.**

OROSZ NYELVI KONFERENCIA

A Szláv és Balti Filológiai Intézet Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszéke a budapesti Orosz Kulturális Központtal közösen nemzetközi nyelvi konferenciát rendez. A plenáris előadásokat szekcielőadások követik a következő témákban: orosz nyelvészet, az orosz, mint idegen nyelv oktatásának módszertana, lingvokulturológia, orosz irodalom.

Helyszín: Orosz Kulturális Központ, Budapest, Andrássy út 120. További információ: www.ruscenter.hu

Február **12** – Május **14.** csütörtök, 16–17.30

VÁROS AZ ÓKORBAN

Az ókori kultúra iránt érdeklődők feltétlenül látogassanak el a Város az ókorban elnevezésű előadás-sorozatra. Az órákat február 12-től május 14-ig minden csütörtökön 16.00–17.30 óra között tartják különböző óraadók. Az előadásokon többek közt képet kaphatnak a diákok a római városok infrastruktúrájáról, a görög városépítészetről, de letűnt idők falvairól is érdekes információkat szerezhetnek. Az órák célja, hogy a hallgatók a várossal és a városi tudattal kapcsolatos kérdéseikre, problémáikra választ kapjanak szociológiai, régészeti, művelődéstörténeti és irodalmi szempontok alapján. A jegyszerzés feltételei: írásbeli vizsga, feleletválasztós teszt az előadásokon elhangzottak alapján.

Helyszín: Budapest, Múzeum krt., Gólyavár, B terem

Április **13** – Május **11.**

THOMAS ROSENBOOM

Az ELTE Néderlandisztika Tanszékének *writer-in-residence* programja keretében vendégül látja a holland irodalom egyik legkiemelkedőbb prózaíróját, Thomas Rosenboomot. A rendezvényen a szerző *Közmunkák* című regényéről — mely Gera Judit és Tálasi Zsófia fordításában a Gondolat Kiadónál jelent meg — esik szó. A programot a Holland Irodalmi és Műfordítói Alapítvány támogatja.

További információ: <http://cns.elte.hu/Writer/Rosenboom>

Április **3.**

A GESELLSCHAFT FÜR DEUTSCHE SPRACHE BUDAPESTI ÁGÁNAK KÖVETKEZŐ ÜLÉSE

Helyszín: Budapest, Rákóczi út 5. Téma: A mai német nyelv variációi. Nyílt rendezvény német nyelven.

Április **4.**

A MAGYARORSZÁGI NÉMETTANÁROK EGYESÜLETÉNEK (UNGARISCHER DEUTSCHLEHRERVERBAND) ÉVES KÖZGYŰLÉSE

Helyszín: Budapest, Rákóczi út 5.

Április **4.**, 10 óra

PLAUSTRUM SAECULI VII

Idén hetedik alkalommal kerül sor az ifjúsági konferenciára, melyen graduális és posztgraduális tanulmányaikat végző diákok tartanak előadást — kutatásaik középpontjában késő középkori és kora újkori prédikációirodalmunk forrásainak feldolgozása áll. A konferencián elhangzó előadásokat internetes honlapjukon publikálják www.sermones.elte.hu.

Helyszín: Budapest, Múzeum krt. 4/A, 428-as előadóterem. További információ: www.sermones.elte.hu

Április **6.**, 16 óra

NÉMET-MAGYAR FILOZÓFIAI TÁRSASÁG

A rendezvény Fischer Antal – Anton Fischer élete és a Bécsi Kör elgondolásaihoz fűződő kapcsolata köré csoportosul. A kiskonferenciát Fischer János visszaemlékezéseivel, életrajzi bevezetőjével nyitják meg, a továbbiakban előadást tart dr. Kapronczay Károly, Ambrus Gergely, valamint Kókai Károly.

Helyszín: Budapest, Múzeum krt. 4/I, 122-es előadóterem. További információ: <http://minerva.elte.hu/nmft>

Április **23–24.**

MASTERS OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE KONFERENCIA MLS 2.

A Könyvtártudományi Tanszék és az informatikus-könyvtáros szak képviselője olyan tudományos rendezvény megszervezését tervezi tavasszal, amely eltér az eddiektől. Főként az interaktivitás, aktualitás, valamint a közösségi jelleg erősítésére töreksenek a szervezők. Létrehoznak egy olyan konferenciát, amely átlépi a könyvtáros szakma határait és a rokonságot mutató más szakmák képviselőivel együtt keres majd a problémákra megoldást. Közös fórum keretében lehetőség nyílik a kérdések felvetésére, a válaszok keresésére, problémamegoldásra. Fontos szerep jut a határainkon túli intézményekben dolgozó, tanulmányokat folytató, illetve kutató szakembereknek és érdeklődőknek, a magán-, a köz- és a vállalati szférában mozgó szerveknek. Szakmai viták generálására és szakmai érvek ütköztetésére, egybevetésére is lesz alkalom.

Díjak – másodszer

Április **22–24.**

SKANDINÁV NAPOK

A kulturális programot az ELTE BTK Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke szervezte. Fókuszban a modern skandináv irodalom, ezen belül is a krimi, valamint a műfordítás áll. Neves skandináv írók segítségével próbálnak mélyebb betekintést nyújtani a mai skandináv irodalomba, valamint annak világirodalomban betöltött szerepére. Esténként északi kötődésű kulturális programok várják az érdeklődőket. A három nap alatt kiadói könyvvásárra és talán filmvetítésre is számíthatnak az érdeklődők.

Helyszín: Budapest, Rákóczi út 5.

További információ: <http://germanistik.elte.hu>

Május **21–23.**

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI NÉDERLANDISTÁK EGYESÜLETÉNEK (COMENIUS) REGIONÁLIS KOLLOKVIUMA

A konferencia megrendezésére az ELTE BTK-n folyó néderlandisztika-oktatás 40. évfordulója alkalmából kerül sor. Központi témája a diverzitás, a jelenség szociológiai, nyelvi, irodalmi, kulturális vetületével. Neves meghívott előadók érkeznek Brüsszelből, Maastrichtből és Amszterdamból.

Helyszín: Budapest, Múzeum krt., Gólyavár

Május **21–23.**

NEMZETKÖZI NÉDERLANDISZTIKAI KONFERENCIA

Az ELTE Nemzetközi Néderlandisztika Tanszéke konferenciát rendez „Diverzitás a holland nyelvben, a holland nyelvű irodalmakban és kultúrákban” címmel. A rendezvényen érdekes előadások várják az érdeklődőket — természetesen holland nyelven. Az esemény fő támogatója a Nederlandse Taalunie.

Helyszín: Budapest, Rákóczi út 5.

További információ: <http://cns.elte.hu/regionaal2009>

Április **21–24.**

BÖLCSÉS NAPOK A TREFORT-KERTBEN

Bölcsész BA konferencia várja az érdeklődőket abból az alkalomból, hogy a Bolognai-képzés idén mérföldkőhöz érkezett, hiszen most végez az első BA évfolyam, illetve most indul először mesterszak. A rendezvény célja, hogy összegezze ennek a három évnek a bölcsész és társadalomtudományi tapasztalatait, olyan szakmai fórumot teremtve ezzel, amelynek eredménye a későbbiekben felhasználható lesz a Bolognai-rendszer képzési struktúrájának korrekciójához. A rendezvényre az ország összes bölcsész és társadalomtudományi területen képzést indító felsőoktatási intézmény oktatóit és hallgatóit egyaránt várjuk!

Május **6–8.**

COLLIGITE FRAGMENTA! – ÖRÖKSÉGVÉDELEM KÁRPÁTALJÁN ÉS A FELVIDÉKEN

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzatának Művészettörténet Intézeti Képviselője és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Határon Túli Emlékek Osztálya konferenciát szervez *Colligite Fragmenta! – örökségvédelem Kárpátalján és a Felvidéken* címmel korszaki megkötés nélkül 2009. május 6–8. között. A konferencia célja, hogy a Kárpátalját és a Felvidéket érintő legújabb művészettörténeti, régészeti és restaurátori kutatások, valamint az örökségvédelem helyi eredményei a magyarországi hallgatóság számára is ismertté váljanak.

Az érdeklődők többek közt művészettörténeti kutatási eredményekről, a műemlék- és műtárgyvédelem helyi eredményeiről és problémáiról, múzeumi gyűjteményekről, kiállításokról, népi építészetéről, de aktuális örökségvédelmi pályázatok, is tájékozódhatnak.

Helyszín: Budapest, Múzeum krt. 4/A, Kari Tanácsterem.

Az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért alapító okiratán még szinte meg sem száradt a pecsét, 2007-ben máris díjakat alapított.

A cél az volt, hogy nyilvános elismerésben részesüljenek azok a szakemberek, akik az elmúlt több mint másfél évtized alatt is kitartottak a ruszisztika, az orosz nyelv hazai művelése mellett. Az is világos volt, hogy az orosznyelv-oktatás kötelező jellegének megszüntetésével a legtöbbet éppen a szakma nyeri, tehát azok, akik tényleg jó orosz tanárok, irodalmárok, nyelvészek, történészek...

GYIMESI ZSUZSANNA
tudományos munkatárs

Dr. Szvák Gyula, a Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ igazgatója, egyetemi tanár átadja Pörös Gézánnak, a Duna TV alelnökének és a Filmszerkesztőség munkatársainak a Pro Cultura Hungaro-Russica díjat.

Az Alapítvány az Orosz Nyelvért és Kultúráért, valamint a Ruszisztikai Központ az Orosz Nyelv Éve lezárásaként alapított díjait másodszer adta át 2008 végén az ELTE BTK Kari Tanácstermében.

Pro Cultura Hungaro-Russica díjat kapott a Duna TV Filmszerkesztősége az orosz filmkultúra kiemelkedő alkotásainak és klasszikus értékeinek autentikus közvetítéséért.

Ruszista Életműdíjat kapott Péter Mihály professzor emeritus, az ELTE BTK kiváló oktatója, a ruszisztika területén végzett sok évtizedes, kimagasló színvonalú tudományos és egyetemi oktatói munkájáért.

Az Év Ruszisztája díjat Soproni András műfordítónak ítélte a kuratórium a ruszisztika területén végzett sok évtizedes kutatásaiért és eredményeinek kulturális szótárba rendezéséért.

Az Év Oroszstanára díjat Dudics Pálné tanárnő kapta a hazai középiskolai orosz-oktatásban végzett kimagasló színvonalú, elkötelezett és odaadó tanári munkásságáért.

Az alapítvány 2008-ban Az Év Oroszoldozata című pályázatot — az azt megelőző év tapasztalatai alapján — három kategóriában hirdette meg a magyarországi felsőoktatási intézmények beiratkozott hallgatói számára. Külön pályázhattak a doktoranduszok, témától függetlenül. Az alapszakos hallgatók pedig választhattak, hogy irodalomtörténet, nyelvészet, módszertan témakörben vagy történelem, kultúrtörténet, országismeret, politológia, közgazdaság témakörben pályáznak dolgozattal. Idén 20 pályázat érkezett az alapítványhoz.

A díjazottak:

- 1. kategória:** doktoranduszok
Az Év Oroszoldozata I. díj: Palágyi Angela (ELTE): Колониальный язык или lingua franca: русский язык в Молдавии и Украине
- 2. kategória:** irodalomtörténet, nyelvészet, módszertan témakörében
Első díjat nem adtunk ki.
II. díj: Manchin Júlia (ELTE): Апокриф советского самиздата. Благая весть Венедикта Ерофеева
III. díj: Gáll Andrea (Miskolci Egyetem): Lev Tolsztoj Holsztozer című elbeszélése Mark Rozovszkij adaptációja és a Miskolci Nemzeti Színház bemutatója alapján
- 3. kategória:** történelem, kultúrtörténet, országismeret, politológia, közgazdaság témakörében
Megosztott I. díj: Czaneck Andrea (Miskolci Egyetem): Oroszország és az Európai Unió energetikai stratégiája avagy Törekvések és lehetőségek a kétezres években
Kecskeméti Gábor (ELTE): A kötelező orosznyelv-oktatás bevezetése Magyarországon
II. díj: András Annamária (Zsigmond Király Főiskola): Magyar–orosz kapcsolatok 1991–2004.
III. díj: Szunomár Szabolcs (Pécsi Tudományegyetem): Georgij Zsukov életpályája és katonai tevékenysége.

IN MEMORIAM

Fábián Pál

(1922–2008)

Fábrián Pál, 2008

KESZLER BORBÁLA [‘62]

egyetemi tanár

Fábrián Pál, 2008

Magyar–olasz szakos tanulmányait befejezve, 1948-ban doktorált. Budapesten dolgozott a Pedagógiai Főiskolán, amikor az 1955-ben megszűnt, az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv-tudományi tanszékére helyezték. Docenssé 1964-ben léptették elő, egyetemi tanárrá 1979-ben nevezték ki. Az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékét 1984 júliusától 1988 júniusáig vezette. 1964 és 1969 között a magyar–olasz kulturális egyezmény keretében a padovai egyetemen magyar vendégprofesszorként teljesített szolgálata- tot. Fábián Pál töretlen és nagy ívű életpályája tudományos ered- ményekben igen gazdag. 18 könyvnek a szerzője, társszerzője vagy szerkesztője. Tanulmányainak és cikkeinek száma több mint 200. Tudományos munkásságát a reformkori gazdasági élet nyelvének kutatásával kezdte (in: *Nyelvünk a reformkorban* 1955). Figyelme ezután elsősorban az élő nyelv szókészletének vizsgálatára irányult: az idegen szavak kérdésköréről irt hosszabb tanulmányt a *Nyelv- művelésünk főbb kérdései* című nevezetes kötetbe (1953); szerzője *A mai magyar nyelv* című egyetemi tankönyv (1965) szókészletteni fejezetének. Foglalkozott a szóalkotás nyelvhelyességi kérdéseivel, a mozaikszókkal, az exonimákkal stb. – Különösen fontos kutatási téma lett számára a magyar nyelvművelés története, kutatásainak eredményei *Nyelvművelésünk évszázadai* (1984) címmel külön könyv formájában is megjelentek.

Stilisztikai irányú munkálkodásának is a szókészlet az egyik területe; így például *A magyar stílisztika vázlatában* (1958) ő a szerzője a szóhangulat kérdéseivel foglalkozó fejezetnek. Figyelme később a 19. század második felének nyelve és stílusa felé fordult: a kor nyelvi fejlődéséről több közleménye jelent meg. – A Mai Magyar Nyelvi Tanszék stíluskutató csoportját több éven át vezette.

Mind tudományos, mind pedig társadalmi szempontból jelentős a magyar helyesírás terén kifejtett tevékenysége. Évtizedeken át szívós következetességgel küzdött a magyar helyesírás rendsze- rének korszerűsítéséért, így főként az ő érdeme, hogy elkészült *A magyar helyesírás szabályainak* 11. kiadása. *A magyar helyesírás szabályai* című hivatalos akadémiai szabályzat 1954. évi 10. és 1984. évi 11. kiadása munkálatainak szervezője, a szabályok és a szójegyzékek egyik megfogalmazója, illetve összeállítója. – Társ- szerzője a *Helyesírási tanácsadó szótárnak* (1961), a *Helyesírási kézis�ótárnak* (1988) és a *Magyar helyesírási szótárnak* (1999). Külföldieknek magyar nyelvet tanítva figyelt fel az összevető nyelvvizsgálat sajátos szempontjaira. Ezeknek a figyelembevételé- vel írta magyarul tanulni szándékozó olaszoknak *Manuale della lingua ungherese* című nyelvkönyvét (1971).

Tudományos és tanári tevékenysége méltán emelte Fábián Pált a mai magyar nyelvtudomány egyik meghatározó személyiségévé.

GÉHER ISTVÁN [‘63]

in memoriam dr. péch zoltán

(polgár istók álomdala)

Péch Zoltán, 2008

tanár. (polgárilag még lehetett ilyen.) *igazi:* gimnáziumban kettő közt az egyik. irodalom volt a levegője, az a magyar szakkör, ahol évekig istók elnökölt – tudta-e, hol?

Péch Zoltán, 2008

csak beszélt, szavalt, irt, mérközőleg a légbe, díjat nyert, hogy *örüljön* a tanár úr – mint jó diák.

és a tanárac közben meg se rezdült, mosolygott rá: sosem mutatta ki a tragédiát.

Péch Zoltán, 2008

a fiát akkor végezték ki. így nevelte. istók erről hatvannyolc évesen szerzett tudomást – tudhatta volna: hogy a tanításba beleadódik az idő... mit adott, mi álmot? a jó *tanárt*.

Péch Zoltán, 2008

Kubinyi András

(1929–2007)

Kubinyi András

DEZSÓ TAMÁS

dékán, egyetemi docens

Kubinyi András

DEZSÓ TAMÁS

dékán, egyetemi docens

Kubinyi András

Kubinyi András a magyarországi középkortudomány és a középko- ri régészet meghatározó alakja volt.

Eötvös kollégiumi tanulmányai alapján Kosáry Domokost élete végéig mesterének tartotta, de életének formatív, 1948 és 1952 közötti bölcsészkari hallgatói időszakában hatással volt rá Szentpétery Imre professzor forráskritikai szemlélete, Kumorowitz Bernát premontrei szerzetes hivataltörténeti stúdiu- ma, vagy a Léderer Emma által 1949-ben megalapított levéltár szakon végzett tanulmányai. Olyan igazi középkoros volt, akit történelem, latin, levéltár, és a történelem segédtudományai terén végzett tanulmányaiból gyúrt össze a szakmai élet. Élete két tudományterület, a középkori történelem és a régészet jegyében telt el. 24 évet töltött a Budapesti Történeti Múzeum- ban, ahol megismerkedett a középkorkutatás műhelyitkaival és a középkori városkutatás nemzetközi hírű alakjává vált. Érett tudósként tért vissza a Bölcsészkarra. 1963-ban tartott először egyetemi órákat. Kezdetben latin forrásgyakorlatot, majd genealógiát, később újkori muzeológiát. 1970-ben címzetes docens lett, majd Elekes Lajos átvitte az általa vezetett közép- kori magyar történeti tanszékre másodállású docensnek. 1978. július 1-jétől nevezték ki a Régészeti Tanszékre docensnek, ekkor hagyta el a Budapesti Történeti Múzeumot.

1986-ban lett nagydoktor, 1988-ban nevezték ki egyetemi tanárnak. Mócsy András 1987-ben bekövetkezett halála után a régészeti tanszékek szétváltak: Bóna István lett az ős- és népvándorlás-kori, Szabó Miklós a klasszika archaeológia és provinciális régészet, Kubinyi András pedig a közép- és kora újkori tanszék vezetője. Így ő számít a tanszék alapítójának. A három tanszék tanszékcsoportot alkotott, ebből született a Régészettudományi Intézet.

Kidolgozott egy 8 félévre szóló tanmenetet, amelyet a mai napig is használunk: 1. Várak, 2. Kolostorok és templomok, 3. Városok, 4. Falvak, 5. Kézművesség, 6–7. Anyagi kultúra, 8. Törökker.

A középkoros főkollégium mellett régi szenvedélyének hódolva tartott segédtudományi órákat, hogy hallgatóit bevezesse a középkori latinba, középkori epigráfiába, oklevélolvasásba, pecsét- és cimertanba. Kialakult a Kubinyi-iskola, ahogy azt tanítványai második emlékkönyvében írták. Ebben az iskolában, az iskola módszertanában ötvözte hosszú tudományos munkás- ságának minden tapasztalatát. Így irt erről: „Szerintem a tárgyi anyaggal foglalkozó régészet célja épp úgy a múlt feltárása, mint az írásos forrásokra támaszkodó historikusnak. A harmadik forráscsoport pedig a művészettörténet által vizsgált művészeti emlékek. Arra neveltem tanítványaimat, hogy ezt a hármasságot soha ne hagyják figyelmen kívül.”

Tudományos munkásságáról 372 tételes bibliográfiája, közte nyolc könyv is tanúskodik. A magyarországi Mátyás-emlékév alkalmából jelent meg a legutóbbi. Mátyás monográfiájának angol nyelvű kiadása már Kubinyi András akadémikusnak is emléket állít.

Németh G. Béla

(1925–2008)

Németh G. Béla

SZILÁGYI MÁRTON [‘90]

egyetemi docens

Németh G. Béla

SZILÁGYI MÁRTON [‘90]

egyetemi docens

Németh G. Béla

Aligha véletlen, hogy a 83 éves korában elhunyt Németh G. Béla professzorról először a tanulás és tanítás dialogikus folyamata juthat az eszünkbe. Mert Németh G. Béla – aligha függetlenül attól, hogy az Eötvös Collegium neveltje volt – szenvedélyesen szerette a tanítást; sorsának egyik, a XX. század hányatott politikai történetéből magyarázható legfőbb paradoxona mégis az, hogy viszonylag későn adatott meg neki az a lehetőség, hogy az ELTE oktatójaként működhethet.

Viszonylag későn, ahhoz képest, hogy adottságai és érdeklő- dése alapján eleve mennyire volt alkalmas erre a feladatra; ám éppen idejében ahhoz, hogy – némileg persze saját magának teremtven meg a lehetőséget – igazi, nemzedéki tanítványi kört nevelhessen föl, egy olyan tanulmánykötet (az Arany-líráról szóló, *Az el nem ért bizonyosság* című gyűjtemény) létrehozásá- nak az alkalma köré szervezve, amelynek tudománytörténeti jelentősége lett. Németh G. Béla ekkortól vált valóban mesterré, olyan értelemben, amely a szellemi tekintély és nem a hivatalos elismerések alapján érdemelhető ki. Később persze megérkeztek a megérdemelt stallumok is (Németh G. Béla 1981-től az általa alapított Művelődéstörténeti, majd 1987-től a XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék professzora lehetett, s élete végéig az egyetem „professzor emeritusa” volt) – ám a legnagyobb érdem alighanem az, amelyet egy nálánál nemzedékkel fiatalabb tudósgeneráció iránymutató alakjaként ért el. Sorjázó tanul- mánykötetei, amelyek a XIX. és XX. századi magyar irodalom számos jelenségét állították új fénybe, ezt a hatást voltak képesek magyarázni, érthetővé tenni mindazok számára, akik vagy nem lehettek a szónak az eredeti értelmében tanítványai, vagy akiknek már ő nem akart vagy tudott mestere lenni.

A Széchenyi-díjas akadémikus irodalomtörténészi mun- kássága nélkül bizonyosan nem érthető meg a XX. századi magyar irodalomtudomány szellemi útja, tudománytörténeti alakulása: nem csupán saját, szűkebb kutatási területére fejtett ki komoly hatást, hanem a szakma egészét is képes volt befolyásolni. Sőt, még ennél is szélesebb körben vált tekintéllyé: művelődéstörténeti, eszmetörténeti munkássága a társadalom- és történelemtudományok egészé számára igazodási ponttá vált. Most, amikor egy gazdag pálya végén itt hagyott bennünket, úgy gondolhatunk rá, mint akinek életműve jelentősen alakította azt, ahogyan ma az irodalomról és a kultúráról gondolkodunk, s akinek a művei itt maradnak velünk, mintaként, példaként vagy éppen eleven vitaanyagként – hogy immár ebben a spirituálisabb formában folytatódhasson az az eleven pedagógiai dialógus, amely az igazi tanár Németh G. Béla egyik legfőbb ambíciója volt. Az irodalomtörténész szakmában mindenkinek, akinek megada- tott, hogy kortársa lehetett, van valami köze az életműhöz vagy a személyiséghez. Hiszen mindannyian tanultunk tőle valamit: vagy személyesen, vagy csupán tanulmányainak, köteteinek nehéz szövésű, tartalmas fejtegetéseiből.

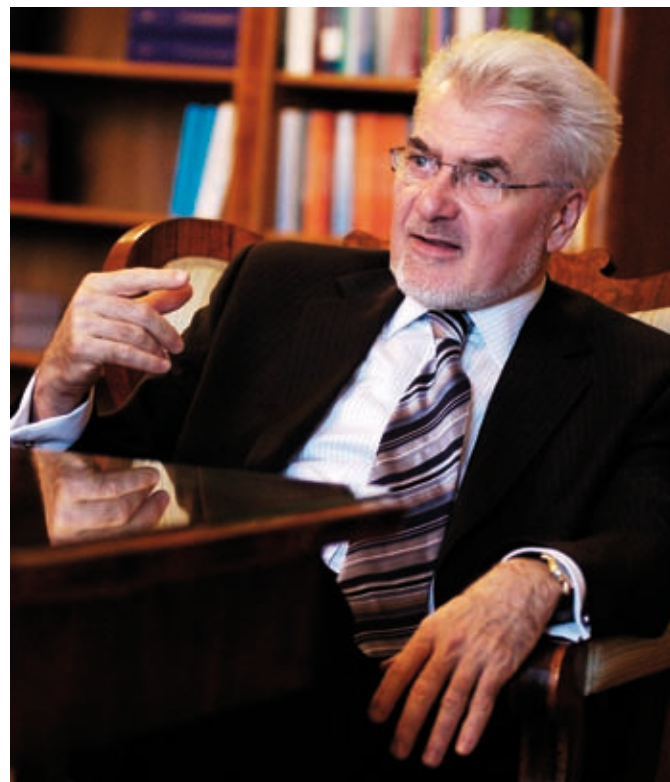

BEHARANGOZÓ

Desszert mellett is mindig nagyon szívesen beszélgetünk a *Kepes Krónikáról*. Különös történetek ezek, melyek a *Világfa* minden irányába elkalauzolnak. Magazinunk következő számában Kepes András, az ELTE BTK öregdiákja nem mások, hanem a saját élettörténetét meséli el. *Aprópó*, ő az, aki többek között a Déri János-díjat és a Pulitzer-émlékdíjat ugyanúgy átvehette, mint a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét... S a végére egy *Matt a férfiaknak*: volt ő az év férfitárja, de a Nők Lapja olvasói a legvonzóbb magyar férfit is megválasztották.

Következő számunk témája a történelem, amely a kar egyik legnagyobb hagyománnyal rendelkező tudományága. A szak hallgatója és tanára volt több miniszter (Hóman Bálint, Hiller István, Magyar Bálint, Pokorny Zoltán, Jeszenszky Géza...), miniszterelnök (Antall József), akadémiai elnök (Kosáry Domokos, Glatz Ferenc). A dicső hagyományok őrzői értekeznek majd a konzervatív, a liberális, a baloldali gondolatról, a történettudomány új irányzatairól, Kelet-Közép Európa rendszerváltozásairól, a határainkon túli magyarságképről — továbbá az aktuális történelmi évfordulók kapcsán az egyes események értelmezésének, megítélésének változásáról, vagy éppen változatlanosságáról, vitákról, illetve a történelem alakításában az egyén szerepéről. Persze, új történelmi munkákról is beszámolunk.

Pálinkás József — miután fizikus szakon diplomát szerzett — a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjasaként az MTA debreceni Atommagkutató Intézetében kezdett dolgozni. 1995-től az Akadémia levelező tagja, 2004-től az MTA rendes tagja. Tavaly a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé választották. A kutatóprofesszort, tanszékvezető egyetemi tanárt elnöki minőségében kérdezzük a tudás és tudomány „hatalmáról”, a hazai felsőoktatás szerepéről és többek között arról: mit jelent Magyarország számára az uniós innovációs központ budapesti létesítése.

Az ELTE BTK felterjesztésére az ELTE Szenátusa a 1932-ben született Umberto Ecónak, a Bolognai Egyetem professzorának, a világhírű tudósnak és írónak „doctor honoris causa” címet adományoz. A tiszteletbeli doktornak és professzornak avatott filozófus, filozófiatörténész, irodalomteoretikus és medievista — a szemiotika tudományának legnagyobb ma élő képviselője. Nem „szobatudós”, hiszen munkássága a kezdetektől fogva kiváltotta a széles nyilvánosság érdeklődését. Mint író, mint tudós, s mint elkötelezett publicista, egyformán rászolgált arra, hogy a világon oly sokan figyeljenek a szavaira. Umberto Eco évtizedek óta szoros kapcsolatot tart a magyar tudományos világgal és magyarországi olvasóival.

Építsük együtt az ELTE-sek közösségét!

Az ELTE Alumni Szervezete várja a volt és jelenlegi egyetemi polgárokat!

2008. november 1-jétől megkezdte működését az ELTE Alumni (Öregdiák) Szervezete.

A tagság díjmentes, jelentkezni lehet a honlapunkról letölthető vagy az ELTE Alumni Titkárságán személyesen is beszerezhető jelentkezési lapon.

A tagsággal és az Alumni Szervezettel kapcsolatos további információkért forduljon az ELTE Alumni Titkárság munkatársához vagy tájékozódjon internetes oldalunkon.

ESÉLY, LEHETŐSÉG, TEHETSÉG, EGYÜTTMŰKÖDÉS

ELTE Alumni Titkárság
1056 Budapest, Szerb u. 21/23. I. em. 2.
Telefon: 411 65 37; 411 65 00/2619, e-mail: alumni@elte.hu,
www.alumni.elte.hu

XO BISTRO

Első osztályú éttermünk – az ELTE BTK reprezentatív eseményeinek patinás színhelye – az üzleti negyed szívében, az Astoriánál, a Trefort-kert területén található.

Hétköznaponként 8–11 óra között széles reggelikínálattal, déltől az *à la carte* étteleinken kívül naponta változó ebédajánlatokkal várjuk kedves vendégeinket.

Éttermünk év végi partik, céges és privát események, sajtófogadások, habilitálási és doktorálási ünnepségek, üzleti ebédek, és egyéb zártkörű rendezvények (10–100 fő) helyszínéül szolgálhat.

Az ELTE BTK oktatói és dolgozói részére biztosított VIP-kártyával igénybe vehető prémiumszolgáltatások:

- 20%-os kedvezmény az étlap áraiból,
- díjmentes helyszínhasználat zártkörű rendezvények esetén,
- asztalfoglalás esetén őrzött, díjmentes parkolási lehetőség.

Az ELTE BTK alumnusai részére biztosított ELTE alumnusi kártyával igénybe vehető prémiumszolgáltatások:

- 10%-os kedvezmény az étlap áraiból,
- díjmentes helyszínhasználat zártkörű rendezvények esetén,
- asztalfoglalás esetén őrzött, díjmentes parkolási lehetőség.

ASZTALFOGLALÁS: 06-1/411-0111. 1088 Budapest, Rákóczi u. 5. ÜZLETVEZETŐ: Regős Péter

www.xobistro.hu
